

לכבוד קוראי העלון ה' עליהם יחיו, להגל הוצאת
העלון המאה שלנו "מאורות השבת", אנחנו יוצאים
במצע מיוחד: התורם מ-50 ש"ח ומעלה להדפסה,
יכול להקדיש שם לרפואה הצלחה ברכה זיווג או
להבדיל יעיליו נשמת - ויופיע חודש שלם רצוף
בגיליון התורני שלנו. בברכת שובע שמחות
המכון התורני - 0506933962 נועם

המדורים:

- ד' אמות של הלכה
- מן התלמוד
- מן המדרש
- מנוחות אהבה
- זכרון לצדיקים
- החיד"א פרק ב'
- רבי אליעזר די אביה
- רבי שלמה זלמן מוולאדין
- רש"ש מוילנא
- ממאורות הפרשה

מאורות השבת

שע"י המכון התורני ירושלים

תצוה - תשפ"ד | גליון 102 | עורך ראשי: הרב נעם יעקובי שליט"א

להצלחת נועם בן חנה יעקובי
בכל העניינים ולזיווג הגון
ולהצלחת יובל בן חנה יעקובי
בכל העניינים ולזיווג הגון

ביאור ענין 'לכבוד ולתפארת'

מאת הרב א.פ. שליט"א

פי דבריהם ז"ל (בהקדמת התיקונים) כי הח' בגדים, ד' של בגדי לבן ירמזו אל ד' אותיות של שם הוי"ה ברוך הוא, וד' בגדי זהב ירמזו אל ד' אותיות של שם אדנ"י. ודע, כי שם הוי"ה ברוך הוא יתייחס אליו כינוי "התפארת" כידוע, ושם אדנ"י יתייחס אליו כינוי "הכבוד". והוא אומרו "ועשית בגדי קדש וגו' לכבוד" כנגד בגדי זהב, "ולתפארת" כנגד בגדי לבן. וסידר הכתוב סדר הדרגות הקדושה זו למעלה מזו, והקדים "לכבוד" והבן. וצוה ה' לעשות ח' בגדים שבאמצעותם יתכפר פגמים אשר יסובבו בני האדם אשר יגיע למקום עליון, ובזה יכופר העוון ההוא.

ולדרך זה, יש לתת טוב טעם למה הקפיד ה' על הבגדים באהרן ולא במשה, על דרך אומרם ז"ל (ערכין טז, א) כי ח' בגדי כהונה מכפרים על ח' מיני עבירות שיהיו בבני ישראל, אשר על כן לא ציוה ה' הדבר אלא להכהן העומד לשרת הוא ובניו כל הימים לכפר על בני ישראל, מה שאין כן משה שכל מה ששימש בז' ימי המילואים לא היה אלא לכפרת אהרן ובניו למלא את ידם לעבוד לפני ה', לא היה צורך למה שיכפרו הבגדים כנזכר, לזה שימש בחלוק לבן.

(אור החיים" הקדוש)

"ועשית בגדי קדש לאהרן אֶחֶיךָ לְכָבוֹד וּלְתַפְאֶרֶת" (שמות כח, ב). צריך לדעת מה היא כוונת ה' באומרו "לכבוד" וגו' אחר שמודיע מעשיהם ואופניהם. ואם להודיעו שבגדים אלו יש בהם לאהרן "כבוד ותפארת", מה יצא לנו מזה?

ואולי שיתבאר על פי מה שאמרו בפרק אין מעמידין (עבודה זרה לד, א) וזה לשונם: שאלו את רבי עקיבא במה שימש משה בשבעת ימי המילואים, לא הוי בידיה, אתא ושאל בי מדרשא אמרו לו בחלוק לבן שאין לו אימרא, ע"כ. הנה ממה ששימש משה בשבעת ימי המילואים בחלוק זה יגיד שאין הבגדים מעכבין אלא לאהרן ובניו, אבל זולת הכהנים תתרצה עבודת הקרבנות בלא בגדים. והוא מה שמודיעו באומרו "לכבוד" וגו' לומר לא תחשוב כי הבגדים לצרכי עבודה לבד ויתחייב הדבר ללבשם [גם] משה בעבודת ימי המילואים, לא כן הוא כי אינם אלא "לכבוד" למשרת קבוע לעבודתו, אבל לצד העבודה לבד כשתהיה בזולת אהרן ובניו יעבדו בחלוק לבן, וכמו שכן שימש משה כנזכר.

או יאמר, כי בא ה' לתת טעם למה ציוה ח' בגדים, ד' לבן וד' זהב. ואמר כי הטעם הוא "לכבוד ולתפארת", פירוש, על

מסורת התורה

"ויקחו אליך" (שמות כז, כ)

אמרו במסכת מנחות (פז, א): "אליך" - ולא לי. ונראה לפרש את הפסוק בדרך רמז, כי לפי שנרות המנורה רומזים לתורה, לפיכך ציונה התורה שהבאת השמן תהיה אל משה רבנו דוקא. ללמדך כי לימוד התורה הוא דוקא קבלה איש מפי איש עד למשה רבנו ע"ה, ואין לאדם לחדש בתורה מעצמו דרכים חדשות ובדברים חדשים שיודע בעצמו שלא קבלם מרבו. והדוגמא לזה הוא השמן להדלקת הנרות, שצריך להביאו אל משה דוקא. וכשם שהדלקת המנורה היא רק ע"י משה, כך מסירת התורה ולימודה הוא רק בדקדוק רב עפ"י מה שקבל משה רבנו מסיני.

עם לבדד ישכון

"שמן זית" (שמות כז, כ).

ובמדרש נמשלו ישראל לזית, שכל המשקין מתערבין זה בזה, ושמן זית צף ואינו מתערב. והודיעו בזה החק ויסוד גדול בטבעם ודרכי הנהגתם של ישראל, שבעצמותם הם "עם לבדד ישכון", ואי אפשר לערבם עם שאר אומות, שעומדים בפני עצמם, וזהו באמת סוד קיומנו, שכאשר מתערבים בגויים בטלים לגמרי.

(טעם ודעת - מרן הגר"מ שטרנבוך שליט"א)

אין משה חפץ לגאול עם בטלנים מן התורה

"ואתה תצוה". צריך לדעת למה הוצרך לומר "ואתה", אחר שעמו היה מדבר. עוד, למה אמר "תצוה" ולא 'צו'. עוד, למה אמר לשון ציווי ... ובדרך רמז יתבאר הכתוב על דרך מאמר הובא בספר זוהר חדש (ה) כי ד' גלויות של ישראל כל אחד מהם נגאלו ממנו בזכות אחד, גלות הראשון נגאלו בזכות אברהם אבינו ע"ה, ב' נגאלו בזכות יצחק, ג' בזכות יעקב, והד' תלוי בזכות משה, ולזה נתארך הגלות כי כל עוד שאין עוסקים בתורה ובמצות אין משה חפץ לגאול עם בטלנים מן התורה, וזה הוא שרמז הכתוב כאן באומרו "ואתה תצוה את בני ישראל", על דרך "כי מלאכיו יצוה" (תהלים צא, יא), או על דרך אומרם ז"ל אין צו אלא מלכות, כי הוא ימלוך עלינו לעתיד, ותנאי הוא הדבר שיעסקו ישראל בתורה.

וזה הוא אומרו "ויקחו אליך שמן זית זך", ירמוז אל התורה שנמשלה לשמן, מה שמן מאיר לעולם כך התורה (דב"ר י, א) והם דברי זוהר שכתבנו בסמוך.

ודקדק לומר "זך", שצריכין לעסוק בתורה לשמה בלי שמרים, שהם לקנתר חס ושלוש, או להתגדל וכדומה, אלה הם שמריה: ואמר עוד "כתית", פירוש שצריכין לעסוק בתורה ולכתת גופם ונחם, על דרך אומרם (במדבר יד) "זאת התורה אדם כי ימות" (זוה"ק ח"ב בן קנ"ה). (אור החיים)

ד' אמות של הלכה

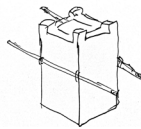
מזבח הזהב

(מתוך ספר "ועשו לי מקדש" - המשכן וכליו ובגדי כהונה - מרבי יחיאל מיכל שטרן)

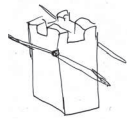
"וְעָשִׂיתָ מִזְבֵּחַ מִקְטָר קְטֹרֶת עֲצֵי שִׁטִּים תַּעֲשֶׂה אֹתוֹ, אִמָּה אָרְכּוּ וְאִמָּה רָחְבוּ רְבֹעַ יְהִיָּה וְאִמְתִּים קָמְתוּ מִמֶּנּוּ קַרְנֹתָיו, וְצִפִּיתָ אֹתוֹ זָהָב טָהוֹר אֶת גָּגוֹ וְאֶת קִירָתוֹ סָבִיב וְאֶת קַרְנֹתָיו וְעָשִׂיתָ לוֹ זָר זָהָב סָבִיב, וְשִׁתִּי טַבַּעַת זָהָב תַּעֲשֶׂה לוֹ מִתַּחַת לְזָרוֹ עַל שְׁתֵּי צַלְעֹתָיו תַּעֲשֶׂה עַל שְׁנֵי צַדָּיו וְהָיָה לְבָתִּים לְבָדִים לְשֵׂאת אֹתוֹ בְּהֶמָּה, וְעָשִׂיתָ אֶת הַבָּדִים עֲצֵי שִׁטִּים וְצִפִּיתָ אֹתָם זָהָב, וְנִתְּתָה אֹתוֹ לְפָנֵי הַפָּרֹכֶת אֲשֶׁר עַל אֲרֹן הָעֵדוּת לְפָנֵי הַפָּרֹכֶת אֲשֶׁר עַל הָעֵדוּת לְדָ שָׁמָּה". (שמות ל א-ו)

המזבח שבתוך אהל מועד, שעליו היו מקטירים את הקטורת, היה עשוי מעצי שטים (א) והיה מצופה כולו בזהב טהור (ב). זר זהב הקיף את גגו מסביב. מידותיו - אמה אורך ואמה רוחב, וגובהו - שתי אמות (ג). הגובה כולל גם את ארבעת הקרנות שהיו בארבעת פינותיו (מלב"ם). קרנות המזבח לא נעשו בנפרד, אלא היו עשויים מקשה אחת עם המזבח עצמו, שהרי נאמר בו "ממנו קרנותיו" (מעשה חושב). והיו קרנותיו חלולים בתוכם כמו הקרנות של המזבח החיצון (תבנית היכל). גובה קרנותיו לא נתפרשו. ובשלטי גבורים (בפרק ל"ג) כתב דאפשר לומר שהיתה מידתם לפי הערך של המזבח החיצון, ולפי חשבון זה היה מידתם ריבוע של שלוש אצבעות ושליש מכל צד.

ונאמר בו "ושתי טבעת זהב תעשה לו מתחת לזרו על שתי צלעותיו תעשה על שני צדיו והיה לבתים לבדים לשאת אותו בהמה". יש אומרים שהיו לו ארבע טבעות, שנים מכל צד (דעת זקנים מבעלי התוספות; מהר"א ומלב"ם). ויש אומרים שהיו לו רק שתי טבעות בשתי זוויות המקבילות זו לזו באלכסון (רבי אברהם בן הרמב"ם ומעשה חושב).

נאמר בו "נבוב לוחות" כמו שנאמר אצל המזבח החיצון. (א) ובמסכת חגיגה (דף כז.) מבואר שהיה ציפוי זהב כעובי דינר, וכתב שם רש"י שהוא דבר מועט. כתב האוה"ח שרק המזבח הקטורת שבמשכן היה מעצי שטים, שנאמר בו "עצי שטים תעשה אותו", אבל מזבח הקטורת שעשה שלמה היה כולו זהב. (א) ואמרו בגמרא (מנחות צז, א) דבמזבח הקטורת כולם מודים שהיה באמה של חמשה טפחים.

לשית רבי אברהם בן הרמב"ם וה"מעשה חושב" היו למזבח הזהב רק שתי טבעות בשתי פינות זו מול זו, וכל בד נכנס לטבעת אחת. באופן זה היה מרחק גדול יותר בין שתי הבדים, לפי הכלל שכל אמה בריבוע, היא אמה ושתי חומשי-אמה באלכסון.

נאמר בו "נבוב לוחות" כמו שנאמר אצל המזבח החיצון. (א) ובמסכת חגיגה (דף כז.) מבואר שהיה ציפוי זהב כעובי דינר, וכתב שם רש"י שהוא דבר מועט. כתב האוה"ח שרק המזבח הקטורת שבמשכן היה מעצי שטים, שנאמר בו "עצי שטים תעשה אותו", אבל מזבח הקטורת שעשה שלמה היה כולו זהב. (א) ואמרו בגמרא (מנחות צז, א) דבמזבח הקטורת כולם מודים שהיה באמה של חמשה טפחים.

אדם שלחץ על פעמון חשמלי בשבת...

מי שלחץ בשוגג על פעמון חשמלי בשבת, האם מותר לסלק ידו שלא ימשיך לצלצל או שזה כמו מכבה ויצטרך להשאיר את ידו כך עד למוצאי שבת?

פשוט הדבר שאדם שלוחץ על פעמון כל זמן שממשיך ללחוץ זה נחשב כעושה פעולה חדשה, וכאילו הוא לוחץ בפעמון בכל רגע מחדש, והרי זה דומה לכהן שעומד בבית הקברות שבכל רגע שעומד עושה איסור, ואם התרו בו כמה וכמה פעמים חייב על כל התראה והתראה - ולכן מיד שנזכר שהיום שבת, ימשוך את ידו.

ואין זה דומה לאדם שהדליק חשמל שאסור לו לחזור ולכתבו שעושה עוד איסור כיבוי, כיון שאדם שהדליק חשמל סיים את פעולת ההדלקה, והכיבוי זה מעשה חדש והיה חייב משום מדליק ומשום מכבה, אבל בפעמון בכל רגע שהוא לוחץ הוא כמו מדליק בכל רגע ולכן עליו למשוך את ידו.

(מתוך שו"ת "ברוך אומר" מהגאון רבי ברוך שרגא שליט"א)

הגבהת הקול בתפילת לחש בשעה שאומר "ותן טל ומטר" להזכיר לאחרים אם מותרת

נשאל מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל: המתפלל בלחש האם רשאי להגביה קולו בשעה שאומר "ותן טל ומטר" כדי להזכיר לכולם. והשיב: כן. שוב נשאל: יש הטוענים שאין זה ראוי בשעה שעומד בתפילה לפני המלך להכריז הכרזה. והשיב: כיון שזה לצורך התפילה זה בסדר.

(מתוך "פניני תפילה" מהגר"ר בן ציון קוק שליט"א)

מִן הַתְּלִמּוּד

תלמוד בבלי תגיגה דף כז, א

אָמַר רַבִּי אֲבָהוּ אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, תְּלַמְדִי חֲכָמִים אֵין אֹר שֶׁל גֵּיהֶנֶם שׁוֹלְטֵת בְּהֵן קַל וְחוֹמֵר מִסְּלַמְנְדְּרָא, וּמָה סְלַמְנְדְּרָא שְׁתוּלְלֵת אֵשׁ הִיא הַסֶּף מִדְּמָה אֵין אֹר שׁוֹלְטֵת בּוֹ תְּלַמְדִי חֲכָמִים שְׁכָל גּוֹפֵן אֵשׁ דְּכָתִיב "הָלוֹא כֹה דִבְרֵי כָּאֵשׁ נָאֵם ה'" עַל אַחַת כְּפָה וְכַפָּה.

אָמַר רִישׁ לְקִישׁ, אֵין אֹר שֶׁל גֵּיהֶנֶם שׁוֹלְטֵת בְּפוּשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל קַל וְחוֹמֵר מִמְּזוּבַח הַזֶּהָב, מָה מְזוּבַח הַזֶּהָב שְׁאֵין עָלָיו אֵלָא כְּעֵבִי דִינָר זָהָב כְּפָה שְׁנַיִם אֵין הָאֹר שׁוֹלְטֵת בּוֹ פּוּשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל שְׁמָלְאֵין מְצוֹת כְּרַמּוֹן דְּכָתִיב "כְּפֶלֶחַ הַרְמוֹן רִקְתִּיד" אֵל תִּקְרִי 'רִקְתִּיד' אֵלָא רִקְנִין שְׁכָף עַל אַחַת כְּפָה וְכַפָּה.

פִּירוּשׁ

פסין (עירובין ט, א) וכי אמרינן בסוף הזהב (ב"מ נח, ב) הכל יורדין ועולין חוץ משלשה לאו בגיהנם מיידי אלא במקום אחד לידון הן יורדין ואף הנידון לאחר שנים עשר חדש עולין ואין נידונין יותר משנה תמימה (תוספות) **כעובי דינר זהב** דבר מועט, לא חסר זהבה, דנעשה בו נס (רש"י). **שאינו בו אלא עובי דינר**. בתנחומא יש שהיה משה תמיה על זה אי אפשר שלא ישרף העץ ואמר לו המקום כך דרכי באש של מעלה אש אוכלת אש ואינו מכלה כדכתיב והסנה איננו אוכל (שמות ג) (תוספות). **מלאים מצות כרמון וכו'**. כתב ב"בן יהודע": נמצא מזבח הפנימי שהוא עץ מצופה זהב, הוא סימן טוב לישראל, כי ממנו יוצא הוכחה טובה להם כדיליף הכא, לכן 'עץ זהב' הוא מספר 'סימן טוב', כי 'עץ' גימטריא 'סימן', ו'זהב' גימטריא 'טוב', וידוע העץ הוא מצד החסד, והזהב מצד הדין, והרי כאן הדין עושה הגנה לעץ, שדוחה דין של אש שלא ישלוט בעץ, 'והאדם עץ השדה' (דברים כ, ט), ו'זהב' שהוא רמז למצות שהם תיקון העשייה שהיא דין מגינים על האדם. גם 'זהב' רמז לתורה, כמה שאמרו רז"ל על פסוק (בראשית ב, יב) "זהב הארץ ההיא טוב", שהיא תורת חיים.

סלמנדרא חיה הנבראת מן האור, כשבוערין אש במקום אחד שבע שנים תמיד בלי הפסק (רש"י). **סלמנדרא**. החלד והעכבר תרגמם יהונתן כרכושתא וסלמנדרא. ערוך (תוספות). כתב המהרש"ם דכוונתם ליישב דאיך למד ריש לקיש ממזבח הזהב שאין האור שולטת בו, והא אפשר דסכוהו בדם של סלמנדרא, ועל כן הביאו דסלמנדרא הוא עכבר שהוא שרץ טמא, ובודאי לא סכו בו את המזבח, אבל לדעת רש"י שהוא תולדות אש לכאורה אי אפשר לומר כן. ועל' בדברי שאול שג"כ מבאר כן בדברי התוס', אלא דכתב דמשום טומאה ממש לא היה אפשר לטכור, ולפי הלישנא קמא דלרבנן המזבח מקבל טומאה, ועע"ש ובבן יהודע. (פירות תאנה). **ת"ח שכל גופם אש**. דמתוך דברי תורה שהם אש נעשה גופם אש, כמו שאמרו דתלמיד חכם דרתח אורייתא מרתחא ביה (מהרש"א). **פושעי ישראל אין אור של גיהנם כו'**. נראה לי דלאו במושעי ישראל בגופן דהא אמרינן בראש השנה (י, א) פושעי ישראל בגופן גיהנם כלה והם אינם כלים אלא במושעי קצת קאמר ומשום דמסיק להו אברהם לכולהו חוץ מבוועלי הכותית (דמבסקר ליה) ערלתיה כדאמר בריש עושין

מִן הַמְּדַרְשׁ

מדרש רבה שמות - פרשה לח פסקה ג

"לְקַח פֶּר [אֶחָד] בֶּן בְּקָר" (שמות כט, א), הֲדָא הוּא דְּכָתִיב (תהלים קיא, ב) "גְּדוֹלִים מַעֲשֵׂי ה' דְּרוּשִׁים לְכָל חַפְצֵיהֶם", כְּשֶׁהוּא רוֹצֵה הוּא קוֹרְאָה לְשׁוֹן נִקְבָּה שְׁנַאֲמַר (במדבר יט, ב) "וַיִּקְחוּ אֵלֶיךָ פָּרָה אֲדָמָה תְּמִימָה", וְכִשְׁהוּא רוֹצֵה הוּא קוֹרְאוֹ לְשׁוֹן זָכָר שְׁנַאֲמַר לְקַח פֶּר בֶּן בְּקָר, לְכַפֵּר עֲלֵיהֶם עַל מַה שֶּׁעֲתִיד שְׁנַאֲמַר (ויקרא ט, ב) "וַיֹּאמֶר אֶל אֶהָרֹן קַח לָךְ עֵגֶל בֶּן בְּקָר לְחַטָּאת", לְכַךְ נֹאמַר "גְּדוֹלִים מַעֲשֵׂי ה' דְּרוּשִׁים לְכָל חַפְצֵיהֶם".

דְּבַר אַחֵר, שֶׁעָשָׂה הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא כְּבוֹד לְאֶהָרֹן שֶׁהִלְבִּישׁוּ כְּמִלְאָכֵי הַשָּׁרֵת שְׁנַאֲמַר (מלאכי ב, ז) "כִּי מִלְאָךְ ה' צָבָאוֹת הוּא".

אָמַר רַבִּי יְהוּדָה, מִכָּאֵן אָמְרוּ כָּל כְּהֵן שֶׁהוּא אוֹכֵל בְּתֵרוּמָה וְאֵינוֹ בֶּן תּוֹרָה אֵינוֹ בְּהֵן לְעֵתִיד לְבָא, אֵלָא נִמְאָם מִן מִנְיָ דְּבָרִים שְׁנַאֲמַר (הושע ד, ו) "כִּי אַתָּה הִדְעַת מְאֵסֶת וְאִמְאָסָךְ מִכְּהֵן לִי", שְׁכֵן ג' אֶלְפִין יֵשׁ בּוֹ, שְׁנַמְאָם מִן

פִּירוּשׁ עַץ יוֹסֵף

לאהרן כו'. כדכתיב "גדולים מעשה ה' וגו' הוד והדר פעלו" שהלבישו כמלאכי השרת ע"ד "הוד והדר לבשת". וז"ש "גדולים מעשה ה'" כי אף שמצד אחד מצריכו כפרה ומ"מ מצד אחר מכבדו כמלאכים כי עמקו מחשבותיו יתברך וימצא טעם לשבח בכל גזירותיו כשיעוין בהם. והיינו "דרושים לכל חפציהם". וזה שלהיות שידע הקב"ה כוונת אהרן שהיה לטובה כדאי' בפ' הקודמת לכן עשה לו כבוד. והצריכו כפרה על שהתאנף בו מטעם שכתבתי בפ' הקודמת ס' ב'. **אמר ר' יהודה וכו'**. איידי דמייתי הכא כי מלאך ה' צבאות הוא מייתי דר"י דקמפרש ליה על מי שהוא בן תורה שכשאינו בן תורה אינו כהן ונמאס. וכשהוא בן תורה אז הוא נאה וקרוב לה' כמלאך. **מכאן אמרו כו'**. מהאי קרא דמייתי שנאמר אתה הדעת מאסת. **ג' אלפין יש כו'**. ד"ואמאסאך" כתיב באל"ף יתירא בין הסמ"ך והכ"ף. ובא להורות שנמאס משלשה שררות. ורמזו בהאלפ"ן כי

הדא הוא דכתיב "גדולים מעשה ה' דרושים לכל חפציהם". שנמצא לדרוש טעם בכל חפצי מעשיו יתברך כפי שניויהם. **כשהוא רוצה וכו'**. פי' כשחכמתו גזרת כפי הענין קורא הכפרה הבאה על העגל בלשון נקבה כלומר שתהיה הכפרה בנקבה, וכשהוא רוצה כו'. **לכפר עליהם**. על אהרן ובניו. שאע"פ שבניו לא היו עמו במעשה העגל צריכין כפרה מפני שבאהרן התאנף ה' להשמידו והוא כילוי בניו. **על מה שעתידי**. פי' המת"כ, על מעשה העגל שעתידי אהרן לעשותו. וקשה דהא מעשה העגל קדים לזה שהרי חטא העגל היה ב"ז בתמוז, וז' ימי המלואים היה סוף אדר, וקרוב עגל בן בקר היה ב"ח ניסן. וכתב היפ"ת שכאשר צוה ה' זה הדבר אשר תעשה להם לקדש אותם עדיין לא נעשה העגל כדפירש הרמב"ן בפרשה שמיני. ומייתי ממ"ש "קח לך עגל" וגו' וזה לכפר על העגל כדאי' בת"כ פ' מלואים. **דבר אחר שעשה הקדוש ברוך הוא כבוד**

הַפְּהוֹנָה וּמִן הַמְּקֻדָּשׁ וּמִן הַלְוִיָּהּ. אָבֵל אִם הָיָה בֶּן תּוֹרָה הוּא כְּמִלְאָד שְׁנַאמֵר (מלאכי כ, ז) "כִּי שִׁפְתֵי כֹהֵן יִשְׁמְרוּ דַעַת וְתוֹרָה יִבְקְשׁוּ מִפִּיהוּ כִּי מִלְאָד ה' צְבָאוֹת הוּא". וְאִם לֹא רָאָה מִה כְּתִיב (איוב י, כב) "אֲרִיץ עֲפֹתָהּ כְּמוֹ אֶפֶל", זֶה גֵיהֶנֶם שֶׁהֲרִשְׁעִים פּוֹרְחִים כְּעוֹף. דְּבַר אַחֵר, עֲפֹתָהּ שֶׁהֲרִשְׁעִים עֵינִים בָּהּ. וּמִי יֵרֵד לְשֵׁם. אָמַר רַבִּי חֲמָא, מִי שְׂאִינוּ רְגִיל לְעֲשׂוֹת תְּלֻמוֹדוֹ סְדְרִים סְדְרִים וּבֹעֵט שְׁנַאמֵר (שם) "צְלָמוֹת וְלֹא סְדְרִים". וְתוֹרָה יִבְקְשׁוּ מִפִּיהוּ, אִם יִגַּע בָּהּ אֵלּוּ לֹא דִיו אֶלָּא שֶׁהוּא נֶעֱשֶׂה תְּלֻמוֹדוֹ שֶׁל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא שְׁנַאמֵר (ישעיה נד, יג) "וְכָל בְּנֵיךָ לְמוֹדֵי ה'", וְכֵן (שם לא) "וְלֹא יִפְגַּע עוֹד מוֹרֵיךָ וְהָיוּ עֵינֶיךָ רְאוּת אֶת מוֹרֵיךָ".

פירוש עץ יוסף

עופפות שפורחים בה והיא כמו אופל. וענין העופפות רמז למהירות הרשעים ליפול בגיהנם, ויתכן שהעופפות הוא השתנותם מדין אל דין בגיהנם. כמ"ש ז"ל שיוצאים מגיהנם של שלג לשל אש ומשל אש לשל שלג. אם יגע בה אלו לא דיו. כלומר, לא דיו כל אלו המעלות אשר לו שיש לו כהונה ומקדש והוא כמלאך, אלא שהוא נעשה תלמידו של הקב"ה, והבא לדרוש את פי ה' יבקש מפיהו. וכמו שאמר חז"ל גדולים צדיקים יותר ממלאכי השרת. והיו עיניך רואות את מוריד. דמשמע שהם תלמידיו ממש היושבים עם השכינה ולומדים תורה ממנו.

אל"ף מלשון אלוף מורה על שררה. מן הכהונה. פי' ממתנות כהונה, ככורות זורע ולחיים והקבה. ומכבוד כהונה, לפתוח ראשון. ומן המקדש. משימש ככהונה בבית המקדש. ומן הלויה. שלא יטול מעשר אפילו כלוי, וכדכתיב "למען יחזקו בתורת ה'", ואמרו חז"ל כל שעוסק בתורה יש לו מנת וכל מי שאינו עוסק בתורה אין לו מנת. ואם לאו ראה מה כתיב כו'. פי' ואם אינו מלאך ה' עם היותו בן תורה. והיינו שאין דרכיו מתוקנים. אז אין צ"ל שאינו נאהב כמלאך, אלא שירוד לגיהנם. והיינו 'ארץ עיפתה' כדמפרש. פורחים כעוף. דריש 'עיפתה' לשון

מנוחת אהבה

ב"עיון תפלה" מש"כ בזה. ועיין גם ב"מחצית השקל" שמקיים הנוסחא. ועיין בשו"ת "שם משמעון" (סימן י"ד) מש"כ ליישב הנוסחא. וה"ברכי יוסף" גורס "בצאתכם לשלום", וכתב הטעם מפני שנמשך אחר מה שאומרים "ברכנו בשלום", ורצה לומר שיברכו אותנו בזמן צאתכם. והגה"ק ה"דברי יחזקאל" משינאווע זיע"א נהג לומר "צאתכם" ו"בואכם לשלום". ובמנהגי חתם סופר כתב שה"חתם סופר" לא אמר כלל שלום עליכם, ואמר הטעם שאין אנו במדריגה שמלאכים ילוו אותנו, (וכמו שאין אנו אומרים התכבדו מוכבדים כשהולכים לביה"כ) אמנם ב"מור וקציעה" כתב לברר שכל אחד יש לו שייכות לומר "שלום עליכם".

'צאתכם לשלום' קאי על המלאכים דימות החול
 עוד הזכירו את השאלה הידועה מדוע משלחים את המלאכים תיכף באמירת 'צאתכם לשלום'. ויש לומר דאמנם יש תירוץ פשוט וידוע על קושיא זו, ד'צאתכם לשלום' קאי על יציאתם במוצש"ק, שאז יצאו לשלום ולא שיצאו עתה. ויש להוסיף לתרץ משמיה דהשפ"א (וב"אביר הרועים" אות שעג מובא כן בשם האבנ"ז, הובאו דבריו בספר "שם משמואל" ח"א פר' חיי שרה שנת תרע"ז ופר' ויצא שנת תרע"ה) דקאי ה'צאתכם לשלום' על המלאכים של ימות החול. וכעין דאשכחן אצל יעקב אבינו ע"ה שבארץ ישראל ליווהו מלאכי אר"י ובחול"ל מלאכי חו"ל. וכשיצא מאר"י לחו"ל וכשחזר אליה התחלפו המלאכים שליווהו (מדרש תנחומא ויעזח ס"ג), וכך גם בענינינו אחרי שקידמו פני מלאכי השב"ק בברכת 'שלום עליכם', מסתלקים המלאכים דימות החול. (נשמתי חדותן - הגאון רבי יצחק מאיר מורנגשטרן שליט"א)

אמירת 'שבת שלום ומבורך'
 שמעתי ממוה"ר המקובל ר' דוד בצרי שליט"א דיש לדעת על מה שאומרים 'שבת שלום ומבורך' דאין הכוונה שאנו אומרים שהשבת שהוא שלום והוא מברך, אלא אנו נותנין שלום להשבת, דכן הוא משמע מדברי האריז"ל ב"שער הכוונות" (דרושי ערבית ליל שבת דרוש ב), דכתב שם שהשבת נקרא 'כלה', ואנו הם בחינת החתן ומקבלים את הכלה, וזה לשונו: "אח"כ תלך לביתך, ובכניסתך לבית תאמר בקול רם ובשמחה יתירה "שבת שלום", כי הוא כחתן המקבל את הכלה בשמחה גדולה ובסבר פנים יפות", עכ"ל.

בענין אמירת 'צאתכם לשלום'
 בענין מה שנוהגין בתפוצות ישראל לשיר הפזמון "שלום עליכם" מיד בכניסתו לביתו בלילה שבת קודש ואח"כ אומרים "צאתכם לשלום" מצינו בלקוטי מהרי"ח שכתב שיש נוהגין שלא לומר החרוז "צאתכם לשלום", מפני שנראה כאילו דוחה המלאכים מלפניו, עיי"ש. וגם בסידור התניא ליתא. וכ"כ ב"זכרון יהודה", שהגאון בעל "אמרי אש" זיע"א לא אמרו. וכן נהג הגה"ק בעל "ייטב לב" זיע"א, וכן נהג הגה"ק בעל "דרכי תשובה" זיע"א.
 אמנם ה"דברי חיים" זיע"א היה אומר חרוז זה, ועיין ב"מאורי אור" שכתב שמה שאומרים "צאתכם לשלום" משום דאמרינן שני מלאכים 'מלווין' אותו וכו', ולא 'הולכין' עמו, משמע שתיכף חוזרין, ועל זה סומכין אח"כ הפסוק "כי מלאכיו יצוה לך לשמרך" וגו' להורות שמלבד אלו המלאכים שליוו אותנו, יש לנו עוד מלאכים לשמרנו תמיד, עיי"ש. ועיין

"ואתה תצוה" - בשעה שהנך מוכיח את ישראל, הנד זקוק לכלול גם את עצמך עמהם בשעת התוכחה - "ואתה תצוה" - מלשון צוותא והתקשרות. (רבי אלעזר מקוזניץ, לקוטי מהר"א)
 "תצוה את" - אף עם הטפלים והפחותים - "את" - על הצדיק להתחבר בכדי להעלותם - "תצוה". (רבי שלמה יהודה ליב מלנטשנא תולדות אדם)

קבלת הוראותיו בהלכה

ידוע ומפורסם שבקהילות הספרדים נוהגים כהוראות רבינו החיד"א. וכבר בדורו אמרו עליו "מיוסף עד יוסף לא קם כיוסף", ראה מה שכתב עליו בספר "נר מצוה", לרבי יהודה (ב"ר מנח) ס"ד (בעל אות אמת), (שאלוניקי תק"ע, סימן י"א אות ס"א, דף קפו א): "צמאה נפשי לאלקים, מתי תבא לידי ואראה נפלאות מתורתו ואהיה שעשועים, כי חביבים עלי דברי דוד מעוז ראשי, כי לדידי חזי לי כאחד מן קמייא היושבים ראשונה במלכות שמים, וכשם שאמרו על רבינו משה משה עד משה לא קם כמשה, כעת יאמר כמו כן מיוסף עד יוסף לא קם כיוסף, פ' ממרן הקדוש מהר"ר יוסף קארו עד גאון עוזינו מהר"ר יוסף אזולאי לא קם כיוסף, כי הגדיל לעשות ספרים הרבה, ומלאה הארץ דעה כמים לים, ולכל בני ישראל היה אור, ירבו כמותו בישראל אכ"ר". וראה מה שכתב רבי חיים פאלאג'י מאיזמיר (תורקיה) בספרו "מועד לכל חי", [אזמיר] תרכ"א, סי' י' אות צ"ד: "ואנן בדידן לפי טעמו של הרב הגדול החיד"א ז"ל כנזכר לעיל אין לנו לזוז ממנהגו, דאפי' דחל [ט' באב] ביום חמישי צריך לקדש הלבנה בליל הששי דדבר בעתו מה טוב, ותמיד אנחנו הולכים אחר עקבותיו של מאור הגולה הוא הרב החיד"א זיע"א". וכן בספרו "כף החיים", שאלוניקי תרי"ט, סי' ט"ו אות ל"א, כתב על רבינו החיד"א: "ומי לנו גדול מיוסף דכל רז לא אניס ליה ותמיד אנחנו הולכים אחר עקבותיו". וכן ראה מה שכתב רבי יצחק בן וואליד אב"ד טיטואן (מרוקו) בספרו שו"ת "ויאמר יצחק" ח"א (ליוורנו תרל"ו, אורח חיים סי' ט"ז, דף י' א'): "ומי לנו גדול מרבני האחרונים מהרב מהר"ר החיד"א ז"ל שה'ן כל יקר ראתה עינו דברי הראשונים והאחרונים והעלה להלכה פסוקה...". וכן ראה מה שכתב רבי אליה אבואלעפיא מאזמיר, בתשובה שנדפסה ב"יפה ללב" ח"ג (לרבי רחמים נסים יצחק פאלאג'י, אזמיר תר"מ), בהשמטות, דף קנב א': "אנא דאמרי אחרי דהגאון החיד"א החליט בדעת האר"י דצריך לומר לעלמי, הרי ברירא ליה דשמיה מלא, ואין לך באחרונים בקי בחדרי סודי רזי האר"י ז"ל יותר ממנו, עליו אין לערער משום לא תענה על רב, בשגם שכל ישר הולך בלבבו יבין דברי הפרי עץ חיים בשער הקדיש כאשר הבין מרנא יוסף צדיקא ז"ל, וכלל בידי מגדולים ממני דכל שיש חילוק בענין מה בין דברי האר"י ז"ל נקטינן כאשר פתר לנו החיד"א ז"ל ויוסף הוא המסב"ר סברא נכונה העולה כהוגן". וראה בספר "שדי חמד", אסיפת דינים מערכת ברכות, סי' ב' אות א', (במהדורת ארץ ישראל כרך ו' עמ' 325), שכתב: "ונראה דלדידן דגיריין בכל כיוצא בזה בתר הכרעת מרן החיד"א עפ"י דברי המקובלים, וידוע מה שכתב בשו"ת ברכה [המלוקט] אורח חיים סי' מ"ו אות ב', הובאו דבריו במכתב לחזקיהו בתשובה סי' ד' דף כ"ג ע"ג, דיש לעשות כרב האר"י נגד מרן". וראה עוד מה שכתב רבי יצחק פראג מירושלים, בתשובה שנדפסה בשו"ת "שמחה לאיש" (לרבי יעקב שאול אלישר, ירושלים תרמ"ח), אורח חיים סי' ג', (דף ה'): "ואנו תושבי קרית מועדינו דנגררים אחרי

דברי עיר וקדיש הגאון החיד"א ז"ל כל שכן דאין להקל, ופשיטא דהלכה כמיקל בערוב אינו שייך בזה". וכן מה שכתב רבי אהרן אלחדיף, אב"ד טבריה, בספרו שו"ת "מפי אהרן", (ירושלים תרס"ז), חושן משפט סי' י"ב, דף נח ד': "וכלל גדול מסור בידנו שקבלנו לדון כמרן הקדוש, ובמקום שלא נתבאר בדבריו סמכינן לדברי מופת הדור הרב חיד"א ז"ל ועבדינן כוותיה, וסימן לדבר מסרו לנו אם יוספ"ם אנחנו לשמוע". וכן ידוע שבבגדאד (בבל) קבלו עליהם הוראות רבינו החיד"א כקבלת דברי מרן הבית יוסף, כמו שכתב בספר "זבחי צדק" ח"ב (לר"ע סומך, בגדאד תרנ"ט), חלק התשובות, שו"ת אורח חיים סי' ל', (עמ' מב): "ואני אומר שצריך שתדע שכל מנהגינו הוא על פי דברי רבינו החיד"א ז"ל שכן שמענו מפי מורנו הרמ"ח ז"ל שקבלנו דבריו כקבלת דברי מרן ז"ל ואין לנו לזוז מדבריו". וראה מש"כ רבי משה זקן מאג'וז, אב"ד ג'רבה (תוניסיה), בספרו "שערי משה" (ג'רבה תרע"ג), ב"ויען משה" או"ח סי' פ"א (דף יא א'): "עיינן מה שכתב מוה"ר ז"ל באלון בכות (סימן י"ד אות ט"ו) מהרב פאלאג'י ז"ל במלכ"ח שתמיד אנחנו הולכים אחר עקבותיו של מאור הגולה הוא הרב החיד"א זיע"א ע"ש, ומקדמי אר"ש און ששמעה כפי הדמיון שה"ה הדו"מ כמוהר"ר מעטוק חדאד זצ"ל שמע מפי קדושת הרב הגדול בעל מש"ך ושאר ספרים, דכמו שקבלנו הוראות מרן ז"ל, וסימן לדבר "כל אשר יאמר לכם יוסף תעשו", כן קבלנו מה שכתב הרב החיד"א ז"ל ובא סימן מיוסף עד יוסף לא קם כיוסף, והנה בעת'ה נראה בעליל ספר מפי אהרן להרב מוהר"א אלחדיף ז"ל בחושן משפט סי' י"ב (דף ב"ח ע"ד), וזה לשונו: וכלל גדול מסור בידנו שקבלנו לדון כמרן הקדוש, ובמקום שלא נתבאר בדבריו סמכינן לדברי מופת הדור הרב החיד"א ז"ל ועבדינן כוותיה, וסימן לדבר מסרו לנו "אם יוספ"ם אנחנו לשמוע" וכו' ע"ש, וקבלה נקבל, ולפי זה גם המוחזק לא מצי למימר קים לי כמו נגד דעת מרן ז"ל, דהוי כפוסק דנהוג שקבלו הוראותיו".

פטירתו

רבינו החיד"א נפטר בליוורנו בגיל פ"ג שנה (בערך), בשבת זכור (תצוה), י"א אדר תקס"ו. בליוורנו הספידו אותו רבני העיר. ובכל מקום שהשמועה הגיעה הספידו אותו. רבינו נקבר במוצאי שבת בבית הקברות אשר ב"וויא דיל קוראלו" בליוורנו. [נוסח מצבתו, ראה להלן ב"שבחי רבינו החיד"א", סי' ו']. בשנת תש"א, כשפונה בית הקברות הזה בפקודת הרשות הפאשיסטית, הועברו עצמותיו ומצבת קבורתו, (יחד עם עצמותיהם ומצבותיהם של חכמי ליוורנו הגדולים בני דורו) לחלקה מיוחדת בבית הקברות החדש בליוורנו. בשנת תש"ך, החליטו להעביר את ארונו של רבינו החיד"א לארץ ישראל. ביום שלישי כ' באייר תש"ך, הובא הארון משדה התעופה לוד (לשם הגיע באוירון מאיטליה) לעיה"ק ירושלים. משם יצא מסע ההלוויה, כשרבבות מכל חלקי הארץ מלוים את הארון עד מקום קבורתו, שבכניסה להר המנוחות בירושלים. לאחר מכן הוקם אוהל על קברו.

רבי רפאל ישעיה (המכונה לפעמים אר"י או אר"א דבי עילאי) היה בכור בניו של רבינו. נולד בירושלים בערך בשנת תק"ע. רבי רפאל ישעיה היה גדול בתורה, ומפורסם כמעייין גדול.

שם אשתו הראשונה היה מרת שמחה בת רבי אברהם אסקו. בחודש שבט תקכ"ד, כשיצא רבינו החיד"א מירושלים ליפו, במטרה להפליג לקושטא, הצטרף אליו אח"כ בנו רבי ישעיה, ויתכן שהמשיך אתו למצרים. בשנת תקכ"ז נולד לו בן ושמו יצחק. רבי ישעיה יצא לחוץ לארץ בשליחות עיה"ק טבריה. הוא היה כמה פעמים באיטליה: בשנת תקל"ז, וכן בשנת תקמ"ב.

אשתו הראשונה מרת שמחה נפטרה, (כנראה בזמן שליחותו). אח"כ, בשנת תקמ"ג, התיישב באמשטרדם (הולנד), ובתמוז תקמ"ה נשא שם אשה שניה מרת רחל בתו של רבי יחיאל שלם, ונכדתו של רבי שלמה שלם, רב קהילת הספרדים באמשטרדם (בעל שונה הלכות), ולפני פסח תקמ"ז נולד להם בן, ושמו משה.

בשנת תקמ"ח, נתמנה לרב ואב"ד אנקונה (איטליה), (במקום רבי חיים אברהם ישראל שנפטר).

אח"כ נולדו להם בתם שרה ובתם רבקה.

חיבר שו"ת "אמרי נועם" כת"י. חלק קטן ממנו (ז' סימנים) נדפס בסוף "זכרון משה - זכרון למשה" חלק א' (דפים פה"ק) שהו"ל בנו (ליורנו תק"ז) וקראם "תפארת משה".

יש לציין שבתשובה שנדפסה שם, בסימן א' בענין בכור אם נוטל פי שנים בעיסקא שהניח אביו (אם נקרא ראי או מוחזק), הנדון שם הוא אודות חלקו בירושת רבינו החיד"א, ופסק שם רבי רפאל ישעיה שנקרא מוחזק, וסי' ב' הוא הסכמת רבני ליורנו לפסק הזה.

בנוסף לתשובות שנדפסו ב"תפארת משה", יש תשובה נוספת מרבי רפאל ישעיה שנדפסה בפני עצמה: "שאלה ותשובה" (בדין ביטול מקח) פ"סא [תק"ע], (מכיל ד' דפים).

אביו רבינו החיד"א מביא בספריו חידושים רבים בשמו, וכן תשובות בהלכה. הג"ר יעקב שמשון שבתי סיניגאליה, שהיה תושב אנקונה, מביא כמה חידושים ממנו בספרו "שבת של מ"י", וכן בתוך "יעקב חק". בנו רבי משה אזולאי, מביא הרבה הנהגות ופסקים ממנו, בתוך ספרו "זכרון משה". רבי רפאל ישעיה כתב הסכמה לספר "סעודת מצוה". נשאר ממנו בכת"י הרבה חידושים ודרושים.

באגרות רבינו החיד"א אפשר לראות את דאגתו הרבה לבריאות בנו. רבי רפאל ישעיה היה חלש וחולני. באחת מתשובותיו הוא מספר שקשה עליו הכתיבה, והוא צריך שאחרים יכתבו בשבילו. בסוף ימיו, כנראה בגלל מחלה, הוסיפו לו עוד שם, והוא נקרא רבי חזקיה רפאל ישעיה.

נפטר אור ליום ט' שבט תקפ"ו. רבי יחיאל חיים ויטרבו מאנקונה בספרו "יחיו דגן", (ליורנו תק"ז), דרוש נ"ה, הדפיס את מה שדרש בהספדו בבית הכנסת האיטליאני, וכן את מה שדרש בתשלום החודש בבהכ"נ ליואנטיני. הוא מאריך לקונן עליו ולספר בשבחו, עיי"ש.

בנו רבי משה אזולאי הוציא לאור כמה ספרים המכילים

ליקוטים, קיצורים, ומפתחות לספרי זקנו. הוא חיבר ספר "זכרון משה" (ג' חלקים) קיצור פסקי דינים מספרי רבינו החיד"א, ובסופו חיבר מפתחות לרמב"ם, טור ושו"ע, וש"ס, על ספרי רבינו, וקראם "זכרון למשה" (ליורנו תק"ץ - תקצ"ג - תקצ"ח). בסוף "זכרון למשה" ח"א, הדפיס כמה תשובות מאביו רבי רפאל ישעיה אזולאי, וקראם "תפארת משה". כמו כן הוא חיבר ספר "לחם מן השמים" (ב' חלקים) ליקוט חידושים על התורה מתוך ספרי רבינו החיד"א, ובסופו קצת דרושים מספר רוח חיים (ליורנו תר"ה - תר"ח).

רבי משה אזולאי היה גר באנקונה. נפטר לפני שנת תרי"ג.

(ב) רבי אברהם אזולאי

רבי אברהם היה בנו השני של רבינו. נולד בירושלים, (אולי בסביבות שנת תק"ו). הוא היה גדול בתורה, כפי שהעידו עליו גדולי דורו.

הוא נשא את בתו של הרב המקובל רבי אברהם ישמעאל חי סאנגוויניטי, (שעלה מאיטליה לירושלים עם רבי חיים בן עטר). בשנת תקכ"ד עבר אל אביו למצרים. וכנראה חזר אח"כ עם אביו בשנת תקכ"ט לחברון. בשנת תקל"ט היה משבעה ראשי קהילת חברון.

הוא יצא פעם ראשונה לשליחות מצוה לחוץ לארץ, בשנת תקמ"ב, (כנראה בשליחות קהילת ירושלים). הוא הגיע לנמל ליורנו ביום ה' ניסן תקמ"ב, וכנראה נשאר בליורנו כמה חדשים. ביום י' אלול תקמ"ב נסע לטריפולי (לב). והיה גם בתוניס. באמצע אלול תקמ"ג הוא הגיע לנמל ליורנו. בתחילת חודש כסליו תקמ"ד התחיל לשוב קצת בערי איטליה וחזר לליורנו באמצע טבת. וביום כ"ב אייר תקמ"ד נסע שוב לתוניס ולאג'יר, וחזר לנמל ליורנו ביום י"ח ניסן תקמ"ה, ונשאר כנראה בליורנו עוד כמה חדשים. כנראה בתקופה זו עזר לאביו להגיה ספר מחזיק ברכה חלק א"ח. ביום כ"ה אב תקמ"ה יצא מליורנו, ונסע בספינה לקפריסין, וכנראה משם לארץ ישראל.

הוא יצא פעם שניה לשליחות מצוה לחוץ לארץ, בשנת תקמ"ט (בערך), בשליחות "בית הכנסת החיצון" בירושלים, שהתמוטט בגלל השלג הכבד. בבית הכנסת הזה, היו מתפללים רוב בני העיר, וכדי לבנות אותו מחדש לקחו על עצמם חובות עצומים להוצאות הבניה ולשוחד לשלטונות כדי לקבל רשות לבנות. ולכן שלחו את רבי אברהם אזולאי בשליחות לאירופה. ראשי בית הכנסת חתמו על כתב שליחות, והראשון לציון הגאון מהר"ט אלגאזי הוסיף על זה המלצה. רבי אברהם הדפיס את כתב השליחות הזה, כנראה בבואו לאיטליה. גם רבינו החיד"א כתב מכתב פרטי לנדיבים שיעזרו לבנו בשליחותו. ידוע על כמה ערים באיטליה בהם סיבב בשליחות זו. בחודש אדר תק"נ היה כנראה בריג'יו, ואח"כ היה בפירארה. ובחודש אלול היה באנקונה, ואח"כ היה בליורנו. בסוף חשוון תקנ"א, קיבל מועד קהילת ליורנו תמיכה גדולה לשליחותו.

בעודו באיטליה, כשגמר כנראה את השליחות, פנו אליו שיקח על עצמו שליחות נוספת, עבור קהילת טבריה. באותה תקופה, שליח החסידים בגליל רבי אשר אשכנזי היה באיטליה, והוצע שיסעו שניהם ביחד לפולין וגרמניה

ועוד ארצות, בשליחות משותפת לקהילת הספרדים בטבריה ולקהילות החסידים בגליל. אחרי היסוסים, קיבל על עצמו רבי אברהם אזולאי שליחות משותפת זו.

המקום הראשון שאליו נסעו שני השלוחים היה, כנראה, פולין. נסיעה זו נזכרה ע"י רבינו החיד"א שכותב שבנו היה בקראקא. כמו כן מזכיר הג"ר אפרים זלמן מרגליות שרבי אברהם אזולאי היה בעירו בראד. יש לשער שזמן נסיעתם לפולין, לא היה לפני ר"ח שבט תקנ"א, [שאז עדיין שהה ר"א אשכנזי בליוורנו], וכנראה סיבבו שם עד חודש אב תקנ"א, ולאחר מכן נסעו לגרמניה. פנקס השליחות שהיה בידם בעת ביקורם בגרמניה נשתמר בשלימות, וממנו אנו יודעים את פרטי מסעם. ההמלצה הראשונה בפנקס היא של ראשי קהילת ברסלאו שחתמו ביום כ"ב אב תקנ"א. שני השלוחים סיבבו ביחד בערי גרמניה עד שהגיעו לקראת ניסן תקנ"ב לפרנקפורט דמיין. בעיר זו ביום א' דר"ח אייר תקנ"ב נפרדו דרכיהם, כדי למעט בהוצאות ובאריכות הזמנים, והחליטו שרבי אברהם אזולאי יסע למדינת הולנד וסביבתה, ורבי אשר אשכנזי ימשיך לבדו לסובב בגרמניה ויסע למדינות "פיהם ואונגריין". רבי אברהם נסע לבדו להולנד. אך שם נקלע למלחמה, ובדרכו חזרה מאמשטרדם לליוורנו הוצרך לנסוע בעיקום דרכים, והוציא על זה כסף רב. עייף ויגע בגופו ובממונו, הגיע לליוורנו ביום י"א תמוז תקנ"ג.

ביום כ"ז אדר א' תקנ"ד נסע לתוניס, וחזר אחרי כמה חדשים לליוורנו. הוא התעכב עוד זמן רב באיטליה, משום שחיכה לאביו שיסע עמו לארץ ישראל. באותה תקופה, עזר לאביו להגיה ספר חיים שאל חלק שני. בחודשים אדר ניסן תקנ"ה סיבב בערי איטליה, בפירנצי ובויניציאה. אח"כ הוחלט שלא יחכה לאביו, ושיסע לבד. כנראה, ביום כ' אב תקנ"ה יצא רבי אברהם אזולאי מליוורנו, ונסע, דרך קפריסין, לארץ ישראל. אחרי שחזר לארץ ישראל, היה מראשי קהילת ירושלים. הוא חתם עם רבני ירושלים בשנת תקנ"ט על כמה אגרות שליחות (של רבי רפאל אברהם לב אריה, של רבי יונה משה נבון ורבי יונה סעדיה נבון, ושל רבי שלמה יצחק מיוחס). רבי אברהם נפטר בארץ ישראל בחיי אביו, בשנת תקנ"ט. אביו מזכירו באחד מספריו בברכת המתים. אביו רבינו החיד"א מביא בספריו חידושים רבים בשמו, וכן הדפיס תשובה ממנו בהלכה.

השאר אחריו את בנו רבי נסים זרחיה אזולאי.

רבי נסים זרחיה אזולאי

רבי נסים זרחיה ב"ר אברהם אזולאי, (המכונה לפעמים נז"ר או נז"ר הקדוש), היה מגדולי חכמי ירושלים. הוא למד בצעירותו אצל הג"ר דוד פארדו, בעל חסדי דוד. רבי נסים זרחיה כתב לו תשובה ארוכה, בענין מי שנהג לאכול בפסח מצה שמורה משעת קצירה, וקרה מקרה כשרצה לאפות המצות, שבגלל שהשקים היו דומים, לא היה יכול להכיר בין הקמח שלו השמור ובין הקמח של חברו שאינו שמור, ואינו מוצא לקנות שמורה ממקום אחר, מה דינו, והשאלה מסתעפת בענין התרת נדרים ועוד נושאים. ונראה שרבי דוד פארדו נתן לו את הענין הזה לברר, כדי להרגיל אותו לכתוב תשובות להלכה.

בסביבות שנת תקנ"ה, היה כנראה ראש ישיבת חסד לאברהם

ובנין שלמה בירושלים. אח"כ עבר לתורקיה, ונתקבל לאב"ד מגנאציה, ליד איזמיר. שם, כנראה, הכיר את הג"ר רפאל פנחס די שיגורה (הרב פרד"ס) והג"ר חיים פלאגי מאיזמיר. בהיותו בתורקיה, כתב תשובה בענין בכור אם נוטל פי שנים בעיסקא שהניח אביו, (אם נקרא ראוי או מוחזק), והנדון שם הוא אודות חלקו וחלק דודו בירושת זקנו רבינו החיד"א, ופסק שם רבי נסים זרחיה שנקרא ראוי. נראה שירש בין השאר הרבה ספרים וכתבי יד של רבינו החיד"א.

בעודו בתורקיה, בשנת תקע"ג, שלח גט לירושלים לאשתו מרת רבקה, ובשנת תקע"ו חזר ושלח לה גט נוסף. יותר מאוחר, התיישב בעיה"ק צפת, והיה מגדולי רבני העיר, וחבר בית הדין. הג"ר אברהם אדאדי מטריפולי, שהתגורר תקופות ארוכות בצפת, מזכיר אותו הרבה. בספרו "השומר אמת" (סי' י"ח אות ג, וסי' ל"ד אות כ"ח) הוא מספר שרבי נסים זרחיה נשא אשה בעיה"ק צפת. ושם היה מנהג בנישואי בחורה, שתוך שבעת ימי המשתה בשבת בבוקר אחרי התפילה, הולכין כל הקהל לבית החתן, ושם מברכים שבע ברכות תחת חופה, בלי סעודה. ומעשה שהיה בשבת נשואיו של רבי נסים זרחיה, שהוא יצא מבית הכנסת לפני סוף התפילה והסתיר את עצמו, ובאו כולם לביתו ולא מצאו אותו, והבינו שלא ניחא לו המנהג הזה לברך שבע ברכות בלי סעודה. וראה בספר

חוקי חיים, להראשון לציון הג"ר חיים אברהם גאגין (הרב אג"ן), סי' ל"א (דף נה ב') שכותב בענין תשלום המיסים שקהילת טבריה היתה צריכה להשתתף עם קהילת צפת: "שלחו מעלת רבני עה"ק צפת תבנה ותכונן שאלתם לחייב את רבני טבריא ת"ו, ומתוכ' כעין חשמל מע' רבי"ן ח"ק ה"ה הרב המו' כמוהר"ן אזולאי ז"ל שרטט וכתב פסק ארוך תשובה נצחת את כל ונוכחת לחיובא ועלה בהסכמה אתו מ"ד ובקשו מאתנו לחוות דעתינו המעט". הג"ר חיים סתהון מצפת, בספרו ארץ חיים, יורה דעה סימן רס"ה סעיף י"ב, (דף צה א'), מביא ששמע שמהר"ן אזולאי תיקן בצפת, שלא יעשו בשר בסעודת ברית מילה, אלא דגים, כדי שלא לבייש מי שאין לו. בשנת תקצ"ב הוציא לאור בצפת, סדור כמנהג הספרדים בשם "שפת אמת", והוסיף פירושים והלכות ומנהגים שחיבר וקרא להם "אמת יהגה", עם הסכמות בית הדין של צפת, (רבי

אברהם אנהורי, ורבי חיים יוסף צרפתי, ורבי נסים זרחיה בעצמו). וכן עם הסכמות הג"ר גרשון מרגליות והג"ר ישראל משקלוב, וכן עם הסכמת הג"ר חיים. בשנת תקצ"ו, הדפיס בצפת את ספרו "שולחן הטהור" [ובסופו "סדר סעודה" שבו הוא מביא הלכות רבות מספרי רבינו החיד"א], וכתב בהקדמה על ההצלה של תושבי צפת בשנת תקצ"ד, שאז, בעת מרד הדרוזים, הוצרכו לברוח מצפת במשך ל"ג ימים, וכשניצלו, קבעו בצפת פורים ביום עשרה בתמוז על הנס שנעשה בו. רבי נסים זרחיה היה מיודד מאוד עם הג"ר ישראל משקלוב, וחתם ביחד עם בית הדין של צפת בהסכמה על ספרו "פאת השולחן", שנדפס בצפת בשנת תקצ"ו. רבי נסים זרחיה חתם, יחד עם חכמי צפת, על כמה אגרות שליחות: באלול תקצ"ב, חתם על אגרת שליחות של רבי יהודה קארוגי, ובאלול תקצ"ה, על שתי אגרות שליחות של רבי משה ׳ן שמחון. הוא כתב הסכמה לספר "עפר יעקב" לרבי יעקב אייכהורן (ברעסלויא תקצ"ט). בסוף

הביא לדפוס את ספרו של אביו "ספרי דבי רב" (שאלוניקי תקנ"ט), וכתב עליו הקדמה. נשאר ממנו בכתב יד חידושים ודרושים, ושו"ת. בתחילה הוא גר כנראה בתורקיה, אח"כ עלה לירושלים, ונתמנה לאחר פטירת רבינו החיד"א, לראש ישיבת "חסד לאברהם ובנין שלמה". וכך הוא נזכר בפנקס ההשכבות של הישיבה: "זכור א' נשמת עטרת ראשנו וצניף תפארתנו, רב הדומה למלאך ה' צבאות הוא מלכי צדק מלך שלם, מרן ר' אברהם פארדו הוא הקדוש זצ"ל, נפטר ששה באייר ה' בשבת שנת התק"ך.

רבי יצחק דוד פארדו היה כנראה בנו. רבי משה פארדו מירושלים, אב"ד נא אמון (אלכסנדריה), בעל "צדק ומשפט", היה כנראה נכדו.

ה) קלארה

בת שלישית ושמה קלארה נפטרה בקטנותה במצרים ביום כ' אלול תקכ"ה.

חתימת ידו של רבינו החיד"א

ולסיום, צריך להזכיר את חתימתו המפורסמת. בדרך כלל, באגרות, נהג רבינו לחתום את שמו: הצעיר חיד"א ס"ט. בתשובותיו ובספריו נהג להשתמש גם בראשי תיבות אלה: חדא"י נפשאי, חדי"א דארמותא, דברים אחדים, מאי"ן, וכדומה. בהרבה אגרות ותעודות בכתב יד נהג לחתום את חתימתו המסולסלת, המפורסמת מאד. וזו צורתה:

רבינו החיד"א הוסיף כנהוג ראשי תיבות ס"ט אחרי חתימתו. ויש שחשבו בטעות שפירוש ס"ט הוא "ספרדי טהור", ותמהו איך חתם כך, והרי אבי אמו רבי יוסף ביאלר היה מאשכנז.

אך ברור שאין זה הפירוש הנכון, אלא הפירוש האמיתי הוא "סיפיה טוב". ראה בהקדמת ספר שו"ת "חכם צבי", (עם ליקוטי הערות בהוצאת מכון דובב מישרים, ירושלים תשנ"ח - תש"ס, כרך שני), "בשער הספר", מה שכתב הג"ר ברוך שמעון שניאורסון (ראש ישיבת טשעבין בירושלים), "שהדעה הנפוצה היתה שהמילים 'ס'ט' הם ראשי תיבות ספרדי טהור... אמנם כבר נתברר בירור גמור שלילת הפירוש הזה לס"ט. כי ישנה רשימה של חמש עשרה רבנים אשכנזים שחתמו כן, והראשי תיבות הם של סופיה טב, כברכה שיהיה הכל לטובה, וכפי שנמצא כן מפורש בכתבי יד עתיקים מהגניזה [ראה ירחון אור המערב גליון ה' תש"נ (עמודים 56-39)], וצפונות חוברת 'תשנ"א (עמ' קי"ג קטו)"]". (המאמר נכתב עפ"י התולדות המובאות בתחילת ספר "אגרות והסכמות רבינו חיד"א" מר' מיכאל שלמה ועקנין)

פרנסה קצובה מהשמים

הבושה. הנה נשאר העני רעב ככלב בגלל מעשה תאוה אחד. הנמשל: כמקרה הזה יקרה לאדם בעולמו השפל. לכל אדם קצוב פרנסתו לפי מה שקבע לו בורא עולם. העני - נידון לרוזן ולכן מאכליו דלים, ואילו העשיר - נידון לשובע ולכן מאכליו מפותמים. יהודי עני שבעקשנות ינסה לשנות את מזלו, הוא יגלה כי לא רק שהוא מפסיד את התענוגות אלא גם את לחם חוקו הוא מפסיד. יסוד הדברים כתובים בפסוק (משלי כג. ו) "אל תלחם את לחם רע עין וכו' פתן אכלת תקיאנה" - כלומר אם אדם מתאוה ורוצה את לחמו של העשיר, לא רק שלא יקבל את תאוותיו אלא גם את לחמו הדל הוא יפסיד. זהו רצון ה' יתברך. מסקנת הדברים: האדם צריך לבחון את מעשיו בשיקול דעת ובאופן מחושב, ולא להשלות את עצמו. אם האדם ילך לפי רצונותיו ולא לפי רצון ה' הוא בבעיה גדולה. (משלי החיד"א)

ימיו רצה להדפיס את פירוש זקנו רבי אברהם אזולאי על הזוהר, ושלח לתורקיה את כתב היד "אור החמה" על ספר ויקרא (שנדפס אחרי פטירתו). רבי נסים זרחיה השאיר אחריו בכת"י קונטרס דרושים.

רבי נסים זרחיה נהרג ברעש שהחריב את צפת ביום כ"ד טבת תקצ"ז. הג"ר ישראל משקלוב, באירתו לאמשרדס בה הוא מספר על האסון שפקד את צפת, כותב שבין ההרוגים היה "אח נפשי הרב כמהר"ר נסים זרחיה אזולאי זצ"ל". רבי אברהם ברוך פיפרנו, בספרו קול עוגב (ליוורנו תר"ו), סימן פ"א, (דף ע"א - ע"ב), כתב קינה על הרוגי הרעש בצפת, ובתוכם הזכיר במיוחד את רבי נסים זרחיה. רבי יצחק פרחי בספרו (בשפת לאדינו) "אמרי בינה" (בילוגראדו תקצ"ז), סוף פרק י"א, (דף פ"ב), קונן על הרוגי הרעש ובתוכם רבני העיר, ומזכיר ביניהם את הרב של צפת רבי אברהם אנהורי, ואת רבי נסים זרחיה אזולאי, בהערצה גדולה. רבי שלמה חכים, מאיזמיר, בספרו "כסא שלמה", (שאלוניקי תר"ו), דרוש ו', בתוך דרשת שבת תשובה תיאר את האסון הנורא שפקד את הגליל, ובתוכם הזכיר את רבי נסים זרחיה. גם בהקדמת "אור החמה" ויקרא, (דפוס שאלוניקי תר"ב), קונן רבי רפאל פנחס די שיגורה (הרב פרד"ס) על פטירתו. כולם מדגישים במיוחד את חסידותו.

ג) שרה

בתו שרה, שהיתה הגדולה בין בנות רבינו, היתה נשואה עם גביר והתגוררה בליוורנו, כנזכר ב"מעגל טוב". היא נישאה בנא אמון (אלכסנדריה), בימי מגורי רבינו במצרים (קהיר). רבינו נסע ממצרים לנא אמון לנשואיה, ושהה שם כמה חדשים, (כנראה בשנת תקכ"ח). אח"כ עברה לליוורנו. בעלה הגביר עסק כנראה במסחר. שמו לא ידוע, (ואולי נקרא: יום טוב). כשהגיע רבינו לליוורנו בשנת תקל"ד, בשליחותו השניה, התאכסן אצל בתו שרה. היה לה בן בכור ששמו כנראה דוד. וכן בת בשם קלארה, שנישאה כנראה להגביר אלישע הכהן (בערך בשנת תקנ"ד), ונולד לה בן ביום ה' טבת תקנ"ו.

מרת שרה נפטרה (בחיי אביה) ביום כ"ב טבת תקמ"א בליוורנו.

ד) שמחה

בת שניה היתה לרבינו, ושמה שמחה. יתכן שנולדה במצרים או זמן קצר לפני כן. בשנת תקל"ט היתה בליוורנו היא נישאה לרבי אברהם בן הג"ר דוד פארדו, בערך בשנת תקמ"ג. אביו היה הג"ר רבי דוד (ב"ר יעקב) פארדו, בעל "חסדי דוד", שהיה אב"ד ור"מ באיספאלטרו ובשאראי דמן בוסנא (סאראייבו), ואח"כ עלה לעיה"ק ירושלים, ושם נפטר. רבי אברהם פארדו היה גדול בתורה, וחוננו, רבינו החיד"א, מביא בספריו חידושים בשמו, וכן הדפיס תשובה בהלכה ממנו. רבי אברהם

עני אחד היה גר בסמיכות לעשיר גדול. יום אחד השיא העשיר את בנו לאחד מנכבדי הקהילה. העשיר שלח הזמנות לכל נכבדי העיר וחשוביה, כדי שיבואו וישתתפו בשמחתו. העני ציפה להזמנה היות ושכן הוא של העשיר. ולכן נמנע מלהכין סעודה ביום זה. לאחר שעה קלה משנכח לראות כי עדיין איננו מוזמן, אמר לעצמו: "מוטב שאוכל לחם צר ואשתה מים לחץ ולא אגווע ברעב". לאחר שהשקט את רעבונו. הגיע אחד ממשרתי העשיר להזמינו לחתונה. רצון העני היה להנות מסעודת התענוגים של העשיר. אולם כיון שמילא בטנו בפת חרבה, הוכרח להקיא את כל מה שאכל, והלך אל העשיר. אמר לו העשיר: "טוב שהגעת. רצוני שתשמור על פתח הבית לכל יכנסו האנשים לתוך ביתי".

עמד העני ופניו כבושות בקרקע ומועיו מתחתיים בקרבו מגודל הרעב ומגודל

זכרון לצדיקים

ג' באדר א' ה'תקכ"א: ר' אליעזר ב"ר שמואל די אבילה, מרבני רבאט, ובעל "באר מים חיים" ועוד

המצוין שבהם בחכמה ובפרסום מרבני סאליראבאט אלה, היה הראשון, רבי אליעזר די אבילה, הנודע בין חכמי המערב בהשם האמוראי רב אד"א, הוריו מצד האב כן מצד האם היו גדולים בתורה וחשובים במעלה, ואחי אמו היה ר"ח בן עטר המפורסם, ולכן, במצב כזה יכול היה רב אד"א לשקוד על לימודו ולהצטיין בו כל כך. הוא נולד בשנת תע"ד, ובשנת תפ"ט כבר היה נשוי אשה, יתומה אחת בתו של ה"ר אליהו הלוי בן שושן, אחד מנכבדי סאלי, ואז עם היותו רק בן ט"ו שנה היה בקי בטיב ידיעת משא ומתן ובחכמת התלמוד, וכבר התחיל אז לחבר חידושים על איזה מסכתות, אך מפני חריפותו הרתחנית ויהי כותב וחוזר ומוחק. הוא שקד הרבה ללמוד יחידי ועם תלמידים רבים אשר לקחו לקח מפיו, וגם בלילות לא נתן שינה לעיניו כמעט, ולכן אף כי לא האריך ימים יכול הוא בשנותיו הקצרים להשאיר חיבורים רבים, את חיבוריו חפץ היה להדפיסם עוד בחייו, ואח"כ לנסוע לירושלים להתישב שם, אך מקרי ראשית המאה הזאת דבר ורעב ששררו אז לא נתנו לו לבצע את זממו, ולפעמים לא מצא מנוחה אף בעירו סאלי ויתגורר באהלי הערביים מחוץ לעיר, וכן נשארה תקותו זאת של ר"א די אבילה, להדפיס ספריו בחייו וליסע לירושלים, מעל, ועוד בדמי ימיו בהיותו בן מ"ז שנה ביום שבת ג' אדר ראשון שנת תקכ"א, גוע וימת, הוא השאיר בת אחת, שהיתה נשואה לאחד מבני משפחתו, רבי שלמה די אבילה, וזה השתדל וידפיס מחיבורי חמיו, את הספרים האלה, "מגן גבורים" על מסכתות שני חלקים, "מלחמת מצוה" על סוגיות ו"חסד ואמת" דרשות, "באר מים חיים" שו"ת "מעין גנים" על טוש"ע, עוד הוכנו לדפוס ספר שאלות ותשובות דרב אד"א, ו"קונטרס אחרון" ביאורי תנ"ך (צט) אשר מאיזה סבה לא נדפסו אח"כ. (מתוך "נר המערב" - תולדות עם ישראל במרוקו / הרב יעקב משה טולידנו)

של גדולי התורה שצמחו בחמש מאות שנה האחרונות בארצות צפון אפריקה וארצות תורגמה היו צאצאים של המגורשים שהגיעו מספרד.

וזו דרכו של הקב"ה, הוא מביא את האדם עד לדכדוך הנפש - ומה לך דכדוך גדול יותר מגירושין עם כל תופעות הלואי הנ"ל - ואז מתחיל להתנוצץ האור הגדול.

אחת המשפחות המיוחסות מהעיר אבילה שבממלכות קאשטיליה הגיעה למרוקו. מבניה אשר נקראו על שם העיר ממנה הגיעו - די אבילה - צמחו גדולי תורה רבים. אחד המיוחד שבהם היה רבי אליעזר - הוא נולד לאביו, רבי שמואל בעיר רבאט. כבר בצעירותו נודע בשקידתו המופלאה ובלמדנותו הגדולה.

וכך מעיד עליו גאון עוזינו החיד"א בספרו שם הגדולים, מערכת ספרים, ערך "מגן גבורים": "מפי מגידי אמת שמעתי מהפלגת עינו בעומק וחורפא וקלות הפלא ופלא, ולרוב עינו היה כותב ואחר כך חוזר ומוחק וכיוצא, ולכן אינו ניכר מהספר גדולתו כ"כ. וכבר העידו עליו רבני המערב הסכמותיהם מעידין מן המכירין... ומתלמידיו שמעתי מגדול שקידתו לא נתן שינה לעיניו כמעט". ועוד כתב החיד"א בספרו [עין זוכר כ"א] "ואגב הרטאי זה חזיתי להרב המופלא נר המערבי כמה"ר אליעזר די אבילה זלה"ה בספרו "מגן גבורים".

רב אד"א [כך נקרא רבינו בפי כל] חפץ היה להדפיס ספריו בחייו וע"כ חפץ היה לעלות לירושלים לבצע זממו. אולם ה' חשבה לטובה ובשנת המ"ז לחייו [ג' אדר"ר תקכ"א] השיב נשמתו הטהורה לבוראה. חתנו טיפל בעריכת והדפסת ספריו מרישא ועד גמירא. ואלו הם חיבוריו:

ספריו המופלאים והמיוחדים בגאונותם הודפסו רק פעם אחת בין שנות 1844-1781.

א] "מגן גבורים" - חלק א' - חידושים ופולפולים על מסכת בבא מציעא והוריות - הודפס פעם אחת בליורנו בשנת 1781. ב] "מגן גבורים" - חלק ב' - פירוש על מסכת כתובות וקידושין - הודפס פעם אחת בליורנו בשנת 1806. ג] "מגן גבורים" - על שולחן ערוך אבן העזר וחושן משפט. הודפס פעם אחת בליורנו בשנת 1844. ד] "מלחמת מצוה" - חידושים ופולפולים בהלכה - הודפס בליורנו בשנת 1806 - ספר זה כתבו בהיותו בן 15 שנה. ה] "מעין גנים" - חידושי הלכה הודפס בשנת 1806. ו] "שו"ת באו מים חיים" - שאלות ותשובות בהלכה הודפס בליורנו 1806. ז] "חסד ואמת" - דרשות נדפס בליורנו 1805. ח] קונטרס ביאורי תנ"ך

(מתוך "ארוזי הלבנון" אנציקלופדיה לגאוני ספרד / הרב שמעון ואנוני)

הגאון רבי אליעזר יליד העיר סאלי שבמרוקו ומחשובי חכמיה, המכונה בשם רב אד"א, היה בן אחותו של "אור החיים" הקדוש, רבי חיים בן עטר. הוא נינו של רבי חיים בן עטר הקדמון הקבור בסאלי. רבי אליעזר נולד בשנת התע"ד וזכה לומר לשטן "גירא בעינך" משום שהתחתן בשנת התפ"ט בהיותו בן חמש עשרה. הוא נשא את בתו של הרב אליהו הלוי בן שושן מנכבדי העיר.

רבי אליעזר היה ידוע כחריף וכעילוי בתורה ושקדן גדול וזכה יובן מדוע כבר בגיל צעיר חיבר חיבורים חשובים.

מסופר שבזמנו היתה סכנת שיטפון שאימה לשטוף את העיר רבאט בגלי האוקיינוס הסוערים. רבי אליעזר הלך עם המלך, ויחד עם נכבדי העיר ניגשו אל שפת הים. הצדיק לקח את מקלו ותקעו במי הים, הים שב לאחוריו ושקט. בעוד המלך משתאה, הזהירו רב אליעזר שלא ירע ליהודים.

מסופר שפעם אחת ישב בחדרו ותוך כדי לימודו ופולפולו, כתב השגה על רבי יהודה בן עטר - ראב"ד פז המכונה "רבי לכביר" - הרב הגדול שהיה מלומד בניסים. בעודו כותב את ההשגה, ראה לפניו אריה המבקש לטורפו, רבי אליעזר נבהל ונמלט אל חכמי העיר. כשסיפר להם את הסיבה למנוסתו, שאלו אותו מה עשה באותה שעה, כשהשיב להם שכתב השגה על רבי יהודה בן עטר, אמרו לו, האריה זה הצדיק - "גור אריה יהודה" ולולי תורתך זכות אבותיך [יש אומרים שרבי אליעזר הוא צאצא של רבי יהודה בן עטר], היה האריה טורף אותך.

סיפור זה עם ציור האריה, מופיע על מצבתו של רבי יהודה בן עטר זצוק"ל בפאס.

רבי אליעזר נפטר בג' באדר א' התקכ"א [1761] ונקבר ברבאט, בהיותו בן מ"ז שנים בלבד. המשורר הדגול רבי דוד חסין קונן עליו שלוש קינות בספרו "תהילה לדוד" בחלק "יקרא דשכבי".

ברבאט ישנו בית הכנסת מפואר על שמו, בו מתפללים ג' תפילות ביום גם כיום. נפלאים מאתנו דרכי ההשגחה העליונה. מקרי הזמן השונים נראים לעתים כחורבן ואבדון, אולם במבט לאחור נראה שדוקא סתירה זו היא היא הבנין האמיתי. דוגמא מובהקת לכך יש לראות בגירוש יהודי ספרד בשנת ה'רנ"ב. השפלות, בזיונות, חרפת רעב, מחלות, תסכול, מרירות, התערערות האמונה והביטחון בה' ועוד - היו מנת חלקם של המגורשים. אך, כשמתבוננים היום אחורה רואים בעליל שרובם ככולם

מתולדותיו

הגה"ק רבי שלמה זלמן מוולאז'ין זי"ע, או כפי שנקרא בחיבה: רבי זלמע'לה, נולד לאביו הדגול "תם וישר ירא אלקים וסר מרע" רבי יצחק, הפרנס דוולאז'ין, ולאמו הצדיקת מרת רבקה ע"ה (שהיתה בת הג"ר ישראל הכהן רפאפורט זצ"ל מפינסק, אחי הגאון המפורסם רבי חיים הכהן רפאפורט זצ"ל מלבוב), ביום כ"ו סיון שנת תקט"ז לפ"ק.

יחד עם אחיו הגדול, הגה"ק רבי חיים מוולאז'ין זי"ע בעל 'נפש החיים', הסתופף בבית אלוקי הגאון החסיד רבי אליהו מוילנא זי"ע, שם נתקדש ונתעלה להיות גבוה מעל גבוה.

(אחיהם הבכור היה הג"ר שמחה זצ"ל.)

ללמד על רוב גדלו ועוצם קדושתו, די לציין שאת אחיו הגדול, רבי חיים זצ"ל, תיארו על מצבתו וייחסוהו אחר אחיו הקטן ממנו בזו הלשון: "אחי ראש אלפי ישראל הגאון וצדיק דמי לבר אלהין, קדוש יאמר לו כקש"ת מו"ה שלמה זלמן נ"ע".

ביום ט' אדר שנת תקמ"ח השיב נשמתו הטהורה למרום למגינת לב כל בית ישראל. מעטים וקצרים היו ימיו עלי חלד שלושים ושתיים שנה, אך כבר אמרו כי מה שהספיק בתורה ברוב חכמתו, עוצם גאונותו וגודל קדושתו, גם חיי מתושלח לא היו מספיקים לכך!

דברים נוראים וסיפורים מופלאים מדעת אדם מסופרים על האי גאון וקדוש ממקורות נאמנים ביותר, במיוחד מפי כתבו של תלמידו ובן ביתו הג"ר יחזקאל פיוויל זצ"ל, מגיד מישרים ומו"צ דק"ק ווילנא, אשר העלה זכרו טהור עלי ספר 'תולדות אדם' [נדפס לראשונה לפני כמאתיים שנה, בדיהרנפורט, בשנת תקס"א, כשרבני וגאוני ווילנא נתנו עליו עדיהם, בו מספר המחבר את "הנוראות והנפלאות אשר עיני ראו באיש הנורא הלזה בהמשך זמנים רבים אשר זכיתי להתעלס עמו באהבים..."]. מחבר הספר השכיל לשלב בין פרשת התולדות ומסכת חיי - הערות יקרות והקדמות נחמדות, ומרבה להביא מדברי תורתו של רבו הק', פלפוליו וחידושויו, משחר ילדותו ועד אחרית ימיו [להלן נביא מדבריו]. (עלים לתרופה)

*

הגאון האדיר בעל "שאגת אריה" זצ"ל סיפר, כי שמע משני בחורים שהיה מספרים זה עם זה, הגדול היה כבן י"ד שנים, זה היה הגאון האדיר מוה"ר חיים זצ"ל מוולאז'ין, והשני היה כבן שבעה שנים, זה היה אחיו הגאון הצדיק מוה"ר שלמה זלמן זצ"ל, ושאל הבחור הגדול לאחיו הקטן שקשה לפניו איך יכול להיות אצל בני ישראל אנשים שאינם כשרים, או אינם בעלי תורה, הלא אבותינו אברהם יצחק ויעקב היו שלשה דורות צדיקים יסודי עולם, והיה מהראוי שהתורה תחזור מעצמה לזרעם וזרע זרעם עד לעולם. והשיב לו אחיו הצעיר תשובה נצחת, הלא הגמרא (בבא מציעא פ"ה ע"א) לא אמרה שמכאן ואילך יהיו הבנים בהכרח תלמידי חכמים, רק חז"ל אמרו שמכאן ואילך "התורה מחזרת על אכסניא שלה" די שהבנים והבני בנים נקראים אכסניא לתורה, ודפח"ח. (קרני ראם)

סיפר הגרמ"ד הלוי סאלאווייציק זצ"ל:

פעם ישבו לפני הגר"ח מוואלוז'ין זצ"ל, גדולי תלמידיו ר' דוד טעבלי ממינסק, ור' בערל טורעצער ועוד, ודיברו בענין מאמר חז"ל. "כל פרנס המתגאה על הציבור שלא לשם שמים אינו זוכה לבן תלמיד חכם". ואמר אז ר' חיים זצ"ל, דמכלל לאו אתה שומע הן, וא"כ יוצא ד"כ כל פרנס המתגאה על הציבור לשם שמים, זוכה לבן תלמיד חכם!!!

והוסיף הגר"ח מוואלוז'ין זצ"ל ואמר, אבא שלי היה פרנס בוואלוז'ין וכל עבודתו היתה לשם שמים, ולכן זכה לבן כאחי רבי זלמן שהיה אצלו ברור בע"פ כל התורה ש"ס בבלי וירושלמי, ספרא, ספרי, מכילתא, תוספתא, מדרשים, זוהר,

תיקונים ועץ חיים. [על עצמו בכלל לא עלה בדעתו]

והמשיך רבי חיים זצ"ל ואמר, דאפילו אם אחי ר' זלמן היה חי בזמן התנאים והאמוראים ג"כ היה נחשב לתלמיד חכם. התלמידים כששמעו כך אחזתם רעדה. נענה אחד מבין התלמידים ואמר, א"כ אז מה כבר היה הגאון מוילנא זצ"ל? ענה להם ר' חיים דאפילו אם אחי ר' זלמן היה חי אלף שנים פעמיים, לא היה מגיע לקרסוליו של הגר"א זצ"ל.

וביאר את כוונתו, דאצל ר' זלמן היה ברור בע"פ כל התורה כמו שכל יהודי יודע לומר "אשרי יושבי ביתך" בעל פה. אך אם נשאל אדם איזו מילה כתובה לפני "חנן ורחום ה'", יצטרך לחזור הפסוק שלפני כן, ועי"ז ידע, ולא יוכל לומר מיד המלים שלפנ"כ. ואם נשאל אותו ב"עלינו לשבח", לומר מילה קודם, יצטרך לשם כך להתחיל מתחילת "עלינו לשבח" או שיצטרך להסתכל בסידור.

סיים הגר"ח מוואלוז'ין זצ"ל "ידיעת אחי ר' זלמן היתה בכל התורה כמו שכל אדם יודע "אשרי", ובודאי שזה נחשב לתלמיד חכם אף בזמן התנאים והאמוראים. אכן הגר"א זצ"ל ידע את כל התורה באופן שיכול לומר גם מהסוף להתחלה.

(עובדות והנהגות לבית בריסק)

*

סיפר הגרמ"ד הלוי סאלאווייציק זצ"ל:

פעם נסע הגר"ח מוואלוז'ין זצ"ל עם אחיו ר' זעלמע'לה זצ"ל בעגלה, ונתהפכה העגלה ושניהם נפלו לארץ. ר' חיים התעלף, ור' זעלמע'לה זצ"ל בכה. האנשים חשבו שר, חיים קיבל מכה חזקה ביותר ומשום כך התעלף, ור' זעלמע'לה זצ"ל בוכה בגלל המכה שהוא קיבל.

אבל אח"כ ראו שלא כן הדבר. שכשר' חיים התעורר, שאל מיד "מה שלומך ר' זעלמע'לה...". ור' זעלמע'לה זצ"ל ענה לו "שמא הסחת הדעת מלמודך לרגע אחד... ותנן כל ההולך בדרך ומפסיק מלימודו ואומר מה נאה אילן זה, מה נאה ביר זה, הרי זה מתחייב בנפשו...". והבינו האנשים שר' חיים התעלף בגלל שחשש לשלמו של ר' זעלמע'לה זצ"ל, ור' זעלמע'לה זצ"ל בכה בגלל שחשש מהא ד"הרי זה מתחייב בנפשו...". [בשם הגרמ"ד הלוי סאלאווייציק].

(עובדות והנהגות לבית בריסק)

שאמר, וכי מה אשם הוא אותו האיש שאומר "שין" (שמאלית) במקום "שין" (ימנית) והצטער מאד מזה על שבייש יהודי, והלך לחפש אותו בכל העיר ולא מצאו.

ור' זעלמעלה זצ"ל נהיה ממש חולה מזה, ונפל למשכב. חותנו של ר' זעלמעלה זצ"ל חיפש עצה, ומצא אדם שהיה דומה בתיאורו להאיש שאמר החידוש הנ"ל, וביקשו שיבוא לפני ר' זעלמעלה זצ"ל, ויגיד לו שהוא האיש שאמר החידוש בבהמ"ד לפני זמן על המשנה בדמאי, אבל ר' זעלמעלה זצ"ל תפס שזה לא אותו האיש, והפציר בו מאד לגלות האמת, עד שהודה שזה לא הוא, ורק חותנו שלחו אליו.

והחליט ר' זעלמעלה זצ"ל שילך בכל הבתי כנסיות בעיר, ויבקש מחילה ברבים מפלוני שביישו. כששמע הגר"א זצ"ל מהסיפור, קרא לר' זעלמעלה זצ"ל והראה לו בגמ' סוכה [נ"ב ע"ב] "אמר רשב"ל יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום ומבקש להמיתו שנאמר צופה רשע לצדיק ומבקש להמיתו, ואלמלא הקב"ה שעוזר לו אינו יכול לו, שנאמר ה' לא יעזבנו בידו וכו'". והק' הגר"א בשלמא על תחילת הפסוק דרשו חז"ל חידוש גדול, דרשע היינו היצר הרע, אבל מה שאמרו "ואלמלא הקב"ה עוזר לו" הרי דבר זה מפורש בפסוק, ומה הוסיפו כאן?

ואמר הגר"א זצ"ל שהפשט הוא שהאדם אין בכוחו לעמוד נגד היצה"ר, אבל הוא צריך לעשות כל מה שיוכל, ורק כשמגיע למצב של "אינו יכול לו", אז הקב"ה "עוזר לו". ואמר לו הגר"א שהרי אתה עשית כל מה שאתה יכול, ויותר אינך צריך לעשות...

וכן מבואר ב"חובות הלבבות" (שער התשובה פרק י*) שאם יהיה נמנע מן האדם התשובה משום איזה טעם, אז כשיקבל עליו גדרי התשובה בכל תנאיה אשר בכוחו ויכולתו מהם, הבורא מקל עליו תשובתו. ואם הרע לחבירו בגופו או בממונו, יכניס לו הבורא יתברך בלבו רצון ואהבה, עד שימחל לו במה שהיה מחטאו עליו" עיי"ש [בשם הגרמ"ד הלוי סאלאווייציק].

(עובדות והנהגות לבית בריסק)

*

מעשה בהגה"ק ר' חיים מוולוז'ין תלמיד הגר"א, שהיה לו אח ושמו ר' זלמן, אף הוא תלמיד חכם עצום ורב בקהילה אחת. פעם אחת בא אחד מאנשי עירו של ר' זלמן אל אחיו ר' חיים, ואמר לו שאחיו ר' זלמן ירד מדעתו. שאל אותו ר' חיים מפני מה סבור הוא כך, סיפר לו היהודי שבלי שבת קודש שעבר ראה אותו בעצמו רץ ברחוב העיר ללא כיסוי על ראשו, ועשית דלוקה בידו. כששמע זאת ר' חיים, קם ונסע אל אחיו ר' זלמן בדאגה לשלומו, וכשהגיע לביתו מצאו יושב בתורה כרגיל. התפלא ר' חיים ושאל את אחיו: האם אמת נכון הדבר ששמעתי עליך? וסיפר לו את אשר שמע.

שחק ר' זלמן אחיו ואמר לו: אספר לך דברים כהווייתך, בליל שבת זה, בא מאן דהוא לשאול אותי על הדלקת הנר למען אשה מקשה לילד, וכשמעתי שאלתו הוריתי מיד להיתר, אולם ראיתי שהלה מהסס עדיין אם לחלל שבת. כיוון שכך, הרי מדובר בפיקוח נפש, תפסתי את העששית שהיתה מונחת על שולחני והתחלתי לרוץ לבית האשה. בדרך ריצתי נפלה הכיפה מעל ראשי, אולם המשכתי לרוץ להציל חיים.

שמעתי מכבוד אבי מו"ר זצ"ל על רבינו הגדול הגה"ק רבי זלמלי מוולוז'ין זצ"ל, שפעם אחת זימן לבית אורח הגון, האכילו והשקהו, וקיים בו מצות הכנסת אורחים. כשפנה האורח לישון שמע איך שבעל הבית לומד ומשנן בפרק ד' דתרומות וחוזר עליו לערך שלוש מאות פעם. למחרת בבוקר ניגש אליו האורח, ושאלו: יסלח לי רבינו ויפרש לי פשר דבר, בגמרא מצינו (חגיגה ט:) "אינו דומה שונה פרקו מאה פעמים לשונה פרקו מאה ואחד", אבל כל כך הרבה פעמים כמו ג' מאות, מנלן? השיב לו הגאון רבי זלמלי זצ"ל: "כדי לזכור את אשר למדנו, אמנם די במאה ואחד פעמים, אך מי שיש לו אהבת התורה איך יכול לזוז מהפרק שעומד בו, כי אוהב אותו מאוד מאוד וקשה עליו פרידתו".

*

מסופר על ר' זלמעל'ע ווולוז'ינער זצ"ל, שפעם ישב בבית המדרש בוילנא ולמד עם חברותא, ונתקשו בדברי הטור, ושאלו לר' זלמן, והוא התחיל ללכת בבהמ"ד הלך וחוזר והיה שקוע בלימוד, ואמר להם כל לשון הטור בעל פה, ואמר הסבר דבריו, ונדחתה קושייתם, ובשעה שהלך הלך וחוזר שקוע בלימודו, דרך על מסמר שפגע ברגלו, ושתת ממנו דם ולא הרגיש בזה כלל, עד שהעירוהו על זה... ופעם אחת ישב ר' זלמעל'ע זצ"ל אצל התנור שקוע בלימודו, והחלו בגדיו להשרף, ולא היה מרגיש...

(עובדות והנהגות לבית בריסק)

*

מספרים על הגאון רבי שלמה זלמן מוולוז'ין זצ"ל, שבא פעם מוילנא לולוז'ין כדי להשתתף בשמחת אחיו הגאון רבי חיים, אשר הכניס את בנו לחופה. בקש ר' חיים לשמח את אחיו שבא אל שמחתו, אמר לו:

אחי, הלא באת לשמחה של מצוה, אשלח אפוא לקרוא את ה"כליזמר" שיבואו וינגנו לפניך, וישמחוך.

נכנסו המנגנים לחדרו של רבי שלמה זלמן ומצאוהו יושב על כסאו ואין כל ספר לפניו. היו סבורים שהוא יושב ומחכה להם. מיד פתחו בניגונתם, היכו בכלי-שיר, בתוף ובמצילתיים כדי להעלות רצון מלפניו. ורבי שלמה זלמן יושב כל אותו הזמן ושפחותיו מרחשות תורה... סיימו המנגנים את נגינתם, יצאו והלכו להם. לאחר מכן נכנס רבי חיים אצל אחיו.

- חיים, אחי - שואל אותו רבי שלמה זלמן - והיכן הם אותם "כלי-זמר" שהבטחת לשלוח לי?...

מה נתברר? שרבי שלמה זלמן, בדבקו בתורה, לא חש ולא הרגיש כלל בכל מה שהתרחש ונשמע מסביב לו, כדרכו תמיד, שהיה שוכח עולם ומלואו בשעה שהיה שקוע בלימודו.

(יינה של תורה-אבות)

*

סיפר הגרמ"ד הלוי סאלאווייציק זצ"ל:

פעם בא יהודי אחד לבית המדרש בוילנא ואמר שיש לו חידוש פשט במשנה בדמאי, ולא מצאו דבריו חן בעיני הלומדים שם. האיש הנ"ל היה מליטא ואמר שין (שמאלית) במקום שין (ימנית) וכשנכנס אמר שיש פירות (בשין שמאלית) חדש. גם ר' זעלמעל'ע [מוולוז'ין] זצ"ל ישב שם, ואמר לו "פירותך פירות דמאי"... (זה היה עפ"י מה שהאיש הנ"ל כשאמר "פירוש" היה נשמע כמו "פירות") אולם תיכף ומיד התחרט ר' זעלמעל'ע זצ"ל על מה

ולסיבה זו פגשו בי במצב כזה... כזאת היא יראת ד' האמיתית, ללא פניות ונטיות פרטיות כל שהן (מקור ישראל).

(מובא ב"זכרונם לברכה" - הרב אהרן פרלוב)

*

הגאון רבי שלמה זלמן מוולוז'ין זצ"ל, חונן מימי ילדותו בכח זכרון נפלא ובמוח חריף שנון ומחודד. כשהיה כבן חמש שנים כבר ידע כמעט בעל פה חמשה חומשי תורה עם פירוש רש"י, ובהיותו בגיל זה היה משכים ומעריב לבית המדרש להתפלל שחרית, מנחה וערבית בציבור.

ומסופר עליו, כי פעם אחת בא יהודי אחד מן הכפרים הסמוכים לוולוז'ין, וכשהגיע זמן תפלת שחרית נכנס גם הוא לבית המדרש, כשהוא נושא תחת בית שחיו את הטלית ותפילין יחד עם ה"סדור" שלו. לאחר גמר התפילה חיפש אותו כפרי את סדורו ולא מצאהו, התחיל לחשוד בזלמנ'קה הקטן, כי הוא גנב את הסדור שלו. שמע זאת אחד מזקני תלמידי החכמים שבבית המדרש ונזף ביהודי כפרי זה ואמר לו: ילד זה הוא שומר תורה ומדקדק במצוות וחלילה לחשוד בו כי יעבור על "לא תגנוב"...

תוך כדי נזיפה לכפרי פנה הילד בן החמש לתלמיד חכם זה ואמר לו: גם אם הייתי גונב את הסדור לא הייתי עובר על "לא תגנוב"...

הזקן זקף את עיניו התמהות והזועמות על הילד. גם אותם המתפללים שנתאספו מסביב לכפרי והילד, השתוממו והתפלאו על דבריו. אבל ילד חכים זה לא נע ולא זע, ובחיוך קל המשיך את דבריו ואמר: על הפסוק: "לא תגנוב" שב"עשרת הדברות" אומר רש"י מפורש (שמות כ, יג): "בגונב נפשות הכתוב מדבר". ואולם גונב חפץ, דבר שבממון אינו עובר על "לא תגנוב", אלא על "לא תגנובו" הנאמר בפרשת קדושים (ויקרא יט, יא) וכמו שפירש רש"י שם: "לא תגנובו", אזהרה לגונב ממון, אבל "לא תגנובו" שבעשרת הדברות אזהרה לגונב נפשות"...

ושוב מספרים, כי בהיותו כבן שבע כבר היה בקי במספר מסכתות שהיו רגילים אז כמו עכשיו ללמוד עם הבחורים, כמו: בבא קמא, בבא מציעא, כתובות וקידושי וכדומה, ביום החמישי בשבוע היתה דרכם של המלמדים ללמוד עם חניכיהם את פרשת השבוע כולה עם פירוש רש"י. והנה הגיעה פרשת חיי שרה. התלמידים, ובתוכם שלמה זלמן הקטן, ישבו וקראו לפני רבם את הפסוק (בראשית כד, סא): "ותקם רבקה ונערוותיה ותרכבנה על הגמלים ותלכנה אחרי האיש,

ויקח העבד את רבקה וילך". הילד שלמה זלמן שהביא לא פעם את רבותיו במצוקה על ידי קושיותיו ותמיהותיו, פנה גם עתה אל מלמדו ושאל אותו: מדוע מתחילה, כאשר רבקה ונערוותיה הלכו אחרי אליעזר קראהו הכתוב בשם "איש", כמו שנאמר: "ותלכנה אחרי האיש", ואילו אחרי כן כשלקח את רבקה והלך עמה, קרא אותו בשם "עבד"?

המלמד נשתתק, הרהר, קמט את מצחו ולא ידע מה לענות, אבל מאחר שידע כי תלמידו זה הקטן נעלה הוא מכל חבריו בחריפות שכלו, פנה אליו ואמר לו: נו, זלמנ'קה, הלא אומרים עליך, כי חריף ומחודד אתה, הראני נא את כוחך ותענה בעצמך תשובה כהלכה על שאלתך.

זלמן הקטן סגר את עיניו, חשב מעט, ואחרי דומיה קצרה ענה: חושבני כי דברי הכתוב יתיישבו היטב על פי משנה אחת כמסכת כתובות (מת). אשר למדתיה לפני זמן קצר: "לעולם היא (הבת) ברשות האב עד שתכנס לרשות הבעל לנישואין. מסר האב (את בתו) לשלוחי הבעל הרי היא ברשות הבעל. הלך האב עם שלוחי הבעל או שהלכו שלוחי האב עם שלוחי הבעל הרי היא ברשות האב. מסרו שלוחי האב לשלוחי הבעל הרי היא ברשות הבעל". ועתה-המשיך הילד את דבריו - דברי הכתוב הם מדויקים ומזוקקים, כי הלא מספר פסוקים לפני הכתוב הזה (שם, פסוק י) נאמר, כי אליעזר לקח אתו את "כל טוב אדוניו בידו", ומפרש רש"י שם: "שטר מתנה כתב ליצחק על כל אשר לו כדי שיקפצו לשלוח לו בתם", וכמובן שגם אליעזר עבד אברהם היה בכלל שטר מתנה זה להיות לעבד ליצחק וביתו. אבל כל זמן שרבקה ונערוותיה (בתור שלוחי האב, או אחיה ואמה) הלכו יחד עם אליעזר, עדיין לא היה אליעזר עבדה של רבקה, וכמו שנאמר במשנה מפורש, כי בזמן שהלכו שלוחי האב עם שלוחי הבעל עדיין היא ברשות האב ואין לה כל חלק ונחלה בנכסי בעלה, ומשום כך כתוב לאמר: ותקם רבקה ונערוותיה - ותלכנה אחרי האיש, ולא אחרי העבד, כי כשהלכה עם נערוותיה, שלוחי אביה או אמה, עדיין היתה ברשות הוריה, ואין אליעזר נחשב לעבד לה. ואולם אחרי כן כשנערוותיה עזבו אותה וחזרו לבית אביה והיא הלכה רק עם אליעזר, שליח הבעל, נאמר: "ויקח העבד את רבקה וילך", כי אחרי ששלוחי האב מסרו אותה לשליח הבעל, לאליעזר, הרי היא ברשות הבעל, ואליעזר נחשב לעבד לה...

(חכמי ישראל בילדותם / הרב אהרן זכאי)

[מתוך ספר "תולדות אדם" המקוצר]

סיפר איש אמונים ומופלא בתורה, שר' זלמן קרא בעת חליו ספר ציצת נובל צבי מהרב ר' יעקב ששפורט, ואחר הקריאה הראשונה היה שגור על לשונו כמעט כל הספר מראשו עד סופו.

הסיבה ב' ההרגל, הוא עם היות טבע האדם מתחילת בריאתו נוטה אל השכחה, עם כל זה כבר יוכל האדם בהנהגתו והרגלו הטוב לקנות לו כח הזכרון. כי עינינו הרואות שההרגל ישנה מנהג הטבעי, ושהאבנים שחקו אותם מים

... הנה התפשטות כח הזכרון באדם אחד ביתר שאת ויתר עז על כל בני דורו, ארבעה ראשי סיבותיו הנה: א' הטבע; ב' ההרגל; ג' המלאכה; ד' חשיבות דברים הנזכרים; וארבעה פנים האלה כולם נקבצו ובאו בלב הצדיק הגאון האמיתי ר' זלמן בהפלגה גדולה מכל אדם אשר ידענו.

הסיבה האחת היא הטבע, שהאדם מתחלת בריאתו נברא בריא ושלם בכח זכרונו יותר מכל בני גילו, הנה ר' זלמן נולד מתחלת בריאתו מופלג בזכירה יותר מכל בני גילו בני דורו.

מאות פעמים, ולקץ חודש ימים ראה שהוא חוזר שנית על דבר זה. וישאל את ר' זלמן לא כביר ששנית הדבר הזה עד שלש מאות פעמים.

ענה ר' זלמן הנה חז"ל אמרו [פסחים ע"ב, א] תאני מיניה ארבעין זמנין ודמי כמאן דמנח בכיסא. ויש להעיר מדוע אמר בכיסא ולא אמר בקופסא, רמזו למה שאמרו [ב"מ כ"א, ב] אדם עשוי למשמש בכיסו בכל שעה ושעה. וזהו כונתם אע"פ שנקבע הדבר בזכרונו, עם כל זה היה ממשמש בו כל שעה שלא ישכח ממנו. וגם אני בתחלה אני שונה עד שנקבע בזכרוני, ואחר כן אני ממשמש בה לפרקים.

הסבה הג' היא המלאכה, תקן הצדיק ר' זלמן סימנים וכללים קצרים המסוגלים ומועילים לזכרון אדם באופן נפלא, ומה שהיה צריך לקנות ע"י זמן רב ושקידה גדולה ונפלאה, היה קונה בדרכי כללים המופלאים האלה בזמן קצר ובטורח מעט.

הצדיק אמר ראוי לכל בר ישראל להיות בקי בשבע מצות שנצטוו בני נח, ואלו הן: עבודה זרה. גלוי עריות. שפיכות דמים. אבר מן החי. ברכת השם. גזל. דינים. בכדי שלא ישכח בזה לבני נח ויעבור על לפני עור לא תתן מכשול. ולתפוש השבע מצות בזכרון, הנה שלשה מצות אינם צריכים לשום סימן וציון כי הם נודעים לכל בר ישראל, והם העבירות היותר חמורות בתורה ע"א גלוי עריות שפיכות דמים. ועל הארבע מצות שאין העולם רגילין בהן נתן בהם סימן, א, ב, ג, ד. א, היא מצות אבר מן החי. ב' היא מצות ברכת השם. ג' היא מצות גזל. ד' היא מצות דינים.

אמר הרב המחבר, הרבה פעמים יגעתי לקבוע בזכרוני שעורי המדות והמטבעות ולא עלה בידי, עד שמסר לי ר' ליב ב"ר בער סימנים עליהם בשם ר' זלמן. על שעורי המדות מסר לי מקרא [דניאל ד, יא] 'גודו אילנא', אות ג' מרמז שהאיפה שלש סאין, אות הו' מרמז שהסאה ששה קבין, אות הד' מרמז שהקב ד' לוגין, ו' שניה מרמז שהלוג ששה בצים. ועל המטבעות מסר לי מקרא [שה"ש ז, י] 'דובב שפתי ישנים', אות הד' מרמז שהסלע ד' דינרין, אות הו' מרמז שהדינר ששה מעות, אות הב' ראשון מרמז שהמעכה ב' פונדיונים, אות הב' השני מרמז שהפונדיון ב' איסרים. והאיסר הוא שמונה פרוטות נסמך על תיבת ישנים, ע"פ מה שכתב הרמב"ם [הל' דעות פ"ד ה' ד] כי די לו לאדם שישן שמונה שעות ביום, נמצא שהשמונה שעות הכלולים במלת ישנים מרמז שהאיסר שמונה פרוטות. הסבה הד' היא חשיבות הדברים הנזכרים. ר' זלמן מרוב חביבות התורה שהיתה יקרה בעיניו מכל חמודי תבל כל מה שלמד לא נשכח ממנו.

*

סיפר ר' ליב מוילנא: אביו ר' בער שאל את הצדיק, שנינו [חגיגה ט, ב] אינו דומה שונה פרקו מאה פעמים לשונה פרקו מאה ואחד וכו', אבל יותר ממאה פעמים ואחד לא שמענו. והשיב לו אולי זה השיעור מסוגל לזכרון, אבל לחבוב התורה אין לה שיעור, ואלו היה מספיק לי הזמן הייתי חוזר דבר אחד שנה תמימה.

*

סיפר הגאון מוה"ר ח צוק"ל: כמה וכמה פעמים היה הצדיק

העוברים עליהם תמיד, ואף שיהיה האדם בטבע ממהר לאבד, הנה כשיקרא וישנה פעמים רבות על למודו יתרשמו בלבו הדברים בהכרח, כדרך מאמר המפורסם שרגילין בני אדם לאמרו חוזר חוזר ואל תצרך לבלזער. וכבר אמר חכם אחד אם הגשם עם רוב חולשתו עושה רושם באבן שיש הקשה מפני שהוא טורד ודולף עליו בתמידות, כ"ש שירשמו הרגל למודים בלב בשר. אמרו חז"ל [פסחים ע"ב, א] תאני מניה ארבעין זמני ודמי כמאן דמנחי בכיסא ע"כ, ואמרו [חגיגה ט, ב] אינו דומה השונה פרקו מאה פעמים למי ששונה מאה ואחד ע"כ. והפלגת מדה זו היתה קבועה בלב ר' זלמן יותר מכל בני גילו.

*

סיפר ר' ליב ב"ר בער מוילנא: פעם אחד ראה אביו ר' בער את ר' זלמן הולך בבית אחת הנה ואחת הנה וחוזר על למוד דבר אחד פעמים רבות. ויאמר לו ר' בער כמה פעמים שנית דבר זה. והשיב לו עד ערך שני מאות וחמשים פעמים.

*

סיפר ר' נח, שעניו ראו, שלמד ר' זלמן פרק ח' או ט' דכלאים, מעלות השחר עד צאת הכוכבים באחד מימים הארוכים שבקיץ, ושנה על למוד פרק הלז עד מאה פעמים עד כי חדל לספור. ושאל אותו ר' נח על השנות למודו בפרק הלז פעמים רבות כל כך, ואמר לו: אמרו חז"ל [חגיגה ט"ו, א] שאל אחר את ר' מאיר מאי דכתיב [איוב כה, יז] 'לא יערכנה זהב וזכוכית ותמורתה כלי פז' א"ל אלו דברי תורה שקשה לקנותן ככלי זהב וכלי פז, ונוח לאבדם ככלי זכוכית. ויש להעיר למה מפסיק הכתוב בזכוכית בין זהב לפז, יותר היה ראוי לומר לא יערכנה זהב וכלי פז וזכוכית, לרמז שקשין לקנותן כזהב וכלי פז, ונוח לאבדן כזכוכית. אולם הענין מבואר ע"פ מאמר חז"ל [יומא כ"ט, א] אמר רפרם למגמר בעתיקתא קשה מחדתא. עתה כך הוא פירוש, 'לא יערכנה זהב' אלו דברי תורה שקשה לקנותן כזהב והוא בפעם ראשון, וזכוכית, ונוח לאבדן ככלי זכוכית. ואם שכחן ורוצה לקנותן פעם שנית, אז 'ותמורתה כלי פז' שהוא יקר מזהב, דלמגמר בעתיקתא קשה מחדתא (בשם מ"ל).

*

סיפר איש אמונים ומופלא בתורה: פעם אחת פירש גאון עוזנו רבנו אליהו חסיד מענה אחת מספר איוב, ור' זלמן שמח עליו מאוד. והיה ממחרת כאשר החל הגאון לפרש המענה השניה, ראה את ר' זלמן סר וזעף. וישאל אותו, בני, למה חרה לך אולי מצאת עול בדברי. והשיב לו עדן המענה הראשונה לא חזרתי עליה מאה פעמים ואחד ואיך אוכל לשמוע מענה השניה.

נקל היה בעיניו לחזור על למודו ארבעה או חמשה מאות פעמים, והיה מעורר לפעמים לחזרת הלימוד במאמר חז"ל [ערובין נד, ב] על מקרא [משלי יב, כז] 'לא יחרון רמיה צידד, כי אתא רב דימי אמר, משל לצידד שצד צפרים, אם ראשון ראשון משבר כנפיו - משתמר. ואם לאו אין משתמר ע"כ.

*

סיפר איש אמונים:

פעם אחת ראה שר' זלמן חזר על למוד דבר אחד עד שלש

ההיא נגלו לפני כל תעלומותיהם. סוף דבר לא אוכל לספר גודל ההשגה שהשגתי בעת ההיא, וכאשר פניתי בחבה יתירה להתבונן עלי ועל עוצם השגתי, אהה, בעוד אהבתי אליה, ואיננה כי לקחה אותה אלקים ממני ע"כ. והדברים סתומים.

(תולדות אדם)

נאנח. ושאלוהו על מה נאנח, אמר להם הוי אחי מי יתנני כירחי קדם כאשר הייתי בן ט' שנים ושלשה חדשים פחות י"א יום, ביום ההוא נבקעו לפני כל מעיינות תהום הידיעות, וכמה ידיעות והשגות בתורה אשר עמדתי עליהם מימים רבים להשיג אותם ולא יכולתי לפתרם באורח שכל, בעת

זכרון לצדיקים

י"א אדר תרל"ב (ב): הגאון רבי שמואל ב"ר יוסף שטראשון זצ"ל מוילנא, הרש"ש

השיב לו הנצי"ב:

"זהו משום שכבודו לומד ועומל תורה מתוך הרחבה. בעושר ובכבוד, ואני עמל בלימוד התורה מתוך הדחק. בשעה שקונים את התורה ביגיעה. במאמצים. נפתחים לאדם מעיינות אחרים".

מעט שממחיש את אהבתו ויקרותו לתורה

ישב ולמד בבית המדרש, ואשתו ניהלה בית מסחר, ומסופר שאחד משרי הצבא הקונים הקבועים בבית מסחרה דרש אישור על סכום מסויים, ורצה שבעלה יחתום, הלכה לבית המדרש שם ישב רבי שמואל והרצה את שיעוריו בפני תלמידים. האשה בקשה מאת בעלה שיפסיק ממשנתו לזמן מה, יבוא אל בית המסחר ויאשר בחתימת ידו את תשלום חובותיו של השר.

רבי שמואל סירב. לאשתו הסביר: "אין לי כל עסק בבית המסחר וכל עסקי רק בתורה. לא אוכל ולא אסכים להפסיק את לימודי רק בשל גגיונותיו של אחד משרי הצבא".

אך האשה לא הרפתה. היא ניסתה לשכנע את בעלה, כי אם לא יבוא לבית המסחר, לא יסלק השר את חובותיו, שעלו לסכום גדול, וההפסד יהיה גדול.

ורבי שמואל בשלו: "ומה היית עושה אם כבר הייתי מת, ואותו שר היה בא ודורש ממך להוציא אותי מן הקבר, כדי לאשר את תשלום חובותי?"... "ובכן", סיים רבי שמואל, "תודה לה' אני חי, יושב ועוסק בתורה. אנא, אל נא תטרידי אותי בעניני המסחר..." ביאושה חזרה האשה אל בית המסחר. שם המתין השר. ומסרה לו את סירובו של בעלה. תשובה זו מצאה חן בעיני השר. ששלם את חובו. כשהוא מוכן להסתפק בחתימת ידה.

החייט שמחל לצדיק על החשד

הרש"ש היה מנהל קופת גמ"ח, והיה לו פנקס מיוחד שבו רשם את שם הלווה ואת סכום הלוואה, וכשהיו מחזירים לו את הלוואה היה רושם בפנקס בדייקנות, וכך ידע אם הלווה פרע את חובו.

יום אחד ניגש לרש"ש החייט של העיר לקבל הלוואה, וכשהגיע זמן הפרעון בא שוב החייט לבית הרב ושילם לו את חובו. הרב היה שקוע באותה שעה בלימודו ואמר לחייט שישאיר את צרור הכסף על השלחן, ואז נטל הרב את הצרור והחביאו בינתיים בסוף ספר הרי"ף שעיין בו, ושב מיד לעיונו, ושכח

רבי שמואל שטראשון - הרש"ש (תקנ"ד - תרל"ב)

נולד בעיר סאסקוביץ לאביו רבי יוסף חברו של רבי אברהם דאנציג, בעל "חיי אדם".

למד תורה מתוך עושר והרחבת הדעת, עסק בצרכי צבור ולחם בעוז ב"חטפנים" ובעוזריהם.

גדול הדור, בעל הבנה עמוקה ובקי בכל מכמני התורה. בשכלו הישר ובחזירתו לעומק הבעיה הצליח ליישר הדורים בים התלמוד.

בדרך לימודו הלך בשיטת הגאון מוילנה, בירר וניפה כל דבר קשה והעלה סולת נקייה. לא ראה בעין יפה את שיטת הלימוד הפילפולית. בספר פעולת שכיר על "מעשה רב"

כותב: הן אנכי מעודי לא הלך לבי אחרי הפלפולים וסברות אשר אין להם יסוד בש"ס.

בהגותו לש"ס, הנודע בשמו המקוצר "הרש"ש", נתקבל בכל מקומות התורה, בהערותיו ובהסבריו הצליח לפתוח שער לדופקים בספרי המפרשים הן מצד הערות עיוניות והן למען למצוא מוצא מסבך הגירסאות במקומות שיש בהם משום קשיי הבנה.

הגהותיו לש"ס נדפסו לראשונה בש"ס ווילנה, כן נדפסו ממנו חידושים והערות למדרש רבה, חידושים על ש"ע או"ח,

ומקורי הרמב"ם על כל היד החזקה. [הערותיו כולל לכל הש"ס - מלבד שמונה עמודים בש"ס שאין בו הערת והגהת הרש"ש, כמו"כ מודפס במדרש רבה הגהותיו. וכן ספר מקורי הרמב"ם].

בהיותו בן שמונה עשרה כתב עליו ה"חכמת אדם" (ב"בית אדם" שער או"ה ס"ז) "הראה לי המופלג מוהר"ש זאסקרויצר".

הנצי"ב הגיע פעם להרש"ש שהרש"ש היה מבוגר ממנו בעשרים ושלוש שנה. והנצי"ב היה עדיין צעיר לימים. הראה לו רש"ש קושיא חמורה שלא ידעה לישבה והניחה ב"וצריך עיון". הנצי"ב עיין זמן מה וביאר את הענין בהגהה קטנה שמצאה חן בעיני רבי שמואל שטראשון, והוא מציינה בשמו בהוספה "ושפתיים ישק".

הערה זו הודפסה ברש"ש יבמות דף פא. "שמעתי מפי הרב הג' מוהרנהל"ב (רבי נפתלי הירש לייב ברלין) ר"י דוואלאזין".

בנו של הנצי"ב מספר שהרש"ש שאלו "מפני מה לא מצאתי אני את התשובה הנכונה כמו שהצליח כבודו?"

יאמרו הבריות? כולם יאמרו שהרש"ש צדיק, וברוב צדקתו ראה שכל בני העיר הפסיקו לתת עבודה לחייט ואז קם וריחם עליו והחליט לומר שהחייט צודק. כששמע הרש"ש כך, אמר לחייט: עלה בדעתי רעיון, לך יש בן ולי יש בת, ואני אקח את בנך חתן לבתי, ואז כולם יבינו ויאמינו שהכל אמת ואתה אדם ישר והגון. באותו רגע אורו עיני החייט ואמר: באופן כזה אני מוחל... וכך קרה באמת שבן החייט נעשה לחתן אצל הרש"ש... וכמוכן שהחייט נתכבד לעיני כל, הרבה מאד לאין שיעור... ("מוחל וסולח לחבירו") מספרים שיהודי חשוך בנים בא לגר"ח מוולוז'ין שיעתיר עבורו שיפקד בזש"ק, ובירכו שיוולד לו בן מסוכן, וכך היה שנוולד לו בן מסוכן, והגר"ח התאמץ מאד בתפלה שיבריא, והבריא. וביאר שמתחילה אפשר לבקש על דבר קטן שיוולד בן מסוכן, ואח"כ כבר אפשר להעתיק ג"כ שיבריא, ואותו הילד היה הרש"ש.

זכה לשני שולחנות

הרש"ש היה עשיר, אך ישב ולמד כל היום. ומספרים עליו שמי שנכנס אליו לדבר עמו היה מכניסו לחדר קטן שרק לו היה מקום לשבת, ולנכנס לא היה מקום לשבת, והיה מוכרח לעמוד, וממילא הוכרח לצאת במהירות, וכך היה יכול כל היום ללמוד.

הניח בן גדול הדור, רבי מתתיהו שטראשון. מצויין בתורה ובמדע, אחד מהמבקרים המפורסמים בדורו, בקי בתורה ובספרי מדע. היה פרנס העיר ווילנה המעטירה ושמנו נודע בעולם כביבליוגרף ובעל אוסף ספרים. את ספרייתו המפורסמת, שהכילה חמשת אלפים שמונה מאות ושמונים כרכים ואחת הספריות הפרטיות הגדולות בעולם, הקדיש לטובת קהילת ווילנה, והתנה שתהא פתוחה לכל שואל ומבקש. נדפסה רשימה מספריו בשם "לקוטי שושנים". רבי שמואל בעל הרש"ש נפטר זקן ושבע ימים. בן שבעים ושמונה שנה היה במותו.

נטמן סמוך לקברו של רבי אברהם אבלי פוסבולר.

בינתיים מכל הענין, ולא ציין בפנקס שהכסף הוחזר לו. יום אחד נטל הרש"ש את פנקס הגמ"ח כדי לבדוק את החשבונות, ומצא כי החייט לא שילם את חובו, שלח וקרא לו: מה עם ההלוואה? והחייט עומד ומשתומם ואומר לו: הלא שילמתי כבר מזמן את ההלוואה והרש"ש השיב לו, אילו היית משלם בודאי הייתי זוכר, וגם הייתי רושם בפנקס. והחייט עמד בשלו שכבר פרע את החוב. לבסוף תבע אותו הרב לדין תורה, ופסקו שעל החייט מוטל להשבע שבועת היסת ואז יהיה פטור. החייט היה מוכן להשבע, אבל הרש"ש שהיה בטוח שהוא לא שילם לא רצה שישבע לשקר, ואמר לו שהוא מוחל לו על הכסף ובלבד שלא ישבע. כך יצאו שניהם מבית הדין, והשמועה יצאה בעיר שהחייט נוכל ושקר... והפסיקו לתת לו עבודה עד שירד מיום ליום ונעשה עני ואביון.

לאחר זמן מסויים נטל הרש"ש את ספר הרי"ף לעיין בו, והנה ראה מעטפה ובתוכה הכסף שהחייט החזיר לפרעון חובו... נקל לתאר את הרגשתו של הרש"ש ברגע זה, הוא נסער לגמרי, והבין שהצדק הוא עם החייט. הרש"ש לא היסס לרגע, מיד יצא לרחוב וחקר ושאל היכן נמצא החייט, ואנשים אמרו לו שהחייט מחמת השמועה הרעה שיצאה עליו עקר את דירתו וחנונו לאיזור מרוחק יותר...

לבסוף הרש"ש גילה את חנותו של החייט ומיד פתח את הדלת, נכנס לחנות ונפל מלא קומתו על הארץ: תמחל לי צדקת ממני, החזרת את ההלוואה ואני אשם. אבל החייט המבוייש לא קיבל זאת והשיב כנגדו: לא, אינני מוחל! הרי הרגת אותי! וכל העיר חרצו את דיני: נוכל, גנב שקרן.

הרש"ש הררה בינו לבין עצמו ואמר לחייט: אתה באמת צודק, ועל כן אני מציע לתקן את חטאתי, באופן שאעבור בכל העיר ואלך לכל בתי הכנסת ואתוודה בפני כולם שאני חטאתי ואתה צודק. אבל החייט המשיך לומר בעקשנות: לא, אינני מוחל, כי מה

אדר א' - מתוך ספר "אדרת אליהו" לרבינו בעל ה"בן איש חי"

זכרונם לברכה "בניסן נגאלו ובניסן עתידין ליגאל" (ר"ה יא.) והנה זמן בית דין שלשים יום. או יובן בס"ד הטעם שמשמיעין על השקלים באדר דוקא, ולא בחדש הקודם ממנו, והוא דידוע מה שאמרו בגמרא דביצה דף ט"ו: אמר רבי יוחנן, משום רבי אלעזר ברבי שמעון הרוצה שיתקיימו נכסיו יטע בהם אדר שנאמר: "אדיר במרום ה'" (תהלים צג ד), אי נמי אדרא כשמיא, כדאמרי אינשי מאי אדרא דקיימא לדרי דרי עיין שם. והשתא גם חדש זה שמו מוכיח עליו על הקיום דנקרא "אדר" שמשמעותו על הקיום, כמו שאמרו בגמרא על יטע בהן "אדר", ורבי מאיר בדיק בשמא, ולכן השקלים שהם פדיון נפש האדם משמיעין עליהם באחד באדר, כדי שתהיה ההפרשה בחדש "אדר" דוקא, ואז תעמוד מצוה זו לעושיה לדרי דרין.

ובזה יובן בס"ד מה שאמרו רבותינו זכרונם לברכה (ירושלמי

"...והיה כייצעק אלי, ושמעתי כייחנן אני" (כב, כו).

יובן בס"ד, כי ידוע שהתפלה צריך שתהיה בשמחה, ואם האדם יתפלל בשמחה אזי תתקבל תפלתו ברצון, וידוע שכל "והיה" הוא לשון שמחה, חה שאמר: "והיה כי יצעק אלי", "והיה" לשון שמחה, רוצה לומר שאם מתפלל בשמחה אזי ושמעתי כי חנון אני שתפלתו מתקבלת. ובזה יובן בס"ד הטעם שאמרו רבותינו זכרונם לברכה (שקלים רפ"א) באחד באדר משמיעין על השקלים, כי הנה ידוע מה שכתב מרן הקדוש זלה"ה בשולחן ערוך (ע"י תענית כט.) "משנכנס אדר מרבים בשמחה", ומאחר שכל מצוה שהיא בשמחה היא מתקבלת יותר, ולכן יותר נכון לעשות מצוה זו בחדש הזה שישראל מרבין בשמחה, ולכן באחד באדר משמיעין על השקלים.

או יובן בס"ד הטעם שבאחד באדר משמיעין על השקלים, והוא כי ניסן הוא מסוגל לגאולה וכמו שאמרו רבותינו

ואייתי יתיה, אמר ליה: מאי אמרת? אמר ליה "וה" אמרתי לשון שמחה, בין ווי ל"וה" ניצול רבי יוחנן בן זכאי, עיין שם. הרי דמלת "וה" הוא לשון שמחה, ולכן השתא שבחדש אדר מתקנים אותיות "וה" כל ישראל כאחד על ידי מצות השקלים, לכן משנכנס אדר מרבים בשמחה, כי אז יתעוררו אותיות "וה" שהם לשון שמחה.

גם עוד מלבד טעם השקלים שהם תיקון השם, הנה עוד כי בחדש אדר נמחה שמו של המן שהוא זרע עמלק הרשע, וידוע שבכל שנה יהיה בחדש זה מחיית עמלק ביטול צד מה מן הקליפה, וכמו שכתב רבינו חיד"א ז"ל בדרשותיו עיין שם, ובודאי כשיהיה מחיית עמלק אפילו מעט, עם כל זה יהיה עליו לאותיות "וה" דהשם, כי דבר זה תלוי בזה, דידוע מה שאמרו רבותינו זכרונם לברכה "אין השם שלם ואין הכסא שלם עד שימחה שמו של עמלק" (תנחומא פ' תצא בסוף), ולכן השתא כיון שבחדש זה יהיה עליו ל"וה" משום מחיית עמלק, לכן מרבים בשמחה כי אותיות "וה" מורים על השמחה.

ובזה יובן בס"ד הטעם שבשנת העיבור מעברים חדש אדר דוקא, דמלבד שיש לזה טעם הכרחי בדברי חז"ל, עם כל זה נוכל לומר דרך דרש והוא: כי בחדש הזה יש מפלה לעמלק ולאומות העולם, כי ידוע מה שאמרו חז"ל (תענית כט:) מאן דאית ליה דינא בהדי גוי יתבענו בחדש הזה, כי הגוי ריע מזליה בחדש זה. ואם כן השתא אם ישראל יעשו תשובה ותיקון בחדש הזה ודאי תהיה מסוגלת מעשיהם בחדש הזה יותר משאר זמנים, כי החדש הזה ישראל גוברים, וכמו שנמחה שמו של המן זרע עמלק בחדש הזה כן אנחנו בטוחים שימחה שמו של עמלק לגמרי, ויהיה אז השם שלם והכסא שלם. ואם כן לכן מעברים חדש זה שיתארך זמן ממשלת ישראל יותר, ואולי בצירוף הששים יום יעשו ישראל תשובה שלימה ויהיו מסוגלים לגאולה, ואם לא עשו בראשון יעשו באחרון, באופן שיש להם הרחבת זמן יותר, ולכן מה מאוד צריך לזיזר ולהשמר בחדש הזה מדברים אסורים, והגם שחייב אדם לשמוח בפורים, עם כל זה יהיו כל מעשיו לשם שמים, וירבה בצדקות כפי יכולתו, והשם יתברך ברחמי יעזרנו על דבר כבוד שמו מעתה ועד עולם, אמן כן יהי רצון.

והנה לכאורה יש לדקדק בדברי חז"ל, שכתבו: "משנכנס אדר מרבים בשמחה" (שם כט.), דהוי ליה לומר משהגיע אדר מרבים בשמחה, ולמה תפשו לשון "נכנס", דלהיכן נכנס? ויובן בס"ד דרך הלציי, דהנה המולד של ראש חודש לפעמים יהיה קודם ראש חודש, והנה מעת המולד נתחיל הארה שלש ראש חודש, כי יש מפקקים הרבה שלא להתענות משעת המולד, אם כן השתא השמחה של חדש אדר גם כן צריך להתחיל משעת המולד, דרך משל שנה זו שנה מבורכת "ברכת" ה', היה ראש חודש ליל ו', והמולד היה ביום חמישי שעה ח', אם כן נמצא שחדש אדר נכנס בתחום שבט שעדיין לא הגיע זמנו כי ראש חודש הוא מתחלת הלילה, ולזה אמר: "משנכנס אדר מרבים בשמחה", נכנס דייקא, שאין צריך עד שיגיע ממש אלא אפילו משעה שנכנס בחדש הקודם שהוא עת המולד גם כן צריך להרבות בשמחה, כי התחילה ההארה מאותו העת וכאילו הגיע ראש חודש ממש.

תענית פ"ב, ב, ג, דהפורים לא תתבטל לעתיד לבוא כשאר ימים טובים כנודע, כי הפורים הוא בחדש הנקרא "אדר" דקיים לדרי דרי, וגם הפורים שבו קיים לעד לעולם. ואפשר לפרש בס"ד דרך רמז, דברי רבותינו זכרונם לברכה שאמרו (שקלים רפ"א): "באחד באדר משמיעין על השקלים ועל הכלאים", והוא כי ידוע מה שאמרו רבותינו זכרונם לברכה "בניסן נגאלו ובניסן עתידין ליגאל" (ר"ה י"א), ואם כן כיון שחדש ניסן מסוגל לגאולה צריך שישראל יעשו תשובה קודם כדי שיהיו ראויים לגאולה, ואם כן כמו שקודם חדש תשרי יש חדש אלול שצריך להרבות סליחות ותחנונים להתעורר בתשובה, כי זמן בית דין שלשים יום, לכן השתא גם קודם חדש ניסן בשלשים יום שהוא באחד באדר צריך לעורר העם בתשובה. וזה שאמר: "משמיעין על השקלים", כלומר שכל אדם צריך אז לשקול עצמו וערכו, וחישב עם קונו מאשר חטא על הנפש, וכמה מצות יש בידו וכמה עונות חמורות עשה, וקלקל בנפשו בעוונותיו הרבים, כדי שאז יכיר מיעוט ערכו וישוב אל ה' וירחמהו ואל אלהינו כי ירבה לסלוח. ומה שאמרו על הכלאים יובן, כי על הרוב יהיה אחד באדר אחר סדר משפטים שהוא סיום השופטים, שאז העולם תקנו תיקון הקרי של שכבת זרע לבטלה שנפלו לבורות נשברים ונתערבו, ולכן אז בגומרם התיקון, אז משמיעין על הכלאים שהם כלאי זרעים שלא יתערבו, והכוונה על זרע האדם שלא יחזור ויקלקל זרעו חס ושלום לערב הטוב ברע חלילה.

או יובן בס"ד, "משמיעין השקלים" השקלים גימטריא ת"ף כמנין פלונית, לשבר כחה היא וכל גונדא דילה, והאלילים כרות יכרתון לתקן עולם במלכות שדי. והנה מה שנותנים מחצית שקל ולא שקל שלם, אפשר לתת טעם בס"ד והוא: כי הצדקה הוא תיקון שם "הויה" ברוך הוא, כי לכן אמרו חז"ל שצריך לכוין בנתינת הצדקה ליחד שם "הויה" ברוך הוא. כי הפרוטה היא יו"ד, וחמשה אצבעות העשיר היא ה"א, והזרוע הוא וא"ו, וחמשה אצבעות העני היא ה"א אחרונה, הרי רמז לשם "הויה" ברוך הוא עיין שם. ונמצא שהצדקה היא תיקון "הויה" ברוך הוא, והנה ידוע שעיקר התיקון בחצי השם שהוא "וה", כי יד על כס "יה", ואם כן מה שנחסר הוא החצי דוקא, ולכן השתא לזה נותנים מחצית השקל דוקא, להורות על זאת כי התיקון העיקרי הוא בשביל החצי דוקא.

ובזה יובן בס"ד הפסוק "מחצית השקל תרומה לה" (שמות ל, ג), כלומר מה שנותנין מחצית השקל ולא שקל שלם, בשביל שהוא תרומה לה', כלומר לצורך ותיקון שם "הויה" ברוך הוא, ועיקר התיקון הוא בחצי השם דוקא, ולכן נותנים מחצית השקל.

ובזה יובן הטעם שכתבו חז"ל (תענית כט.) משנכנס אדר מרבים בשמחה, בשביל שבאחד באדר משמיעין על השקלים, שהם תיקון חצי השם שהוא "וה" שיתחברו עם "יה" ויהיה השם שלם. והנה ידוע שאותיות "וה" מורים על השמחה, וכמו שמוזכר במדרש (איכה, א לא) כששרף בן בטיח אוצרות ירושלם אתו ואמרו ליה לרבי יוחנן בן זכאי, אמר ווי, אמרו לבן בטיח חביבך אמר ווי, שלח

ממאורות הפרשה

וזהו "ואתה תצוה את בני ישראל" - קודם תראה ש'אתה' תתקן את מידותיך כראוי, ורק אחר כך, "תצוה את בני ישראל" - תוכל לצוותם שגם הם יתנהגו בדרך הראויה.

(מעדני מלך)

מדרגת 'דיע'

תמהו המפרשים על מה דכתיב "ואתה" ולא כמו בכל התורה "צו" וגו' מבלי "ואתה".

ובספר "באר מים חיים" (ד"ה עוד יתבאר) כתב על דרך אגדה, ד"ואתה" הוא דרגא יתירה משם 'משה'.

ויש לפרש דבריו דהיינו טעמא דכשה' מדבר אליו בלשון "ואתה" הרי זה ששניהם שוין כביכול כדבר איש אל רעהו אני ואתה, ועל דרך מה שפירש הגר"א בסידורו על מה שאומרים 'ברוך אתה ה'', שזוהי גדולתו וענוותנותו של הקב"ה שמשוה אותנו ומתפללים לפניו ב'אתה'. וכמו כן שהקב"ה מדבר למשה ב"ואתה" הרי הם כשוין. וכמו שפירש רש"י בשבת (קלג, ב) "זה אלי ואנוהו" הוי דומה להקב"ה כמו אני והוא שהם דומין כביכול. והזכיה בדרגת 'ריע לה' שהם כשוין זוכה אדם רק על ידי תורה, וכמו שכתב ב"העמק דבר" כאן, וכמו שכתב הגר"א ב"קול אליהו" על הפסוק וּתְרוּעַת מְלֶךְ בּוֹ (במדבר כג, כא) דקאי על התורה שעל ידה נעשה ריע להקב"ה, וכמו דאיתא בספרי פרשת קרח (מ"ו), משלמד דוד תורה ונתגדל מהו אומר וְאֵלֵינוּ יִקְרָא רֵעִי אֵל (תהלים קלט, יז). וזו מדרגת "ואתה".

והרי זה הערה נפלאה לעוסקי תורה להתמיד הגיונם במחשבת התורה, כי אז הם רעים להקב"ה, וכשוין לו כביכול.

(זהב משבא - רבי משה שמואל שפירא)

כתב הרמב"ן שפירשו, "ואתה" בעצמך "תצוה את בני ישראל ויקחו אליך שמן זית" וגו', ולא שיצוה אחרים שהם יצו את בני ישראל לעשות כן, ע"ש.

ונראה לי לתת טעם למה כאן היתה קפידא מיוחדת שמשוה יצוה ולא ע"י אחרים, וזהו מה שאמרו חז"ל (עין בעל הטורים) שמפני שאמר משה "מחני נא מספרך אשר כתבת" (כי תשא לב, לב) על כן לא נזכר שמו בפרשה זו, והנה אי היה משה מצווה לאחר, כגון לאלעזר, שהוא יצווה כן לבני ישראל, אז היה צריך אלעזר לומר להם, זה הדבר אשר צוה ה' את משה קחו שמן זית, כמו שאמר אלעזר פרשת גיעולי נכרים בפרשת מטות (לא כא) "ויאמר אלעזר וגו' זאת חוקת התורה אשר צוה ה' את משה", ונמצא שהיה נזכר שמו של משה בפרשה זו, על כן אמר הקב"ה למשה ואתה תצווה את בני ישראל, שאתה בעצמך תצווה את בני ישראל, וכך לא יוזכר שמך בפרשה (תו"מ קמ"ב ד"ה ואתה ג', דרשות קס"ח ד"ה ואתה).

(חתם סופר)

"וְאֵתָהּ תְצַוֶּה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ שֶׁמֶן זֵית זָךְ כֶּתִית" (שמות כו, ב).

שמו של משה רבינו לא נזכר בפרשת תצוה

אמרו רז"ל דבפרשה זו לא נזכר משה, משום שאמר "מחני נא מספרך אשר כתבת" (לב, לב), ונתקיים מיהא שלא נזכר שמו בפרשה זו.

ואפשר דיען דמשה רבינו ע"ה מסר עצמו להצלת ישראל, והפליא לעשות בעידן ריתחא, לכן דיבורו נתקיים איזה דבר, שלא נזכר שמו בפרשה זו.

וגם זה המעט לכבוד משה רבינו ע"ה נאמרה פרשה זו בלשון הזה "ואתה תצוה" דנראה שזאת הפרשה היא סיום פרשת תרומה, ואינה פרשה בפני עצמה, אלא היא מחוברת עם פרשת תרומה, וכבר נזכר כמה זמני שמו הטוב בפרשת תרומה.

ועל פי זה אפשר ליישב חקירה גדולה, כי אמרו רז"ל בזהר ובמדרשים כי הפרשיות הם ג"ן פרשיות. והרב עיר וקדיש מהר"ם זכותו ז"ל הוקשה לו, דהם נ"ד פרשיות. והרב החסיד מהר"ש אבוהב ז"ל תירץ, דפרשת וזאת הברכה דל מהכא, דנקראת בשמחת תורה ועל הרוב הוא בחול, ואינה כשאר פרשיות שנקראות בשבתות, עכ"ד. ולא ריוה צמאונינו בזה, ואינו טעם מספיק.

אמנם לפי האמור, דלכבוד משה רבינו ע"ה רצה הקב"ה, דפרשת תצוה נחשבת כסיום פרשת תרומה. י"ל דהיינו דאמרו רז"ל שהם ג"ן פרשיות, דתרומה ותצוה נחשבות אחת.

(חומת אנך - החיד"א)

איתא במדרש, דמיום לידת משה רבינו נזכר שמו בכל פרשה ופרשה עד פרשת "ואתה תצוה", ששם לא נזכר שמו, עכ"ד.

מ"מ בלי ספק שנזכר שמו עכ"פ ברמז, וזהו ראשי תיבות של תיבות ייקחו אליך שמן זית זך כיתית שהם ביגמטריא משה [345] (דרשות קמ"ב: ד"ה וע"ד ושם קמ"ג. ד"ה ולהראות).

(חתם סופר)

"וְאֵתָהּ תְצַוֶּה" (שמות כו, ב).

המוכיה צריך לתקן מדותיו לפני שמוכיה

אומר הרה"ק רבי אשר ישעיה הורוויץ זי"ע, לכאורה תיבת "ואתה" מיותרת, כי גם אם היה כתוב רק "תצוה" היתה המשמעות שאתה תצוה את בני ישראל.

ופירש, שאדם הרוצה שחבירו יקשיב לדברי תוכחה ומוסר ממנו, חייב קודם לתקן את מידותיו, ורק לאחר מכן לומר לחבירו דברי תוכחות, כמו שאמרו חז"ל (ב"מ קז, ב): 'קשוט עצמך ואחר כך קשוט אחרים' כי אם לא כך, יאמר לו הלה, 'טול קיסם מבין עיניך' (ערכין טז, ב).

משמע שאתה תצוה ולא אחר ולא על ידי שליח.

העיר "בעל הטורים": וכתב צוואה במנורה ובתמיד, לפי ששניהם נוהגין בכל יום, ויש בהם חסרון כיס, לפיכך צריך זירונו, לכן אמר להם בלשון של 'צוואה'.

אבל הקושיא עדיין במקומה עומדת, למה דוקא משה בעצמו יצוה ולא ע"י אחר ולא ע"י שליח?

נראה לומר, כי דוקא משה רבינו, שהיה רחוק ולמעלה מן הטבע, נבדל מעוה"ז וממחמדי הכסף והזהב, כפי שהראה בזמן יציאת מצרים, שכולם מיהרו לקיים את מצות ביזת מצרים, לשאול כסף וזהב ושמלות, ואילו הוא בחר במצוה שאין עליה קופצים, מצות העלאת עצמות יוסף, כדי לקיים את השבועה שהשביע יוסף את אחיו, וכל בני ישראל כמעט ששכחו ממצוה זו והעדיפו מצוה אחרת, נעימה ומושכת יותר, כמו שאלת הכסף וניצול מצרים.

אם כן איפוא, דוקא משה רבינו, איש האלקים המבזה את הכסף ואת הממון, רק הוא יכול לצוות את בני ישראל מצות הדלקת הנרות שיש בה חסרון כיס, הוא שאינו מוצא טעם בכסף ובזהב, יכול גם להטעים לבני ישראל את עונג ונעימות הנצח ולמאוס בחמדת הממון ובחמודות תבל, אלו אינם אלא רק חיי שעה, ובמה נחשבת הנאת השעה אל מול ההנאה של חיי הנצח.

וכן בקרבן התמיד, שצריך היה משה לצוות את בני ישראל, לפי שיש כאן חסרון כיס, והכרח הוא לצוות ע"י משה כדי לידע להעריך מצות השם, שכרה כנגד הפסדה. "ויקחו לי תרומה", - פתח דבר אל בני ישראל בלשון "פיוס". כמו "דברו על לב ירושלים", בשביל שהיה בו חסרון כיס פייסם (בעה"ט תרומה).

מי הוא הפייסן המסוגל לדבר על לב בני ישראל ולהמשיך את לבם אל אביהם שבשמים, לרומם ולנשואם מעל תאוות העולם הזה ותענוגיו ולהעריך בפניהם את חיי הנצח, אם לא משה רבינו, האיש אשר כל תענוגות העולם הזה נחשבו בעיניו כקליפת השום?

ומכאן לימוד גדול למשפיעים המכניסים את עצמם למשוך את ליבותיהם של בני ישראל אל אביהם שבשמים ולקרבם לתורתו ולעבודתו, כי בראש ובראשונה יברחו בעצמם מתענוגי העולם, יתרוממו בעצמם מעל הטבע וחיי השלוה, יגנו קודם בשביל עצמם את הנהירה לסיודור חייהם וחיי משפחתם, אלא יהא ביתם כמדבר הפקר, יבחרו במצוות חיי הסתפקות ויחזרו אחרי מצוות שאין בהן צירוף של כסף ושאינן מלוות בכתרי ממון וכבוד, כי אז תהיה סגולתם רבה ביותר להשפיע ולמשוך את לבותיהם של בני ישראל לקרבם אל ה' ותורתו ולהטעימם נעימות חיי הנצח.

על הגאון ר' אלי' ברוך קמאי זצ"ל, ראב"ד וראש ישיבת מיר בתקופתה הראשונה מספרים, כי כאשר היו באים אליו משולחים או נציגי ישיבות לקבל מכתב המלצה ממנו על איסוף כספים, היה מזדרז תיכף ומיד, רץ לחדרו

ומביא סכום הגון ונותן להם באמרו, כי אם רוצים להשפיע על אחרים שיתנו וינדבו מכספם לתמיכת אורייתא, צריך מקודם להראות דוגמה מצד הממליץ עצמו.

ומשה רבינו היה הממליץ, שתפילתו עושה רושם, בשעה שאמר "ואם אין מחני נא מספרך" - דוקא "ואתה תצוה".

(אור חדש - רבי חיים אפרים זייטשיק)

"וְאַתָּה תְּצַוֶּה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּקְחוּ אֵלֶיךָ שְׁמֹן זֵית זָד" (שמות

כו, ט).

שמעתי במה שאמרו (שבת כג, ב) הרגיל בנר של שבת, הויין לו בנין רבנן. וידוע כי כל תלמיד חכם אמיתי יש בו ניצוץ ממשה רבינו ע"ה, ולכך אמרו (שבת קא, ב ועוד) משה שפיר קאמרת, יען ניצוץ משה רבינו מתנוצץ בו.

וזה שכתוב "ואתה תצוה את בני ישראל", כלומר צוה אותם מצוה "שיקחו אליך", כלומר שיולידו וילד שניצוץ ממך יאיר בו, ונמצא שהם לוקחים אליך ממש. וזה על ידי "שמן זית זך", שידליקו נרות של שבת, ובזה יזכו לבן חכם, שיתנוצץ בו אור מניצוץ, ונמצא שהם לוקחים אליך על ידי מצוה זו, ודו"ק.

(פני דוד - החיד"א)

"וְאַתָּה תְּצַוֶּה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּקְחוּ אֵלֶיךָ שְׁמֹן זֵית זָד" (שמות

כו, ט).

במדרש: "שמן וקטרת ישמח לב" (משלי כז, ט), שמן המנורה שהיה מתקרב בזמן הקטרת שנאמר "ובהעלות אהרן וכו' יקטירנה" (שמות ל, ח) משמח לבו של הקב"ה.

יש לפרש על פי שפירשתי שהקטורת רומזת לצרף גם חלבנה לבל יודח ממנו נדח, וזה משמח לבו של הקב"ה כי רחמיו על כל מעשיו, ועל כן בהיטיבו את הנרות הרומזו להשפעת אור חכמה יקטירנה להעלות על לבו לצרף גם הפחותים.

(חידושי רבי יוסף נחמיה - רבי יוסף נחמיה קורניצר)

"וְאַתָּה תְּצַוֶּה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּקְחוּ אֵלֶיךָ שְׁמֹן זֵית זָד פְּתִית

לְמֵאֹר לְהַעֲלֹת נֵר תָּמִיד" (שמות כו, ט).

איתא במדרש: "ואתה תצוה" וגו', זהו שאמר הכתוב (ירמיה יא, טז) "זֵית רַעַנָן יְפֵה פְרִי תֹאֵר קָרָא ה' שְׁמֶךָ", מה הזית הזה כותשים אותו וחובטים אותו ואחר כך נותן שמנו, כך ישראל ע"י כתישה וחביטת יסורים נותנים שמנם.

המדרש מסמיך דרשה זו לפסוק שלפנינו, לפרש עפ"ז מה שכתוב כאן "כתית למאור", והוא שע"י כתישה מאירים ישראל להעלות נר תמיד, כי הייסורים מעמידים אותנו כפירוש רש"י ריש פרשת נצבים [ז"ל: "אתם נצבים היום" - כיום הזה שהוא קיים והוא מאפיל ומאיר, כך האיר לכם וכך עתיד להאיר לכם, והקללות והיסורים מקיימין אתכם ומציבין אתכם לפניו].

לזיתים, כי מה זית דנפיק מיניה עדיף מאיהו דידיה, ה"נ יהיה בישראל לעולם, דיפה כח הבן מכח האב, והיינו דכתיב "זית רענן יפה פרי תואר", שהפרי יפה מהמקור (דרשות קס"ה ד"ה ואתה). (חתם סופר)

"וְאַתָּה תִּצְוֶה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּקְחוּ אֵלֶיךָ שְׁמֵן זֵית זָךְ פְּתִית לְמִאֹר לְהַעֲלֹת נֵר תְּמִיד" (שמות כו, ב).

יש לפרש, בהקדם מה דאמרו חז"ל במסכת ברכות (ה, א) לעולם ירגיז אדם יצר טוב על יצר הרע, אם נצחו מוטב, ואם לאו יעסוק בתורה, ואם לאו יקרא קריאת שמע, ואם לאו יזכיר לו יום המיתה, וכעין זה דרשו חז"ל מהפסוק (קהלת יב, א; יעוץ מדרש רבה ורש"י שם) "וְזָכַר אֶת בּוֹרְאֵיךָ", שהוא לשון 'בורו', דהיינו קברו, או שהוא לשון 'באר' שיזכור את בארו דהיינו ממקום שנברא, מטיפה סרוחה. או כפשוטו ש'בוראך' היינו שיזכור תמיד גדולת הבורא ית"ש, ועי"כ ממילא יבוטל כח היצר הרע.

ומורי הפלא"ה זצ"ל אמר (עיי' פתיחתא זעירא לספרו המקנה על מס' קידושין אוח לו) כי לזכור יום המיתה, או שהוויתו מטיפה סרוחה, תכליתם של אלו הם לעורר האדם לעצבות ועי"ז לא יהיה בשחוק וקלות ראש שמרגילין את האדם לרעה (אבות פ"ג מ"ג). אמנם דרך זה לעוררו לעצבות אינה משובחת כי אין השכינה שורה מתוך עצבות אלא מתוך שמחה של מצוה ודביקות בהקב"ה (שבת ל, ב), על כן המשובח והיפה הוא מי שיכול לכבוש יצרו ע"י זכירת גדולת ורוממות הבורא יתברך, ועי"י לימוד תורתו הקדושה כמ"ש חז"ל הנ"ל יעסוק בתורה או יקרא קריאת שמע, וכן אמרו חז"ל במס' קידושין (ל, א) אם פגע בך מנוול זה משכהו לבית המדרש, וזהו שאמר יצחק (בראשית כו, ב) "הנה נא זקנתי לא ידעתי יום מותי", כלומר מעודי ועד היום לא הִצְרַכְתִּי לזכור יום מיתתי בשביל לכבוש יצרי.

ועוד מפרש מורי זצ"ל, עפ"י הנ"ל, מה שאמר חזקיהו מלך יהודה בחוליו (ישעי' לח, יז) "הִנֵּה לְשָׁלוֹם מֵר לִי מֵר וְאַתָּה חֲשַׁקְתָּ נַפְשִׁי מִשַּׁחַת בְּלִי", דהנה מצינו שהדביקות בה' נקראת "לי" כמו שכתוב (שמות יט, ו) "וְאַתֶּם תִּהְיֶה לִי מַמְלַכַת כְּהַנִּים", ומצינו "מר" שפירושו טיפה כמו שכתוב (ישעי' מ, טו) "הֵן גֹּזִים כְּמֵר מְדַלִּי", וגם "מר" פירושו כפשוטו מיתה. ולכן אמר חזקיהו הנה כשאני רוצה להיות כביכול בשלום עם הקב"ה שלא אכשל ע"י יצרי, אז יש שלש רפואות, להזכיר 'מר' היינו טיפה סרוחה, או 'לי' היינו דביקות וזכירת שמו הגדול, או מר אחר היינו מיתה, ואתה חשקת נפשי להציל משחת בלי, היינו שאכבוש יצרי ע"י "לי", ע"י זכירת שמך ורוממותך הגדולה, עד כאן דבריו זצ"ל. ועפ"יז אפשר להוסיף ולפרש מה שכתוב (דברים ד, ד) "וְאַתֶּם הַדְּבָקִים בְּה' אֱלֹהֵיכֶם חַיִּים כֹּלְכֶם הַיּוֹם", אם אתם דבקים בה' אלקיכם, אז אינכם צריכים להזכיר ליצה"ר יום המיתה, אלא "חיים כולכם היום".

וקשה, אם כי הדבר אמת, אבל איך שייך על זה "וְאַתֶּם תִּצְוֶה", וכי יצוה את ישראל שיהיו נכתתים ומתסירים דוקא, הלא טוב להם אם לא יהיו צריכים כתיחה.

ונלע"ד עפ"י מה שכתב ב"חובות הלכות" כי כאשר אין הבעלים סובל היסורים בטוב, ומרנן ומתלונן עליהם, אינם מכפרים אלא גורמים עוון. והיינו דקאמר "וְאַתֶּם תִּצְוֶה", "וַיִּקְחוּ אֵלֶיךָ שְׁמֵן זֵית זָךְ כְּתִית", כלומר, לא ציוה אותם שיהיו נכתתים, אלא ציוה אותם שאם יהיו נכתתים ח"ו אזי יהיה זה באופן של זך ונקי, פי' בלא התלוננות ותרעומות.

ונלע"ד להוסיף עוד בפשט הכתוב, כי אמרו חז"ל (ברכות ה, א), ג' דברים אינם נקנים אלא ע"י יסורים, תורה וארץ ישראל ועולם הבא, ולפי דברי ה"חובות הלכות" הנ"ל צריך להיות היסורים בלא תרעומת, לכן יען שישראל התלוננו והתרעמו על המן והבאר, אשר היו בכלל יסורים לקנות בהם ארץ ישראל, ולא סבלו אותם בסבל טוב, על כן לא היו ראויים ליכנס לארץ ישראל ע"י יסורים אלו, והוצרכו עוד מיתת צדיקים, דהיינו מרים אהרן ומשה, כי מיתתן של צדיקים המה יסורים קשים מצ"ח קללות כמו שאמרו חז"ל (מדרש איכה א'), אבל אם היו ישראל סובלים את סבלם בטוב, היו נכנסים לארץ ישראל ומשה רבינו עמהם.

ובזה נבוא אל המכוון, דהנה אם היה משה רבינו נכנס לארץ ישראל היה משה רבינו חי וקיים לעולם כידוע, והיינו דקאמר כאן הקב"ה למשה, "וְאַתֶּם מִשֶּׁה" תִּצְוֶה" לטובתך "את בני ישראל ויקחו אליך" לטובתך "שמן זית זך כתיית", פי' שהכתיחה שצריכים כדי ליכנס לארץ ישראל תהיה זכה ונקיה בלא התלוננות ותרעומות כדי "להעלות נר תמיד", פי' דעל ידי כך נר של משה רבינו יעלה תמיד, ולא יסתלק מהעוה"ז, אך לא זכינו לכך בעו"ה (דרשות קס"א ד"ה והנה). (חתם סופר)

במדרש רבה כאן מביא על זה מה שכתוב (ירמיהו יא, טז) "זֵית רְעֵנָן יִפֶּה פְּרִי תֹאֵר קָרָא ה' שְׁמֶךָ", דישראל נמשלו לזית, ואמרו שם במדרש טעם לזה, ע"ש.

ולולי דברי המדרש הייתי אומר טעם בזה, למה נמשלו ישראל לזית. דהנה רצון השי"ת שעמו ישראל לא יהיו פוחתים והולכים מדור לדור, אלא אדרבה, הבנים יעלו בקדושה על האבות, ויהיו האחרונים מתעלים עליו רב על הראשונים, ויעלו מדרגה אחר מדרגה עד שיהיו כמלאכי עליון וכמו שרים המשמשים לפניו ית"ש במרום, והיינו דכתיב (תהלים מה, יז) "תִּתַּח אֲבֹתֶיךָ יִהְיוּ בְּנֵיךָ תִּשְׁתַּמּוּ לְשָׂרִים בְּכָל הָאָרֶץ", פירוש האבות הם ככוכבים, והבנים יהיו כמו שרים של מעלה בכל הארץ. והנה אמרו חז"ל בסוף הוריות (יג, ב), זית משכח את הלימוד ושמן זית משיב [מזכיר] לימוד אפילו של שבעים שנה, והנה סימנך על זה הוא, יפה כח הבן מכח האב (כלשון חז"ל, לענין אחר, בחולין מט, ב; סג, א), דיפה כח שמן שיוצא מזית מהזית עצמו, על כן יוצדק להמשיל ישראל

ושם אפילו רגע אחד, כי לא נטרדה מחשבתי מפני שום צרה בעולם, לכן שמח לבי וגו'.

ועפ"ז יש לפרש מה שאמר דוד המלך (תהלים צז, יא) "אור זרע לצדיק ולישרי לב שמחה", בהקדם שנפרש עוד מקראי קודש, הנה כתיב (תהלים יט, ט) "פקודי ה' ישרים משמחי לב", והיינו שהשמחה באה מכח המצוות, ואמנם מצינו בהיפך, דכתיב (מלכים ב' ג, טו) "והיה כנגן המנגן ותהי עליו יד ה'", והרי שהיה צריך שמחה מבחוץ כדי שתשרה עליו רוח ה'. והענין דתורה בעי דעתא צילותא, וכי קריצנא כינה לא הוה גריסנא כנ"ל, ולהיות כי אין השכינה שורה אלא מתוך שמחה (שבת ל, ב), והוא אי אפשר לו לשמח עצמו בדברי תורה מפני שלא ימצא הלכה ברורה עד שתתיישב דעתו עליו, על כן צריך המצאה מבחוץ לשמח עצמו, והוא ע"י ניגון וכדומה, ועל זה נאמר "והיה כנגן המנגן ותהי עליו יד ה'". אמנם הישרים ביותר המוזכרים לעיל, אשר הגיעו למדת השתוות, ואין שום צער נכנס בלבם, אלא בוטחים בה' בתכלית הבטחון, הם אינם נפסקים מלימודם אפילו רגע אחד ולא יטרידם שום טרדא ממנה, לאותם אנשים התורה עצמה משמחת לב, ועליהם נאמר "פקודי ה' ישרים משמחי לב".

וזה פירוש הפסוק "אור זרע לצדיק ולישרי לב שמחה", כי אצל רוב הצדיקים ונביאים אור התורה הוא בבחינת זרועה לבד ונמצא רק בכח, ולהוציאו צריך עבודת השמחה כנגן המנגן, דהיינו עבודה אחרת, לא אור התורה. אמנם אצל יחידי סגולה הישרים בלבותם ואינם מתפעלים מצער העולם הזה כלל, אצלם האור של תורה אינו רק בכח, אלא הוא נמצא תמיד בפועל ממש ומשמחם, ותמיד הם מוכנים לעבודת ה' והיא היא בעצמה שמחתם, עד שלא הוצרכו לשמחה חצונית, ועליהם נאמר הפסוק "פקודי ה' ישרים משמחי לב" (דרשות קכ"ו, ב ד"ה ואתה, ושם קכ"ז, ב ד"ה ומן, ועיין ח"ס בראשית ט"ו ד"ה א"ג).

"ויקחו אליך שמן זית זך פתית למאור להעלות נר תמיד"

(שמות כו, ב)

יש לפרש, דהנה כל עוסקי תורה עיקר פרנסתם הוא על ידי אחרים, כיששכר וזבולון, כי התלמיד חכם אי אפשר לו לעסוק בסחורה שא"כ יבטל מתורתו, על כן מוכרח הוא להתפרנס משל אחרים.

אמנם דא עקא, דתנן (אבות פ"ד ז) כל הנהנה מהתורה נוטל חייו מן העולם, א"כ לכאורה יפסיד הת"ח הרבה ח"ו.

וי"ל דאמרו חז"ל (עירובין יח, ב) שרמזה היונה לנח שפרנסה כל ימי המבול, דעדיף לה שיהיו מזונותיה מרורים כזית, ומידו של הקב"ה, ולא יהיו מתוקין כדבש ומידו של בשר ודם, הרי שאפילו מרורים כמו זית אם הוא ע"י גיע כפו עדיף טפי ממתוקים כדבש ע"י בשר ודם, נמצא שהתלמיד חכם אפילו אם מתפרנס בריוח וכבוד ע"י

ובזה יבואר מה שמפרש בעהמ"ח ספר "ברכי יוסף" על מה דמסיים הרמ"א חלק אורח חיים בהלכות משתה ושמחה של פורים קטן, "וטוב לב משתה תמיד", ומפרש הברכי יוסף שהוא כמו הדרן עלך על פתיחת ספרו בהג"ה לאור"ח סי' א', שמתחיל שם הרמ"א עם "שויתי ה' לנגדי תמיד" שזהו כלל גדול בתורה, לכן מסיים כעין לשון זה "וטוב לב משתה תמיד", והמה שני תמידין כסדרן והלכתן דבוקים זה בזה, עכ"ד. ולפי הנ"ל רומז כי כי מי שזוכר תמיד בגדולת ה' יכול להיות "טוב לב משתה תמיד", שאינו צריך לצער עצמו בזכירת יום המיתה.

ולענין זה רמז הקרא כאן, "ואתה תצוה את בני ישראל ויקחו אליך שמן זית זך", דהיינו לימוד התורה, וממילא עי"ז "להעלות נר תמיד" כלומר שלא תצטרכו לזכור שלא תמיד יחיה אדם, וסופו למקום חושך וצלמות, אלא תמיד יעלה זכרון "אור" לפניכם, כי כבר נשבר כוחו של יצה"ר ע"י עסק ולימוד התורה (תו"מ קמ"ח ד"ה להעלות).

(חתם סופר)

"ואתה תצוה את בני ישראל ויקחו אליך שמן זית זך פתית למאור להעלות נר תמיד" (שמות כו, ב)

יש לפרש, דהנה תורה בעי דעתא צילותא, כמו שאמרו חז"ל (עירובין סה, א) בצר אל יורה, ואמרו שם כי קריצנא כינה לא הוה גריסנא, ואי אפשר לעסוק בתורה עד שתתיישב דעתו עליו. אמנם יש יחידי סגולה אשר הגיעו למדת השתוות, ואינם מתפעלים מצער העולם הזה כלל, כי אין שום צער נכנס בלבם, אלא בוטחים בה' בתכלית הבטחון, והם אינם פוסקים מלימודם מחמת טירדות כאלו. ורצון השי"ת הוא שיגיעו כל בני ישראל לדרגה זו, שלא יופסקו מדברי תורה לעולם כי היא המגינה מכל צוק וצרה. וזהו שציוה להם כאן, שירגילו עצמם שכל צרה שלא תבוא לא תבלבל דעתם ומחשבתם, ולעולם יהיה עסק התורה זך ונקי ומצוחצח אצלם.

ולזה אמר אצל המנורה המרמזת על אור התורה, "ואתה תצוה את בני ישראל ויקחו אליך שמן זית זך", ואפילו אם הוא "כתית" מ"מ יהיה "למאור", והתועלת מזה ההרגל, הוא, "להעלות נר תמיד", דאפילו בעת צרתם יהיו מאירים לפני, כי לא יטרידם שום טרדא. וזהו שאמרו חז"ל (מנחות נג, ב) שנמשלו ישראל לזית שכותשין אותו וחובטין אותו ואח"כ מביא אור לעולם. ע"ש. ולפי הנ"ל הכוונה דישאל אע"פ שכותשין וחובטין אותו מ"מ מאיר באור צח, וק"ל.

ועל פי הנ"ל יש לפרש מה שכתוב (תהלים טז, ט) "שפיתי ה' לנגדי תמיד פי מימיני בל אמוט לכן שמח לבי ויגל כבודי אף בשרי ישכן לבטח", פי' "שויתי", על ידי ששויתי, שתהיה לי מדת ההשואה, עי"ז ה' לנגדי תמיד", על דרך להעלות נר תמיד, "כי מימיני בל אמוט", לא פסקתי מלעסוק בתורה הנקראת ימין ה' (רש"י בתהלים

אחרים מ"מ מר לו מר, וא"כ אינו נהנה מן התורה ואינו נוטל חייו מהעולם. ולפי זה מי ששמח במתנות הללו שמקבל מאחרים, הרי הוא נהנה מן התורה, והוא בודאי נוטל חייו מהעולם.

ובזה נבוא לפרש הפסוק, דהנה בני ישראל במדבר, היו ניזונים מן בזכות משה רבינו, ובאר בזכות מרים, וענני הכבוד בזכות אהרן (תענית ט, א), ולא היו נהנים לא מיגיע כפם ולא מזכותם, על כן נאמר להם שיקחו אל משה שמן זית, דהיינו שכמו שאמרה יונה לנח כן ירמזו למשה רבינו, דאעפ"י שפרנסתם הוא זך ומצוחצח בעצמו, מ"מ הוא כתיב ומוכתת שיעוריה, ולא נחשב בעיניהם לדבר מתוק וחשוב כי הוא ע"י בשר ודם, ועל כן לא נחשב להם כמו שנהנים מן אחרים, ובזה יזכו להעלות נר "תמיד" ולא יפסדו לעולם הבא, כנוטל חייו מן העולם (ח"ס קכ"ה ד"ה ואתה, תו"מ קמ"ו ד"ה ואתה ב').

[ובמקום אחר כתב מרן ז"ל עוד מענין זה: כתיב (משלי טז, כז) וְשׂוֹנֵא מִתְּנֵת יַחֲיָהּ, יש לדייק מאי טעמא לא קאמר מי שאינו מקבל מתנות יחיה. ונלע"ד, הנה רוב חכמי ישראל מתפרנסים מאחרים, אלא שהוא על כרחם שלא בטובתם, והם שונאים המתנות, והמה על אפם ועל חמתם, אך משום תורתם צריכים ליקח מתנות מאדם, ועליהם נאמר שונא מתנות יחיה, שאע"פ שהם מקבלים מתנות, מ"מ משום ששונאים את המתנות על כן יחיו. אבל מי שבאמת שמח במתנות הללו, הוא בודאי נוטל חייו מהעולם, ועל זה תנן (אבות פ"ד מ"ה) הנהנה מן התורה בעולם הזה נוטל חייו מן העולם (חידושים למסכת חולין מד, ב ד"ה איהו). (אורות חתם סופר)

"ויקחו אליך שמן זית זך פתית למאור להעלות נר תמיד" (שמות כו, ב).

זכות החזקת תורה מאיר לעולם

אמרו ז"ל (סוטה כא, א), דרש רבי מנחם בר יוסי, "פי נר מצנה ותורה אור" (משלי י, כג), תלה הכתוב את המצוה בנר ואת התורה באור. את המצוה בנר, לומר לך, מה נר אינה מגינה אלא לפי שעה, אף מצוה אינה מגינה אלא לפי שעה. ואת התורה באור, לומר לך, מה אור מגין לעולם, אף תורה מגינה לעולם וכו'. ומסיק דנשי נמי דמנטרן לגברייהו ומקריין בנייהו, פלגן בהדיהו, ויש להם זכות תורה. ואם כן מצינו מצוה שהיא מאירה לעולם, וזו מצוה להחזיק לומדי תורה.

ובזה פירש הרב מהרימ"ט ז"ל "ויקחו אליך שמן זית זך" להחזיק לומדי תורה, ובזה "להעלות נר תמיד", הגם שזה מצוה והוא נר, אינו לפי שעה כמצות בעלמא, אך היא תמיד, עכ"ד.

וזה אפשר לרמוז בפסוק עצמו, "כי נר מצוה", דהמצוה היא כמו נר לפי שעה. אך "ותורה", כלומר אם המצוה בתורה להחזיק ביד לומדי תורה, מצוה זו היא "אור", שמאיר לעולם, הגם שהיא מצוה. (מראית העין - חיד"א)

"ויקחו אליך שמן זית זך פתית למאור להעלות נר תמיד באהל מועד מחוץ לפרכת אשר על העדת יעודך אתו אהרן ובניו מערב עד בקר" (שמות כו, ב-כא).

קשה, דבתחלה אמר "להעלות נר תמיד" ואח"כ אמר "מערב עד בוקר", ואין זה תמיד, וכן הקשה רש"י.

וי"ל דהנה יש שיעור בכמות השמן, דהיינו כמה יתן בתוך הנרות, וזהו דכתיב "יערך אותו אהרן ובניו מערב עד בוקר", ופירש ה"אבן עזרא" דיערוך הוא לשון ערך ושיעור, שישער שיעור השמן שצריך כדי שידליק מערב עד בוקר, וכל כך שמן יתן לתוכם. אמנם יש גם שיעור באיכות השמן, דהיינו שיהיה השמן מזוקק היטב כדי שישמש יפה אחר הפתילה, דאי לאו הכי לפעמים הוא פכה גם כשעדיין יש בו הרבה שמן. ובשמן המנורה צייתה התורה שיהיה השמן זך עד שיהיה ראוי להעלות נר תמיד, פירוש שימשוך יפה אחר הפתילה לעולם, כלומר, שאם היו נותנים בו שמן כשיעור שידלק לעולם, יהיה נמשך אחר הפתילה לעולם, אמנם צייתה התורה דמשמן הזה המזוקק כל כך היטב, יערוך וישער אהרן ויקח רק כמות מעט, דהיינו כמה שצריך להדליק מערב עד בוקר ולא יותר, ומיושב ב' הלשונות הללו, "תמיד", ו"מערב עד בוקר".

וכזה יש לומר גם כן בעבודת ה' ותורתו שההדלקה רומזת אליהן, דגם בהו מצינו כן, כמו ששנינו (ברכות ה, ב) אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוון לבו לשמים, פירוש בכמות העבודה אפילו הממעיט הוא ריח ניחוח לה', ובלבד שיהיה האיכות, דהיינו כוונת הלב, זך ומזוקק לשם שמים, אבל אם איכותו אינו מזוקק אז אפילו אם ירבה כחול מצוות, אינם לריח נחוח.

וחז"ל (שבת כב, ב) אמרו דנר מערבי שבמנורה אע"פ שנתן בה שמן רק כמדת חברותיה, כשיעור לילה אחת, מ"מ היתה דולקת תמיד, ע"ש, ונ"ל שנס זה רומז אל מה שאמרנו לעיל, דאם השמן מזוקק היטב דהיינו שכוונת הלב היא לשם שמים. אז אע"פ שיהיה רק כמות מעט, כשיעור של 'מערב עד בוקר' ולא יותר, אפילו הכי ידלק הנר מערבי כל היום, להורות נתן שהממעיט אם אך לבו לשמים הרי הוא ריח נחוח לה', [כאילו היה מרבה], כמו ששנינו אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוון לבו לשמים.

ובגלל כן כל ימי שמעון הצדיק, שהיה צדיק גמור, ואנשי הדור לפי הפרנס (ערכין יז, א), והיה לבבם של אותו דור שלם לה', הראה הקב"ה לכל באי עולם שלב ישראל שלם עמו, ולכן לא כבה נר מערבי, אבל משמת שמעון הצדיק לא היו הדעות שלימות כל כך, לכך פעמים דולק פעמים נכבה (יומא לט, א), וזהו שאמרו חז"ל לפרש מה שכתוב כאן "באוהל מועד מחוץ לפרכת אשר על העדות יערך אותו אהרן" וגו' דקאי על נר מערבי, כי עדות הוא לבאי עולם שהשכינה שורה בישראל, ואין הכוונה שורה במשכן ובבית המקדש, שהרי כמה ניסים נעשו בבית

עמלים ואינם מקבלים שכר, אנו זכינו לקבל שכר גם על העמל, ואלו בעמל העולם הזה אין אדם מקבל שכר על עמלו, ורק אם השיג תוצאה כל שהיא, יכול הוא לתבוע את המגיע לו, כמו סנדלר, אשר אינו מקבל שכר על שעות עמלו בתקון נעלים, אלא אך ורק כשיצליח לתקן, יוכל לגבות תשלום.

וזהו שאומר רש"י: "כתית", דהיינו עמל ומאמץ טובים ל"מאור" - לתורה, אך אינו למנחות, אינו שייך לעולם הזה!
(לאור הנר)

עול תורה מעבירה עול דרך ארץ יש לפרש עפ"י מה דאיתא במשנה באבות (פ"ג, מ"ו), "כל המקבל עליו עול תורה מעבירין ממנו עול מלכות ועול דרך ארץ", וזהו "כתית" ראוי לו לאדם לשבור את גופו על "המאור" שהיא לימוד התורה, כמו שאמרו ז"ל (ראה ב"ב כה, ב) שהמנורה מרמזת לתורה"ק, ואם יעשה כן, אז יתקיים בו "ולא כתית למנחות" - לא יצטרך לשבור את גופו ולכתת את רגליו להביא מנחה או דורון לבני עשו.
(זהב שבא)

להוכיח רק כדי להאיר, ולא להשפיל אמרו חז"ל, 'כתית למאור ולא כתית למנחות', פירשו זאת בעלי המוסר, "כתית" כשאתה רוצה להוכיח אדם, לכתות אותו, זה יהיה רק באופן של "למאור", להאיר לו את הדרך, ולא 'כתית למנחות', במטרה להניחו להשפילו ולרמוס אותו.
(ווי העמודים וחשוקיהם - רבי יצחק זילברשטיין)

"למאור להעלת נר תמיד" (שמות כו, ט). במדרש (שמות לו, ב): לא שאני צריך להם, אלא שתאירו לי כשם שהארתי לכם. למה? כדי להעלות אתכם בפני כל האומות, שיהיו אומרים ישראל מאירים למי שמאיר לכל. דרש המשגיח רבי ירוחם ליבוביץ זצ"ל ממיר: רואים אנו כאן יסוד גדול במידות. טבעו של האדם הוא שאחרי שעושה טובה לאחר, אינו רוצה לקחת שכר או לקבל תמורה כלשהי עבור הטובה שעשה. ואין זה בהכרח מפני שהוא חפץ בחסד של אמת, אלא להיפך, נוח לו שהשני ישאר חייב לו עבור טובתו.

וכאן לימד אותנו הקב"ה שאין לעשות כן. אלא שכאשר אדם מיטיב לחבירו, יראה תיכף לקבל ממנו דבר מה בחזרה, כדי שלא יהיה בהרגשה שהוא בעל חוב למיטיבו.
(דעת תורה - רבי ירוחם ליבוביץ)

הקבלה מהוולת היא החסד הגדול ביותר רבי זידל אפשטיין זצ"ל, המשגיח בשיבת תורה אור, ביקר אצל אלמנה והתענין במצבה ובמצב הילדים. האלמנה הציעה לו כוס תה, ועיניו אורו באומרו שמאוד ישמח לשתות. כשהיא שבה עם התה, שאלה אם יתכבד במזונות, ושוב הוא ענה שישמח מאד.

המקדש, ולמה הוי נס זה יותר עדות משאר הניסים שנעשו שם, אלא שנר מערבי היה סימן שהשכינה שורה בלבותם של ישראל, והם מיחדים מעשיהם לכבודו ית"ש (תו"מ קמ"ב ד"ה ואתה ד').
(חתם 1910)

"שמן זית זך פתית למאור" (שמות כו, ט). זך' פירש רש"י, כמו דתנן במסכת מנחות (פ, א) מגרגרו בראש הזית, ופירושו כמו שפירש רש"י במנחות שם, שכראש הזית מתבשלים בחמה יפה וכל צרכן, ע"ש. והרמז בזה, דללמד לאחרים צריך שיהא הרב מבושל כל צרכו, ומי שלא הגיע להוראה לא יורה, עיין סוף הוריות. על כן שמן למאור המרמז על תלמיד חכם המלמד תורה לרבים, צריך שהוא יהא זך ומבושל כל צרכו.
(חתם 1910)

"שמן זית זך פתית למאור" (שמות כו, ט). תורה נקיה וזכה אור המנורה מרמז על תורה ואמר שיהיה זך, דהיינו שיהיה כולו לשם שמים.

וכן יש לפרש הא דכתיב (ישעי" מ, כ) "יגדיל תורה ויאדיר", דיש לומר כי 'אדיר' הוא העשב שבו תיחם יהושע את הארץ הנקרא 'אדר', שאינו פונה לשום צד לא להימין ולא להשמאל (עיין ב"ב ג, א וערוך ערך חצב), וכן צריכין להיות עוסקי התורה כולו רק לשם שמים זך צח ומצוחצח (תו"מ קמ"ז ד"ה שמן, דרשות קצ"ה).
(חתם 1910)

"פתית למאור" (שמות כו, ט). עברו את ה' בשמחה פירש רש"י: "כתית" - הזתים היה כותש במכתשת ואינו טוחנן בריחים כדי שלא יהא בו שמרים, ואחר שהוציא טפה ראשונה מכניסן לריחים וטוחנן. והשמן השני פסול למנורה וכשר למנחות שנאמר "כתית למאור" ולא כתית למנחות.

שח הרה"ק רבי משה מקאברין זצ"ל: אף שצריך האדם לכתת ולשבר את לבו לפני הקב"ה, אבל התוצאה ממרירות זו תהיה "למאור", בהארת התחזקות ושמחה, "ולא למנחות" שלא ישאר עי"ז שקוע ח"ו בעצבות, ומרה שחורה.
(תורת האבות)

שכר על עצם העמל והיגיעה רק בתורה דברי רש"י טומנים בחובם מוסר השכל עצום לכל עבודת האדם בעולמו, מסביר ב"הרי בשמים": בענייני רוחניות, ככל שאדם כותת את עצמו ומשתדל יותר בתורתו - הוא יצליח להשיג עוד ועוד מעלות עליונות, אולם בענייני העולם הזה אין זה כך, אלא יכול האדם לעמול קשות כל ימי חייו, ולמרות זאת לא תהיה לו פרנסה ברווח. כיוצא בכך מבאר ה"חפץ חיים" את מאמר חז"ל (ברכות כח, ב) "אני עמל והם עמלים, אני עמל ומקבל שכר והם

וי"ל דלא קשה מידי, דשם מיירי גבי אהרן ובניו, ובודאי הוצרכו ל'מעלה' לפי שקומתו של אדם אינו אלא ג' אמות כגובהו של המנורה שהיה י"ח טפחים. לכן הוצרכו לעמוד על המעלה לראות היטב להטיב את הנרות. משא"כ כאן דמיירי בז' ימי המילואים ששימש משה והוא היה גבוה עשר אמות לא היה צריך לעמוד על המעלה. לכן לא פירש רש"י אלא את הפירוש 'שתהא שלהבת עולה מאליה'.

(מ"ם יחזקאל - רבי יחזקאל קאצנלנבוג)

"לְהַעֲלֹת נֵר תְּמִיד" (שמות כו, ב).

ע"י קיום מצוה מתעורר כח עליון

ברש"י, "להעלות נר תמיד". מדליק עד שתהא שלהבת עולה מאליה.

פירוש הדבר, כי קיום המצוות אינו בכוח אנושי, אלא שעל ידי קיום המצוה מתעורר כוח עליון, וכן בכל עבודת האדם. כי הקב"ה נתן בנפש ישראל נקודה קדושה ועל ידי היגיעה והעבודה, מצא מין את מינו, וניער ומתעורר הכוח הפנימי.

וזהו ענין "שתהא השלהבת עולה מאליה" דבר של קיימא. כי דבר הנעשה בכוח האדם יש לו הפסק, אבל כשמתעורר כוח ה' הוא קיים לעד. וזהו שנאמר (פסוק כא) "יערוך אותו אהרן ובניו", שעיקר העבודה הוא לסדר הדברים להעמידם במקומם, עד שיהיה להם דביקות בשרשם ובמקורם ובכך להעלות נר תמיד שעל ידי העלייה לשורשו הוא קיים לעד.

(שפת אמת תרל"ה)

"לְהַעֲלֹת נֵר תְּמִיד" (שמות כו, ב).

הדלקת נר בבתי כנסיות

כתוב "נר תמיד", מכאן רמז, שתמיד לא יחסר הדלקת נר, אף שבעונותינו הרבים חרב בית המקדש, מכל מקום מצוה הוא להדליק נר בבית הכנסת שנקרא 'מקדש מעט', ויהיה דולק ערב ובוקר בשעת התפלה, כי התפלה היא במקום עבודת הקרבנות בבית המקדש. וכמדומה לי, שמצוה זו של הדלקת נר בבית הכנסת בשעת התפלה, כתוב גם כן בספר "מנורת המאור" (ראה רמב"ם הלכות תפלה

(מוסרי השל"ה)

פי"א ה"ה, וכלבו דיני ביהכ"נ סימן יז).

"וְעִשִּׂיתָ בְּגֵדֵי קֹדֶשׁ לְאַהֲרֹן אֹחִיךָ" (שמות כה, ב).

זה לשון הרב רבי מנחם הבבלי (טעמי מצוות, עשין לט): טעם מצוה זו, לפי שהעבודה צריכה כוונה, והלבוש המיוחד לאותה עבודה יעוררהו לחשוב בלבו ולצייר בשכלו המכוון. וכמו שהלבוש הראוי מכבד הגוף, כך הגוף הראוי מכבד הנפש, כי הוא לבושה. זהו שאמר: "בגדי קדש לאהרן אחיך לכבוד ולתפארת" (כה, ב), עכ"ל.

ולפי זה "לכבוד" רומז למה שכתוב (תהלים נז, ט): "עורה כבודי". ולענין זה קרא ר' יוחנן למלבושיו "מכבודותיה" (שבת קיג, א). ומחשבה זו יחשוב האדם כשלושב ערומת הגוף, ויעורר להלביש ערומת הנשמה.

(מוסרי השל"ה)

התלמיד שנלווה אליו התפלא מאד, שכן מאז ומעולם ידע שהרב אינו נותן שיטתו עבירו, וכאן הוא מסכים שיגישו עבירו. לאחר שיצא, שאל התלמיד, "מה אירע היום שהרב הסכים שיגישו ויטרחו עבירו?"

ענה לו רבי זידל, "ידעתי שהיא תשמח מאוד אם אסכים ליהנות מהטרחתה שלה, ולכן נהגתי כך. וכשראיתי באיזה שמחה היא מגישה לי את התה, לא יכולתי למנוע ממנה מלהגיש עוד ככל שרצתה, כדי לשמח לב אלמנה."

(עולם חסד יבנה - רבי זידל אפשטיין)

"לְהַעֲלֹת נֵר תְּמִיד" (שמות כו, ב).

הגדרת 'תמיד'

פירש רש"י: "תמיד" - כל לילה ולילה קרוי 'תמיד', כמו שאתה אומר "עולת תמיד" ואינה אלא מיום ליום.

רואים ש"תמיד" אין הכוונה בלי הפסק, אלא הכוונה "קבוע". לפי זה, "מתמיד" הוא מי שיש לו קביעות בלימודו.

(שיעורי חומש - רבי שלמה וולבה)

'חטאתי נגדי תמיד' - פעם אחת ביום

בישיבת סאטמאר הרגישו פעם משגיחי הישיבה, באחד התלמידים שהוא שרוי בעצבות ומסתגר בתוך עצמו. הם ניסו לדובבו ולעודדו, ולא עלתה בידם. לבסוף נכנסו עמו אל הגה"ק מהר"י ט"ב מסאטמאר זצ"ל. ושחו לפניו את כל הענין.

הרה"ק רבי יואליש' - במתקן לשונו נכנס בשיחה עם התלמיד, להבין מדוע הוא שרוי בעצבות. ופתח התלמיד את סגור לבו וסיפר שרח"ל נכשל במעשים אסורים. ובסייעתא דשמיא התעורר לשוב לדרכי התורה, ומכאן נובעת הנהגתו. הרה"ק דיבר עמו דברי הדרכה ועידוד. ואמר לו שאין זה מדרכי התורה להיות בעצבות וליפול ברוחו. אלא אדרבה עיקר העבודה היא לשוב ולעסוק בתורה ובתפילה, ועליו להסיח דעתו מהעבר ולהשקיע את כל כוחו בעתיד. טען כנגדו התלמיד: והלא פסוק מפורש הוא (תהלים נא, ה) 'וְחִטָּאתִי נִגְדִי תְּמִיד', הרי שאסור להסיח דעת מהכישלונות.

פתח לו המהר"י ט"ב ואמר: הלא הכתוב אומר "להעלות נר תמיד" ופירש רש"י שאין הכוונה שבכל רגע ורגע יש חיוב להעלות נר, שהרי ההדלקה היא פעם אחת ביום, ובכל זאת נקרא הדבר 'תמיד'. כך גם אם רצונך לקיים "חטאתי נגדי תמיד", הרי מדי ערב קודם השינה, לפני 'קריאת שמע' שעל המיטה, תהרהר בתשובה על העבר ותקבל על העתיד, ואף זה נקרא תמיד. (מובא ב"טללי אורות")

"לְהַעֲלֹת נֵר תְּמִיד" (שמות כו, ב).

משה רבינו לא הוצרך ל'מעלה' בהדלקה

ברש"י, מדליק עד שתהא שלהבת עולה מאליה. מקשים העולם, למה השמיט רש"י מה שכתב בפרשת בהעלותך "דבר אחר מעלה היה שם שעליה הכהן עומד ומטיב".

“ועשית בגדי קדש לאהרן אחיך לכבוד ולתפארת, ואתה תדבר אל כל חכמי לב וגו' ועשו את בגדי אהרן לקדשו לכהנו לי” (שמות כח, ג-ז).

ענין לבישת בגדי קודש

כתב החינוך בשרשי המצוה (צ"ט): היסוד הקבוע לנו כי האדם נפעל לפי פעולותיו ואחריהם מחשבותיו וכוונותיו, והשליח המכפר צריך להתפסס כל מחשבתו וכוונתו אל העבודה, על כן ראוי להתלבש בגדים מיוחדים אליה, שכשיסתכל בכל מקום שבגופו מיד יהיה נזכר ומתעורר בלבו לפני מי הוא עובד, וזה כעין תפילין שנצטוו הכל להניח בקצת הגוף שיהיה לזכרון ממשכת הקשר. ואף על פי שגם הכהן היה מניח תפילין, לגודל ענינו היה צריך גם זה.

ומן הטעם הזה נאמר שנתחייבו להיות אורך הכתונת על כל גופו עד למעלה מן העקב מעט, ואורך בית יד שלה עד פס ידו, והמצנפת ארכה שש עשרה אמה ומקיפה בראשו כדי שיראה אותה בכל עת שישא עיניו, והאבנט שחוגר במתניו ארכו ל"ב אמה ומקיפו ומחזירו על גופו כרך על כרך ונמצא שמרגיש בו בכל עת בזרועותיו, שמתוך גבהו ברוב ההקפין, הזרועות נוגעות בו על כל פנים.

וכל זה ראייה למה שאמרתי למודה על האמת, מלבד שיש כענין כבוד לבית ולעבודה בהיות העובד מלובש בלבוש מיוחד לעבודה, וכבר כתבנו כי בהגדלת הבית ובמוראו יתרככו שם לבות החוטאים וישוּבו אל ה'.

הדקדוק מבואר, דבתחלה כתיב שהבגדים הם "לכבוד ולתפארת", ואחר כך כתיב שהם בשביל "לקדשו לכהנו לי". ועוד דבתחלה אמר "אהרן אחיך" ואח"כ אמר "אהרן" סתם, ולא אמר אהרן אחיך.

ונראה, דאיתא בספרים דבגדי כהונה מקדשים את הכהן ומטהרים אותו לעבודת השי"ת. אמנם אהרן לא היה צריך את הבגדים שיקדשו אותו כי הוא היה קדוש מצד עצמו, כדכתיב (תהלים קו, טז) לאהרן קדוש ה', ולכן אצלו הבגדים היו משמשים רק לכבוד ולתפארת, אבל לכהנים הגדולים שיבואו אחריו הם יצטרכו הבגדים לקדשם ולטהרם. וזהו שאמר, ועשית בגדי קודש "לאהרן אחיך לכבוד ולתפארת", דלאהרן הכהן עצמו הבגדים הם רק לכבוד ולתפארת, ואתה תדבר אל כל חכמי לב ועשו את בגדי אהרן, סתם אהרן ולא אחיך, והם כהנים הגדולים שעתידיים לבא, שכולם נקראים בשם אהרן, להם יהא הבגדים "לקדשו לכהנו לי". (תרי"ג ק"ג ד"ה ועשית). (חתם סופר 1910)

יש לפרש על פי מה דאיתא בגמרא, ר' יוחנן קרי למאניה מכבודתי, דכן דרך העולם לכבד את איש שהוא הדור בלבושו, ולובש בגדי מלכות תכלת וחור, לכן בפני המון עם היה צריך הכהן הגדול ללבוש בגדי הוד למען יהיה לו לכבוד ולתפארת.

אמנם באמת לא היה עיקר התכלית של בגדי כהונה כי אם

בשביל הסודות הנפלאות שהיה טמון בהם, ובשביל הקדושה שיש בתוכם כמבואר בזוהר הקדוש באריכות ע"ש. וזהו שאמר "ועשית בגדי קודש לאהרן אחיך לכבוד ולתפארת", אך זהו רק בפני המון עם, אמנם אל כל חכמי לב אתה תדבר שידעו כי לא זו עיקר התכלית כי אם "ועשו את בגדי אהרן" כדי "לקדשו לכהנו לי".

(גן רוה - רבי חנוך העניך ערואה)

“ואתה תדבר אל כל חכמי לב אשר מלאותיו רוח חכמה”

וכו' (שמות כח, ג).

ראיית הנולד

התפיסה המקובלת היא, שהחכמה שוכנת במח, וכל עניינה אינו אלא בכלי המחשבה. אולם בלשון הכתוב: "חכמי לב", מבואר שהחכמה שייכת גם ללב. יש להבין, מה ענין הלב אצל החכמה.

מובא בגמרא (תמיד לב, א), שאלכסנדר מוקדון שאל את זקני הנגב: "אידין מתקרי חכים [מי נקרא חכם] אמרו ליה: 'איזהו חכם הרואה את הנולד'". ופירש רש"י: "הרואה את הנולד - המבין מלבו מה שעתיד להיות, קורות שעתידיים לבא, ונזהר מהן". חידושם של זקני הנגב הוא, שבכדי להיות חכם באמת, אין די בכשרונות בלבד, צריך גם את הבנת הלב - להבין מלבו מה שעתיד להיות. ענין הבנת הלב הוא הרגשת האחריות, שהאדם יחשוב על העתיד, וישתמש בחכמתו כדי להתכונן באופן הנכון לעתיד לבא. מעתה מבואר היטב ענין הלב אצל החכמה, משום שרק על ידי תבונת הלב אפשר להבין את העתיד ועם החכמה להתכונן אליו כדבעי, והיינו 'חכמת לב'.

מעלה זו, של ראיית הנולד, חשובה בענייני העולם הזה, אולם על אחת כמה וכמה לגבי העתיד הנצחי בעולם הבא. חובה גדולה מוטלת על האדם להתכונן לעתיד הנצחי, ולהשתמש בחכמתו כדי לדעת מדוע הוא בא לעולם הזה ומהי העבודה המוטלת עליו. כפי שאמר עקביא בן מהללאל (אבות פ"ג, מ"א): "הסתכל בשלושה דברים ואין אתה בא לידי עבירה. דע מאין באת, ולאן אתה הולך, ולפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון". וכן מצינו בחז"ל (אבות פ"ב, מ"ט) שרבן יוחנן בן זכאי אמר לתלמידיו: "צאו וראו איזוהי דרך ישרה שידבק בה האדם", ואמר על כך רבי שמעון: "הרואה את הנולד". וכתב הרע"ב: "הרואה את הנולד - צופה ומביט במה שעתיד להיות, ומתוך כך נמצא מחשב הפסד מצוה כנגד שכרה ושכר עבירה כנגד הפסדה". והיינו, שעיקר כוונת רבי שמעון לראיית הנולד על העתיד הנצחי.

ביאר בזה רבי אליהו לופיאן זצ"ל (לב אליהו שמות, מאמר 'איזהו חכם הרואה את הנולד'), והביא מרבי ישראל סלנטר זצ"ל לדקדק בלשון חז"ל שנקטו: 'הרואה את הנולד' - לשון ראייה, ולא נקטו: 'איזה חכם היודע את הנולד', משום שעל מנת שתהיה לאדם הרגשת אחריות על שיקרה לו בעתיד, אין די שידע את העתיד בלבד, אלא עליו לחיות

'חכמי לב', מאחר ולא נמצא בלכם מקום פנוי לתאוות, ליצרים ולמחשבות המתנגדות אל החכמה. ודוקא חכמי לב הם אשר נצטוו לעשות את בגדי אהרן הכהן הגדול, שכן רק הם מבינים אל מה רומזים הבגדים, ורק הם יוכלו לעשותם בכוונה הרצויה, כדי שתחול הקדושה המיוחסת אליהם.

"וְשָׂמַתְּ אֶת שְׁתֵּי הָאֲבָנִים עַל פְּתַת הָאֶפֶד אֲבָנֵי זָפָרָן לְבָנֵי יִשְׂרָאֵל וְנָשָׂא אֶהְרֹן אֶת שְׁמוֹתֶם לְפָנֵי ה' עַל שְׁתֵּי כִתְפוֹי לְזָפָרָן" (שמות כה, יב).

הקב"ה רואה את השבטים כתובים לפניו וזוכר את צדקתם הבורא הוא אמיתי וחותמו של הקב"ה אמת, ונתן לנו את תורתו תורת אמת. ויכולים לראות את אמיתות התורה, ממה שאין התורה מכסה כל פגם וחטא קל של גדולים ביותר, כגון משה, אהרן, דוד. ואף ביטאה את החטא בצורה חמורה כפי שהיא דורשת מהם לפי דרגתם.

למשל במכירת יוסף, לפי מה שאמרו חז"ל, דנו השבטים את יוסף ופסקו על פי הלכה, והיו צריכים לעשות כך, וכמבואר ברש"י (בראשית לו, לג) שהחרימו את כל מי שיגלה ליעקב, ושיתפו להקב"ה עמהם להשלים לעשרה לעשיית החרם. ולכן הקב"ה לא גילה ליעקב. ויצחק שידע שהוא חי, אמר היאך אגלה והקב"ה אינו רוצה לגלות לו, אף שרצה לגלות משום צערו הנורא של יעקב. וכענין זה כתב הרמב"ן (בראשית סב ט), דלכאורה חטא גדול חטא יוסף לצער את אביו כשלא הודיע לאביו שהוא חי, ופירש שעשה כן משום קיום פתרון החלומות, כדי שיביאו את בנימין, כי ידע שיתקיימו החלומות. ויש להבין, וכי מחוייב הוא לדאוג שיתקיימו החלומות? אלא צריך לומר דהביאור הוא, דכיון שראה שה' לא גילה ליעקב, ולא יצחק גילה לו, גם הוא בכלל אלו שידעו ואין לו לומר. עכ"פ הכל נעשה על פי דין, ודנו אותו כדין בן נח שחייב מיתה בעד אחד ודיין אחד, ומדין רודף וכו'. ואילו לא דנוהו הם היו חייבים מיתה, וכמו שכתב הרמב"ם (הלכות מלכים פ"ט הי"ד) שאנשי שכם נהרגו על שלא דנו את שכם בן חמור למיתה על גזלתו, ואזהרתן זו היא מיתתן. וכך בני השבטים שסברו שיוסף הוא רודף שלהם וחייב מיתה, אילו לא דנו אותו היו חייבים מיתה בעצמם. ורק שבטי יה בגדלותם יכלו לפסוק דין כזה בלי שום נגיעות. ואילו לא היה כדין לא היו חקוקים על האפוד לזכרון, וכמו שכתוב כאן "ונשא אהרן את שמותם לפני ה' על שתי כתפיו לזכרון", וכתב רש"י מחז"ל, שיהא הקב"ה רואה את השבטים כתובים לפניו ויזכור צדקתם, וכתב ה"ספורנו" כדי להשיג רחמים על ישראל בזכותם, ע"כ. מוכח שהיה על פי דין.

והנה התורה כותבת את החטא כדבר חמור, כמכירה באכזריות, וכמו שנכתב בנביא (עמוס ב, ו) "עַל שְׁלֹשָׁה פְּשָׁעֵי יִשְׂרָאֵל וְעַל אֲרֻבָּעָה לֹא אֲשִׁיבֶנּוּ, עַל מְכָרֵם בְּפֶסֶף צִדִּיק וְאֲבִיּוֹן בְּעֵבוֹר נְעָלִים", ומבואר במדרש (תנחומא וישב ט) עמדו מכרוהו בעשרים כסף, לכל אחד מהם שני כסף

ולהרגיש אותו כאילו הוא קורה בהווה. ולכך כתבה המשנה לשון 'ראייה', להורות שאדם צריך לחיות ולהרגיש את העתיד כאילו הוא קיים בהווה ועומד מול עיניו.

(שיחות רבי נתן צבי - רבי נתן צבי פינקל)

"וְאֵתָה תְּדַבֵּר אֶל כָּל חֲכָמֵי לֵב אֲשֶׁר מִלְּאֲתֵי רֹחַ חֲכָמָה"

(שמות כה, ג).

ענין 'חכמי לב'

ירצה כמו שכתב "חובת הלבבות" (בהקדמה) כי בלב האנשים נטועה חכמה. ואם יבוא מי שיעוררו על זה, יוציא בזה המטמון ההוא, ואם לאו יהיה טמיר ונעלם. והוא כגרגיר הזרוע, שאם יעדר ויחרוש יצמח, ואם לאו ירקב, עכ"ד. והכא נמי אמר השי"ת למשה רבנו, להיות כי הוא יתברך מלא אותם חכמת לב, צריך להודיעם על כך, ולעורר אותם, כדי להוציא החכמה התקועה בהם מכח אל הפועל, ולזה אמר ואתה תדבר אל כל חכמי לב, ומה תדבר אליהם "אשר מילאתיו רוח חכמה" זה בעצמו הוא הדבור אשר תדבר, שתודיעם שהם מלאים רוח חכמה, ובזאת ההודעה ועשו את בגדי אהרן, כי יתעוררו להוציא החכמה מכח אל הפועל (ח"ס קצו ד"ה ואתה).

(חתם סופר)

"וְאֵתָה תְּדַבֵּר אֶל כָּל חֲכָמֵי לֵב אֲשֶׁר מִלְּאֲתֵי רֹחַ חֲכָמָה וְעָשׂוּ אֶת בְּגָדֵי אֶהְרֹן לְקִדְשׁוֹ לְבָהֲנוּ לִי" (שמות כה, ג).

כוונת לשמה בעשיית הבגדים

כתב ה"ציוני" וז"ל: דע שהבגדים היו צריכים עשייה לשמם, כי הדבר האמיתי, שבגדי כהונה לא היתה בהם תפירה אחת שלא היה רמוז בה תילי תילים של הלכות וסודות מופלאים הכמוסים בסתרי התורה, לכך היו צריכים כוונה גדולה. והוא מה שנאמר "ואתה תדבר אל כל חכמי לב אשר מילאתיו רוח חכמה", כדי שיבינו מה יעשו, ולא יפגלו במחשבתם.

מעלת חכמי לב

כתב המלבי"ם, האדם חכם הלב נמצא בדרגה גבוהה מאד. אין זה סתם חכם, שכן החכם הרגיל מתנהג אמנם על פי חוקי החכמה, אך בלבו פנימה מלחמה לו עם היצר הרע, אשר עודנו מקנן בנפשו. אולם חכם הלב גדול מזה בהרבה, שכן אצלו הפכה החכמה לקנין בנפשו ומהות עצמותו. חכמתו זו ממלאת את כל ישותו, והרי הוא כמי שהרג את היצר שבקרבנו. משום כך אומרת התורה על חכמי הלב "אשר מילאתיו רוח חכמה", שכן זו מהותם של חכמי הלב, אשר החכמה ממלאת את כל לבם.

ומעתה מדוקדק הלשון היטב. המלה 'מילאתיו' אינה מתייחסת לחכמי הלב, שהרי אם כן צריך היה לכתוב 'אשר מילאתים רוח חכמה', אלא היא מתייחסת אל הלב. וכך משמעותו של הפסוק "ואתה תדבר על כל חכמי לב", שיש להם לב "אשר מילאתיו רוח חכמה" עד שלא נשאר בו מקום לדברים אחרים. רק אלו ראויים להיקרא

"וְעֵשִׂיתָ חֵשֶׁן מִשְׁפָּט מַעֲשֵׂה חַיִּב כַּמַּעֲשֵׂה אֶפֶד תַּעֲשֶׂנוּ זָהָב תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְיֵשׁ מוֹשָׁר תַּעֲשֶׂה אֹתוֹ" (שמות

כה, טו).

כתב רבינו יצחק עראמה זצ"ל: החושן היה מכפר על קלקול הדינים. על כן היו כתובים עליו שמות כל שבטי ישראל על פי סדר לידתן, ולא לפי סדר חשיבותם. כי בדינים נצטוינו "לא תכירו פנים במשפט" (דברים א, יז) - שלא נכיר פנים לעשיר לפני דל.

והיו בחושן ארבעה טורי אבן כנגד שנים עשר שבטי ישראל, וביניהם היו אבנים יקרות הנמצאות בהיכלי מלך, ויחד עמהם אבנים אשר אינם שווי ערך ומעלה. והושוו 'לשם' 'שבו' וישפה' וזולתם, אשר לא היו יקרי ערך, לאודם' 'פטדה' ו'ברקת', היקרים יותר.

ללמדנו, שאסור לשים לב לעשרו של האדם, וחובה שיהיו שוים לפניו כנאמר (דברים שם) "כקטון כגדול תשמעון". ועוד, שיהיה חשוב לפניו דין פרוטה כדין מאה (סנהדרין ח, א). (עקידת יצחק)

"וּבְגָדֵי הַקֹּדֶשׁ אֲשֶׁר לְאַהֲרֹן יִהְיוּ לְבָנָיו אֲחֵרָיו לְמִשְׁחָה בָהֶם וְלִמְלֵא בָם אֶת יָדָם, שְׂבָעַת יָמִים וְלִבְשָׁם הַפָּהָן תַּחְתּוֹ מִפְּנֵי אֲשֶׁר יָבֵא אֶל אֹהֶל מוֹעֵד לְשֵׁרֵת בְּקֹדֶשׁ" (שמות כב, כג-ל).

אין להתגאות ביחוס

אמר הרה"ק בעל ה"שפע חיים" מקלויזנבורג זי"ע: אסור לכהן להתגאות ולחשוב שבגלל שמוצאו מזרע אהרן, די לו בִּיְחֻסוֹ ואינו צריך להתאמץ בעבודת ה'.

על זה אומר הכתוב "אשר יבוא אל אוהל מועד לשרת בקודש" - שמיד בבואו אל הקודש עליו לדעת שהוא רק משרת ועבד ה', בבחינת "ישראל עבדי אתה", וידמה לעצמו שלפי פחיתות ערכו, אינו ראוי לעבוד עבודה חשובה, והלוואי שיזכה לעבודות הקטנות כהוצאת הדשן, או להוציא שרץ שיימצא במקדש. רק כך יזכה למלא את מקום אביו, לעבוד עבודת ה' ולשרת בקודש.

(דברי תורה תשנ"ט)

"בָּבֹאוֹ לְפָנֵי ה' וְנָשָׂא אֶהְרֹן אֶת מִשְׁפַּט בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עַל לְבוֹ לְפָנֵי ה' תְּמִיד" (שמות כה, ל).

מפרש הספורנו, כדי שיתפלל עליהם בכל עת שיזכו במשפט.

'על לבו' הכוונה שיתפלל עליהם, וכמו שאמרו (מכילתא דרשב"י כג, כה; תענית ב, א) 'איזו היא עבודה שבלב, הוי אומר זו תפלה'. ואמר שישא אהרן את משפט ישראל על לבו, כלומר שיתפלל עליהם שיזכו במשפט. [ויתכן שכוונתו למה שכתב אברבנאל, שמה שהיו שמות בני ישראל על לבו היה גורם שמחשבתו תהיה עליהם, ויבוא להתפלל עליהם].

לקנות מנעלים לרגליהם, שהוא זלזול באח למכרו בזול. התורה כתבה את המעשה כאזכור, כשבאמת היה מתוך גדלות וצדקות, התורה כותבת בצורה חמורה כי התורה היא אמת, שאצל האמת של הקב"ה כל חסרון דק מן הדק מורגש ונכתב, וכל פגם נידון באופן חמור, והתורה הרגישה אצלם פגימה דקה, וכתבה אותה באופן גלוי ופשוט, שמכרו את יוסף בעבור נעלים ורצו להורגו.

(מחשבת מוסר - רבי אלעזר מנחם שך)

"וְנָשָׂא אֶהְרֹן אֶת שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּחֵשֶׁן הַמִּשְׁפָּט עַל לְבוֹ בָּבֹאוֹ אֶל הַקֹּדֶשׁ לְזָכְרוֹן לְפָנֵי ה' תְּמִיד" (שמות כה, כג).

פגם חיצוני ופגם בנפש

יש להתבונן במעשה של מכירת יוסף (בראשית לו). השבטים מכרו את יוסף אחיהם לאחר שרצו להרגו, ציערו את יעקב אביהם עד כדי שמיאן להתנחם, נעשה מעשה נורא, שרישומו נקבע לכל הדורות ועם ישראל סבל מכך בהריגת עשרה הרוגי מלכות כאמור בקינות ובפיט "אלה אזכרה" במוסף של יום הכיפורים. האם אפשר להבין שאנשים טובים יעשו כן ואף יקראו בני מעלה? והנה שמות שבטי י-ה נכתבו בכגדי כהונה על החשן והאפוד לזכרון לפני ה' שיזכור צדקתם, כמו שנאמר (שמות כח, כט) "ונשא אהרן את שמות בני ישראל בחשן המשפט על לבו בבאו אל הקדש, לזכרון לפני ה' תמיד", והוא מכפר עוונות! איך מבינים שנשאר בחשיבותם ואף זכו להכתב בחשן, ובזכותם מבקשים כפרה, ויהיה זכרון לפני ה'?

וכבר עמד על כך הספורנו בפרשת וישב (בראשית לו, יח). והנה בביאור הענין יש לעמוד ולהזהר איך לאומרו, ואומר בקצרה כפי שהבנתי. יש מעשים וחטאים שהם בגדר הכתוב (במדבר יז, ג) "החטאים האלה בנפשם", ופירש רש"י, שנעשו פושעים בנפשם, והוא כמו פושעי ישראל בגופם, חטאים שהעושה אותם הוא חוטא ושפל, נפשו נפגמה. אמנם יש מדרגה בבחינה שדוד המלך אמר (תהלים קט כב) "'וְלִבִּי חָלַל בְּקִרְבִּי", הלב נקי, הנפש נקיה לגמרי, אלא שנעשה חטא מן השפה ולחוץ, ואינו מלמד על תוכו של האדם, כי גם מי שלבו חלל והוא נקי וטהור, אין זה מחייב שלא יכשל ויחטא, אלא שהחטא אינו פוגע בנפש האדם, הנפש עצמה נקיה.

הנה בתורה מצינו במשה רבינו ראש לבני ישראל המאמינים, והקב"ה אמר עליו (במדבר יב, ז) "בכל ביתי נאמן הוא", ומאידך נתבע על אמונה, כמו שכתוב (במדבר כ. יב) "יען לא האמנתם בי להקדישני" וביאור הדברים, שבודאי משה רבינו היה נאמן ונקי בתכלית ללא פגם, נשמה נקיה, כפי שהגיע עד (תהלים ח, ו) "וְתַחֲסֶרְהוּ מַעַט מְאֻלָּקִים", והמעשה שהתורה החשיבה למכשול היה פגם חיצוני שאינו פגם בנפש, ומכל מקום יתכן שיהיה על כך עונש כפי משקל הדבר בדעת א-ל עליון, וכפי שנענשו משה ואהרן שלא יכנסו לארץ.

(מחשבת מוסר - רבי אלעזר מנחם שך)

שצריך להשמר ולהיזהר ממנו, העיקר הוא שתצור לך, שהלב יהיה משומר מרע, עכ"ל.

וזה הענין שנאמר בתורה (שמות כה, ל) "חושן המשפט על לבו לפני ה'", ואורים ותומים על לב אהרן כבואו לפני ה', משפט בני ישראל על לבו לפני ה' יהיה תמיד, כי חביב להקב"ה רק דברים שמקורם בלב פנימה.

וכתב ב"מסילת ישרים" (פרק ז): ותראה שהאדם אשר תלהט נפשו בעבודת בוראו, ודאי שלא יתעצל בעשיית מצוותיו, אלא תהיה תנועתו כתנועת האש המהירה, כי לא ינוח ולא ישקוט עד אם כילה הדבר להשלימו. ואמנם התבונן עוד שכמו שהזריזות היא תולדת ההתלהטות הפנימי, כן מן הזריזות יולד ההתלהטות, והיינו כי מי שמרגיש עצמו במעשה המצוה כמו שהוא ממהר תנועתו החיצונה, כן הנה הוא גורם שתבער בו תנועתו הפנימית כמו כן, והחשק והחפץ יתגבר בו וילך. אך אם יתנהג בכבודות בתנועת איבריו, גם תנועת רוחו תשקע ותכבה, וזה דבר שהנסיון יעידהו. ואמנם כבר ידעת שהנרצה יותר בעבודת הבורא יתברך שמו, הוא חפץ הלב ותשוקת הנשמה, והוא מה שדוד המלך מתהלל בחלקו הטוב ואומר (תהלים מב, ב-ג) "כָּאֵיל תִּעְרַג עַל אֲפִיקֵי מַיִם כֵּן נַפְשִׁי תִעְרַג אֲלֵיךָ אֱלֹהִים צִמְאָה נַפְשִׁי וְגו'" (שם פד, א) "נִכְסְפָה וְגַם פָּלְתָה נַפְשִׁי לְחֻצְרוֹת ה'" (שם ס"ג, ב) "צִמְאָה לִךְ נַפְשִׁי כָּמָה לִךְ בְּשָׂרֵי". ואולם האדם אשר אין החמדה הזאת לוחטת בו כראוי, עצה טובה היא לו שיזדרז ברצונו, כדי שימשך מזה שתולד בו החמדה בטבע, כי התנועה החיצונה מעוררת הפנימית, ובודאי שיותר מסורה בידו היא החיצונה מהפנימית. אך אם ישתמש ממה שבידו יקנה גם מה שאינו בידו בהמשך, כי תוליד בו השמחה הפנימית והחפץ והחמדה, מכח מה שהוא מתלהט בתנועתו ברצון. והוא מה שהיה הנביא אומר (הושע ו, א) "וַיִּנְדְּעָה נִרְדְּפָה לְדַעַת אֶת ה'", וכתוב (שם יא, ט) "אֲחֲרֵי ה' יִלְכוּ כְּאֲרִיָּה יִשְׁאָג, עכ"ל.

תמצית דברי הלוטצטו הרופא המומחה למחלות הנפש, כי יש בכחו של אדם להחלים את הלב על ידי זריזות למצוות ולמעשים טובים ברצון, ומזה תולד בו ההתלהטות הפנימית בלב, ואחר כך תבוא הזריזות מכח ההתלהטות הפנימית. (זכרון מאיר - רבי דב מאיר רובמן)

"וְעֵשִׂיתָ אֶת מַעַיל הָאֶפֶוד כְּלִיל תְּכֵלֶת" (שמות כה, לא).

טעמים במה שהמעיל היה בצבע תכלת כתב ה"כלי יקר", לפי שהמעיל מכפר על לשון הרע, היה כולו תכלת. כי תכלת דומה לים (סוטה יז, א), ובים נאמר (איוב לח, ט) "וַאֲשֶׁבֶר עָלָיו חֻקֵי וְאֲשִׁים בְּרִית וּדְלֹתָיִם", ואומר (שם, יא) "עַד פֹּה תָּבֹא וְלֹא תִסָּיֵף". והיה מן הראוי שילמד האדם מן הים שאינו פורץ מעבר לדלתים והבריא ששם לו ה', שהרי גם ללשון נתן הקב"ה חומה ובריא כמו שאמרו רז"ל (ערכין טו, ב) 'שהקפתי לך שני חומות, אחת של עצם [שיניים] ואחת של בשר'.

כתוב בספר "באר מים חיים": אהרן הכהן היה רגיש לכל כאב וצער שהיה בבני ישראל, והוא נשא אותם על לבו, ותמיד התפלל לפני ה' לבטל את כל המשפטים והדינים שנגזרו עליהם.

דרש הרה"ק רבי יקותיאל יהודה מקלויזנבורג זי"ע: תפקידם של צדיקי אמת הוא להשפיע תמיד שפע מן השמים, וללמד זכות על בני ישראל ולהזכירם בכל עת לטובה לפני ה'.

"וְנָשָׂא אֶהָרֶן אֶת מִשְׁפַּט בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עַל לְבוֹ" (שמות כה, ל).

להתעלות מעל הרגשות

אמר הרב אהרן לוי זצ"ל הי"ד מריישא, אסור לשופט להחליט רק לפי רגשות לבו, כי זה עלול לגרום לפסק דין מעוות. למשל, אם עשיר תובע את העני, יתכן מאד שלמרות שתביעתו מוצדקת, רגשות הלב של השופט יהיו נוטות לזכות את העני שלא כדן. לכן נאמר בחושן המשפט "ונשא אהרן את משפט בני ישראל על לבו", דהיינו מעל הרגשות ונטיות לבו, ויפסוק רק על פי הדין והצדק.

"וְנָשָׂא אֶהָרֶן אֶת שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּחֹשֶׁן הַמִּשְׁפָּט עַל לְבוֹ וְגו'" לְזָכְרוֹן לְפָנָיו ה' תָּמִיד, וְנָתַתְּ אֶל חֹשֶׁן הַמִּשְׁפָּט אֶת הָאוּרִים וְאֶת הַתְּמִיּוֹם וְהָיוּ עַל לֵב אֶהָרֶן כְּבָאוּ לְפָנָיו ה' וְנָשָׂא אֶהָרֶן אֶת מִשְׁפַּט בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עַל לְבוֹ לְפָנָיו ה' תָּמִיד" (שמות

כה, כג-ל).

העיקר - פנימיות הלב

הענין "מכל משמר נצור לך" (משלי ד, כג), העיקר הוא מה נשמע בלב פנימה, כמו בגוף של אדם אם הוא חולה, אפילו הוא חלש וחיוור, אם המחלה אינה נוגעת ללב, זה לא כל כך מסוכן, אבל אם זאת המחלה היא מחמת שיש מחלה בלב, זה מפחיד, ושואלים ודורשים ברופאים וגם מטפלים ברפואות שונות. וכן במחלת הנפש, אם אדם בעבודת ה' הוא ברפיון ידים ובעצלות וכדומה, מסיבות שונות, זה עוד לא כל כך נורא, אבל אם זה בא מחמת "כפיו ובשפתיו כבדוני ולבו רחק ממני" (ישעיה כט, ג), אם חסר לו החמימות, ההתלהטות בפנימיותו בלב, זה נורא, והוא צריך טיפול בספרי מוסר, בלימוד תורה, על ידי מורים ומדריכים רופאי הנפש.

ועיין פירוש המלבי"ם בזה וזה לשונו: "מכל משמר נצור לך", הוא על פי מה שכתוב (תהלים קכ"ה, ד-ה) "היטיבה ה' לטובים ולישרים בלבותם, והמטים עקלקלותם יוליקם ה' את פועלי האון", שהעיקר הוא שיהיה ישר בלב ומצפון, הגם שלפעמים הנגלה ממעשיו הם בלתי ישרים, וזה גדר העיקול שהוא דבר כזה - ישר מבפנים, ונראה זה מעוקל מבחוץ, כל שהם ישרים וטובים בלבותם ייטיב ה' עמהם, עד שהמטה אותם לכף חוב על ידי העיקול החיצוני יעניש ה' אותו עבור זה, כי רחמנא ליבא בעי, ועל זה אמר שמכל משמר, היינו מכל דבר

ועוד יש תועלת בתכלת, שיגרום לאדם להסתכל לשמים ולחשוב על כסא הכבוד, ובגלל זה ימעט בדיבור, כמו שכתוב (קהלת ה, א) **"כִּי הָאֱלֹקִים בְּשָׁמַיִם וְאַתָּה עַל הָאָרֶץ עַל כֵּן יִהְיֶה דְבָרְךָ מְעֻטִים"**.

שמירת הלשון

כתב האלשיך הקדוש זצ"ל: כלי הדיבור הם כלים יקרים, העומדים יותר מכל האברים האחרים לשרת בהם את ה' יום ולילה. ומי בער ולא ידע לדון קל וחומר ולומר, אם מלך בשר ודם ירצה להשתמש בכלי אחד מעבדיו, האם לא יזהר אותו העבד וישמר שלא יתלכלכו כליו בשום חלאה ואבק?!

קל וחומר, בן בנו של קל וחומר - מלך מלכי המלכים אשר כל העולמות הוא בראם וכולם כאין נגדו, אשר בחר בפניו ולשונו להללו ולשבחו תמיד יתר מכל חלקי גוויותינו! מי זה החי אשר לא יתן אל לבו להזהר לבלתי טמאם לבל ידבק במאומה מן החרם, כי הם כלי הקודש אשר במ ישרת את המלך הקדוש, ואיך ישרתו בכלים צואים?! מי האיש אשר לא ישים הדברים האלה על לבו, ותרדנה עיניו דמעה, כי טימא את כלי הקודש אשר במ בחר ה' לעבדו, ותחת עשותו בהם שרפי קודש פרקליטים, ברא משחיתים!

על כן ישפוך את נפשו לפני ה' ולמן היום אשר נתן אל לבו יהי עמו להבין ולהשכיל לשמור לפיו, מחסום נאלם דומיה, ויהיה כחרש לא ישמע לקול מלחשים שמע שוא, וכאלם לא יפתח פיו לדבר דבר אשר לא ציוה ה', פן ישוב לכסלה כאשר בתחילה.

"וְהָיָה פִּי רִאשׁוֹ בְּתוֹכוֹ שֶׁפֶה יִהְיֶה לְפִיו" (שמות כה, לב).

אמרו ז"ל (זבחים פח, ב), דהמעיל מכפר על לשון הרע, וכבר פירשו הראשונים דרך רמז בפסוקי הסדר על שמירת הלשון. ולנו בעניותנו אפשר לרמוז באופן זה, 'והיה פי ראשו', שהוא הפה והמוח שבראש, ולבו שהוא 'בתוכו', יהיו פיו לבו ומוחו שוין. 'שפה יהיה לפיו סביב' שתמיד יהיה בין עיניו, שה' ברא חומות ללשון השיניים והשפתיים, כדי שיזכור האדם, ולא יפגום לשונו בשקר וכזב וחנופה וליצנות ולשון הרע.

והרשעים אומרים **"לְלִשְׁנֵנוּ נִגְבֵּיר שִׁפְתֵינוּ אֲתָנוּ"** (תהלים יב, ה). כמו שפירש האר"י זצ"ל (שער הפסוקים תהלים סי"ב), אבל הירא את דבר ה', 'שפה יהיה לפיו סביב', יסתכל בשפה ולא ידבר דיבור אסור. וישים בין עיניו, שד' כיתות אלו אינם מקבלים פני שכינה (סוטה מב, א).

וכבר רמזנו כי 'לשון' בגימטריא שכינה עם הכולל, וגם 'שפה' בגימטריא שכינה. וזה שכתוב 'שפה יהיה לפיו סביב', 'שפה' שהיא השכינה, 'תהיה לפיו', שיראה שלא יפגום הלשון, ולא יקבל פני שכינה.

(דברים אחרים דרוש ח - החיד"א)

"פִּתּוּחֵי חֹתָם קֹדֶשׁ לָהּ" (שמות כה, לו).

יש לומר על דרך רמז, על פי מה דאיתא בגמרא (תענית ב, א) ג' מפתחות בידו של הקב"ה שלא נמסרו לשליח, מפתח של חיה דכתיב **"וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת רַחֵל וַיִּשְׁמַע אֲלֶיהָ אֱלֹהִים וַיִּפְתַּח אֶת רַחֲמָהּ"** (בראשית ל, כב), מפתח של גשמים דכתיב **"וַיִּפְתַּח ה' לָךְ אֶת אוֹצְרוֹ הַטּוֹב"** (דברים כה, יב), מפתח של תחיית המתים דכתיב **"בְּפִתְחֵי אֶת קְבֻרֹתֵיכֶם"** (יחזקאל לו, יג). וידוע דלית מילתא דלא רמיזה באורייתא, וכאן רמזה לנו התורה הקדושה הענין הזה.

"פִּתּוּחֵי חֹתָם", ראשי תיבות ח"יה ת'חיה מ'טר נ"א מ"ים], **"קודש לה"** רוצה לומר ש"פתוחי ה"היינו מפתחות] חתם קודש" הם **"לה"** ולא נגע בהם זה.

(פניני הגר"א)

[הערת העורך: ואף שכתבו התוספות בתענית שם שפעמים שהקב"ה מוסר המפתחות, כגון גשמים לאליהו, ותחיה לאליהו ולאלישע, כבר תירצו שזה מסירה רק לזמן קצוב, עיין שם. ויש שתירצו שאת שלושתן ביחד הקב"ה לא מוסר, וגם אם מסר אחד או שנים אבל את השלישי הוא לא ימסור. עכ"פ אין זה סתירה לדברי הגר"א כי סוף סוף הם בידו של הקב"ה בלבד ורק לפי רצונו הוא מוסר לפעמים אחד מהמפתחות].

"וְהִקְמַרְתָּ אֶת כָּל הָאֵיל הַמְּזַבְּחָה עֲלֶיהָ הוּא לָהּ רִיחַ נִיחּוּחַ"

אִשָּׁה לָהּ הוּא" (שמות כה, יח).

קיום מצוה בשלימות - נחת רוח לה'

ברש"י: 'ריח ניחוח', נחת רוח לפני שאמרתי ונעשה רצוני. ויעיין שפתי חכמים שמבאר, דקשה לו לרש"י, והלא אין לך ריח רע מזאת ששורפים הבשר והעצמות, לכן פירש נחת רוח וכו'.

לפי זה עכשיו בעוונותינו הרבים שאין בית המקדש קיים, איזהו דבר שהוא במקום קרבן, כשהאדם עושה הדבר לשם שמים בשלימות, ולא **"בערך"**, כדרכן של בני אדם שלא מדקדקים לעשות ככל פרטיה ודקדוקיה, וזה לא לרצון לפני ה' שיהיה לפניו ריח ניחוח.

ועל זה נאמר (משלי ב, ד) **"אם תבקשנה ככסף וגו', כי מי שצריך לשלם שטר חוב על סכום ידוע, אם תחסר מטבע אחד, אפילו קטנה, זה לא תשלום, ואם לא ישלם כל החוב רק **"בערך"**, זה לא בסדר, כן בעניני הנפש, כי תורה ומצוות צריך להיות בשלימות ממש, ורק אז זה ריח ניחוח. וזה דבר לא קל לכוון לרצון ה' בשלימות שיהיה נחת רוח לפניו, כאומרם ז"ל (אבות פ"ה מ"ט) **"יהודה בן תימא אומר, הוי עז כנמר וקל כנשר, רץ כצבי וגיבור כארי, לעשות רצון אביך שבשמים"**, כלומר לכוין רצונו צריכים כל המעלות הללו. וזה הענין מה שבפרשת פקודי נאמר בתורה על כל דבר, ויעשו כאשר ציוה ה', ארבע עשרה פעם, כי זה דבר נפלא שעשו לפי ציווי ה' לא פחות ולא יותר.**

(זכרון מאיר - רבי דב מאיר רובמן)